Практическо ръководство

Прилагане на възстановително правосъдие при деца

Настоящият проект е съфинансиран от Програмата „Права, равенство и

Практическо ръководство

Прилагане на възстановително правосъдие при деца

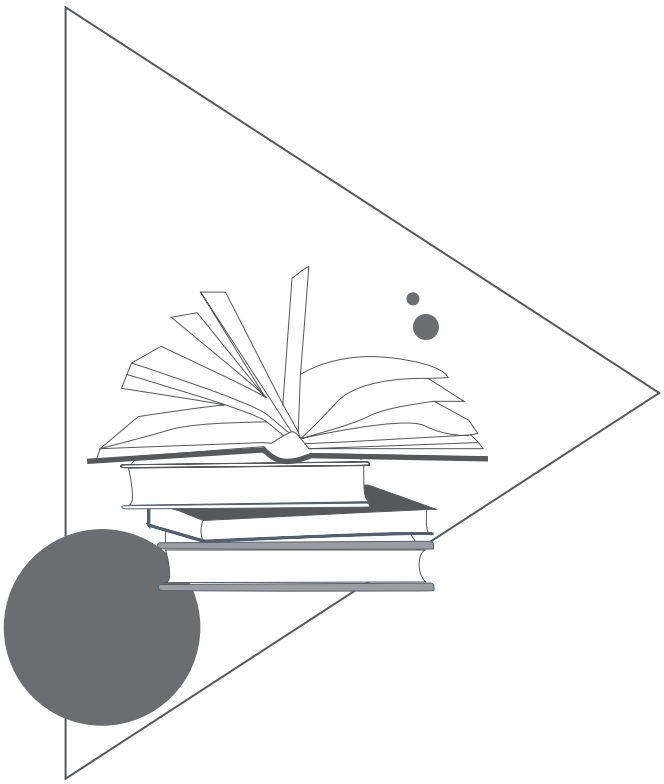

Настоящата публикация е координирана и издадена от Международната обсерватория за младежко правосъдие. Агенцията за младежко правосъдие, Льовенския католически университет, Националния институт за здраве и благосъстояние и Европейския форум за възстановително правосъдие също взеха участие в нейната подготовка. Авторите на настоящото ръководство са: Брунилда Пали, Силвия Рандацо, Инге Ванфраахем (главата за Белгия), Келвин Дохърти и Колийн Хийни (главата за Северна Ирландия), Хенрик Елонхеймо и Ауне Флинк (главата за Финландия).

Това практическо ръководство е част от европейския проект „Прилагане на възстановително правосъдие при деца - жертви“ (договор за безвъзмездно финансиране № JUST/2015/RDAP/AG/VICT/9344), съфинансиран от програма „Права, равенство и гражданство“ на Европейския съюз.

За съдържанието на ръководството носят отговорност единствено авторите и по никакъв начин не може да се смята, че то изразява вижданията на Европейската комисия.

РЕДАКТИРАНО
International Juvenile Justice Observatory (IJJO)
50 Rue Mercelis, 1050 (Belgium)
oijj@oijj.org
October 2018

ДИЗАЙН НА КНИГАТА
Eva Quintana Oliva
Pablo Lucas Buitrago

ЗАКОНОУСТАНОВЕНО ДЕПОЗИРАНЕ
D/2018/14.507/10

This publication is licensed under a Creative Commons Attirbution -NonCommercial - ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License.

Съдържание

Предговор 1

Благодарности 3

Списък на съкращенията 4

Въведение 6

Относно Практическото ръководство 11

ЧАСТ I. Децата и възстановителното правосъдие

Въведение 15

1.1 Децата в системата на правосъдието 15

1.2 Международни и европейски стандарти и правни гаранции за децата и възстановителното правосъдие 17

Организация на обединените нации 17
Съвет на Европа 20
Европейски съюз 23

ЧАСТ II. Обещаващи практики за прилагане на възстановителното правосъдие с деца

Въведение 35

2.1 Преглед на практиките на възстановително правосъдие 36

2.2 Медиация жертва-извършител в системата на младежкото правосъдие в Белгия 40

Въведение 40
Практиката на медиация жертва-извършител в областта на младежкото правосъдие 43
Изпълнение 44
Оценка, мониторинг и изследвания 48
Представяне на случаи 53

2.3 Провеждане на конференции в системата на младежкото правосъдие в Северна Ирландия 59

Въведение 59
Практиката на Конференция за младежко правосъдие (младежка конференция) 62
Изпълнение 64
Оценка, мониторинг и изследвания 69
Представяне на случаи 75

2.4 Медиация жертва-извършител (МЖИ) във Финландия 81

Въведение 81
Практиката на „медиация жертва-извършител“ 85
Изпълнение 91
Оценка, мониторинг и изследвания 99
Описание на случаи 102

ЧАСТ III. Заключения и препоръки

Относно участието на децата в практиките на възстановителното правосъдие 110

Относно разработване и изпълнение на пилотни проекти за ВП с деца и младежи 114

ЧАСТ IV. Библиография и източници

4.1 Международни стандарти и правна рамка 121

4.2 Библиография 123

Белгия 123
Северна Ирландия 125
Финландия 126

Предговор

ВЕРА ЮРОВА, ЕВРОКОМИСАР ПО ПРАВОСЪДИЕ, ПОТРЕБИТЕЛИ И РАВЕНСТВО НА ПОЛОВЕТЕ

Децата в досег със съдебната система, независимо дали са жертви или нарушители, преди всичко са деца. И те трябва да бъдат третирани като деца; ето защо на тях са гарантирани специални права в ЕС. Наш дълг е да подкрепяме децата при такива травматични преживявания и имаме съответно законодателство, което да го направи.

Първо, Директивата за правата на жертвите определя набор от задължителни права за жертвите на престъпления и задълженията на държавите-членки. Въпреки че директивата се прилага за всички жертви на всички престъпления, тя има и специален фокус върху децата жертви и гарантира, че най-добрия интерес на детето е от първостепенно значение при прилагането ѝ. Тя включва правото на специализирани подкрепящи услуги, които отчитат специфичните нужди на жертвите в зависимост от тяхната уязвимости, като например много малки деца или деца с увреждания.

На второ място, Директивата за процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвинени в наказателни производства, има за цел да опосредства достъпа до правосъдие, по-специално като предвижда задължителна помощ от адвокат. Тази директива определя общи минимални правила относно лишаването от свобода, алтернативите на задържането и своевременното и внимателно отношение към делата, в които са въвлечени деца. Сега работим с правителствата на ЕС, за да може този закон да се прилага правилно в целия ЕС от юни 2019 г.

В интерес на всички нас е да се погрижим децата да се ползват със специални права и защита, когато преминават през съдебната система. Ако се провалим на този тест, това ще има последици не само за отделните случаи, а за нашето общество като цяло.

Справянето с най-уязвимите е може би най-важният тест за нашите системи на правосъдие и за хората, участващи в него. Не бива да пестим усилия да преминем този тест по най-добрия възможен начин.

Ето защо приветствам това Практическо ръководство. То ще помогне на практикуващите и вземащите решения да прилагат и насърчават успешните системи за възстановително правосъдие и да насърчават взаимното учене по този изключително важен въпрос. По този начин то също така ще допринесе за укрепване на правата на децата в целия Европейски съюз.

Благодарности

Международната обсерватория за младежко правосъдие (МОМП) изразява своята благодарност към всички автори на настоящото ръководство, които споделиха без колебание своите знания и експертен опит с нас. Изказваме специални благодарности на Брунилда Пали и Силвия Рандацо за техния продължителен ангажимент с изготвянето на ръководството. Освен това настоящото ръководство не би било възможно без изследователския принос и знанията на авторите на главите за Северна Ирландия, Финландия и Белгия, съответно: Инге Ванфраахем за Белгия (в съавторство с Брунилда Пали), Келвин Дохърти за Северна Ирландия (Агенция за младежко правосъдие) и Ауне Флинк и Хенрик Елонхеймо за Финландия (Национален институт за здраве и благосъстояние). За цялостното качество на ръководството сме задължени на експертите Инге Ванфраахем (Европейски форум за възстановително правосъдие) и Иво Аартсен (Льовенския католически университет).

МОМП и авторите изказват своята искрена благодарност на експертите, чиято помощ беше безценна за осигуряване на точността на информацията в настоящото ръководство: Тим Чапман и Хю Кембъл от Университета на Ълстър, както и на други специалисти в тази област. По-специално МОМП и авторът биха искали да благодарят: за Белгия на Денис ван Дооселааре, Филип Гайи, Би ван Северен и Стефан Виане (услуги за медиация, съответно от Арпеге и Алба); за Северна Ирландия на Колийн Хийни (Агенция за младежко правосъдие) и Лора Дънкан (Група за аналитични услуги, Министерство на правосъдието) и за Финландия на Юлия Сорхолм (Звено за медиация, Хелзинки).

Проектът „Прилагане на възстановително правосъдие при деца – жертви", в рамките на който е изготвено настоящото ръководство, се изпълнява съвместно с редица партньори, включително: Льовенския католически университет, Европейски форум за възстановително правосъдие, Университета на Ълстър, Националния институт за здраве и благосъстояние (Финландия), Агенцията за младежко правосъдие (Северна Ирландия), Държавната пробационна служба (Латвия), Дирекцията за съдебна закрила за младежи, (Министерство на правосъдието на Франция), Френския институт по възстановително правосъдие (Франция) и Института по социални дейности и практики (България).

Партньорите по проекта изразяват своята благодарност и към Европейския съюз за финансирането на проекта в рамките на програмата „Права, равенство и гражданство".

Списък на съкращенията

CEPEJ
Европейска комисия за ефикасност на правосъдието към Съвета на Европа

CJINI
Инспекторат по наказателно правосъдие, Северна Ирландия

DPJJ
Direction de la Protection Judiciaire de la Jeunesse (Дирекция за съдебна закрила за младежи, Министерство на правосъдието на Франция)

ЕКПЧ
Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи

EFRJ
Европейски форум за възстановително правосъдие

ЕС
Европейски съюз

FEMMO
Fédération des Equipes Mandatées en Milieu Ouvert (Федерация на упълномощените екипи в отворените институции)

СГК
Семейна групова конференция

HCA
Herstelgerichte en constructieve afhandelingen (Мерки, насочени към възстановяване и конструктивни мерки)

IFJR
Institut Français de Justice Restaurative (Френски институт по възстановително правосъдие)

МОМП
Международна обсерватория за младежко правосъдие

СИ
Северна Ирландия

OSBJ
Ondersteuningsstructuur Bijondere Jeugdzorg (Структура за подкрепа на малолетни и непълнолетни)

PPS
Прокуратура

QUB
Университет Куинс, Белфаст

ВП
Възстановително правосъдие

SAJJC
Южно австралийска конференция за младежко правосъдие

ИСДП
Институт по социални дейности и практики

SARE
Services d'actions restauratrices et éducatives (Услуги за възстановителни и образователни дейности)

THL
Национален институт за здравеопазване и социални грижи

ООН
Организация на обединените нации

КООНПД
Конвенция на ООН за правата на детето

МЖИ
Медиация жертва-извършител

КМК
Координатор на младежката конференция

АМП
Агенция за младежко правосъдие

ЗМП
Закон за младежкото правосъдие

Въведение

Международната обсерватория за младежко правосъдие (МОМП) със седалище в Брюксел, е създадена през 2002 г. с цел насърчаване на глобалното младежко правосъдие без граници. Оттогава насам тя постепенно разработва различни конкретни теми и разширява фокуса на своите изследвания върху съдебната система като цяло.

Обсерваторията е замислена като интердисциплинарна система за информация, комуникация, дебати, анализи и предложения в различни сфери, които засягат развитието на младежкото правосъдие в света. Тя управлява и участва заедно с университети и центрове за върхови постижения в изследователски проекти, като благоприятства създаването на специализирано познание по теми и фактори, които засягат съдебната система и цикъла на младежкото насилие, и допринася за подобряване на ефективността на публичните политики. Целта ѝ е да създаде постоянна международна служба, която да функционира като място за срещи, работа и обмен на мисли между специалисти, работещи в областта на правото, психологията, медицината, социологията, преподаването, криминологията и образованието.

Настоящото Практическо ръководство е изготвено в рамките на проект „Прилагане на възстановително правосъдие при деца - жертви“, финансиран от Европейския съюз по програма „Права, равенство и гражданство“, и управляван от МОМП в партньорство с Льовенския католически университет (KU Leuven), Европейския форум за възстановително правосъдие, Университета в Ълстър и държавни и недържавни участници от шест страни: Национален институт за здраве и благосъстояние, Финландия; Агенция за младежко правосъдие, Северна Ирландия; Държавна пробационна служба, Латвия; Министерство на правосъдието на Франция – дирекция „Младежко правосъдие и закрила на детето“; Френският институт за възстановително правосъдие и Института по социални дейности и практики (ИСДП), България.

Целта на проекта е да развие и популяризира добри стандарти и предпазни мерки при прилагането на практиките на възстановително правосъдие, при което децата са основните заинтересовани страни, независимо дали като жертви или като извършители на деяние, причинило вреда, както и за прилагане на успешни практики на младежко възстановително правосъдие в ЕС. Проектът осигурява възможност за взаимно учене и споделяне на най-добри практики между шест държави, три от които вече успешно използват възстановителното правосъдие при деца и чиито практики са представени в настоящото ръководство (Белгия, Северна Ирландия и Финландия), и три държави, които прилагат наблюдавани възстановителни практики като част от наблюдават пилотен проект (Франция, Латвия и България).

Чрез този проект МОМП очаква да участва в изпълнението на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета (Директива за жертвите) и Директива (ЕС) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, като и двете директиви подчертават необходимостта от обучение на специалистите, които предлагат услуги за възстановително правосъдие „на ниво, адаптирано спрямо контактите им с децата“ и необходимостта да се осигури съблюдаването на „професионални стандарти, които гарантират, че въпросните услуги се предоставят безпристрастно, с уважение и професионализъм“.

В целия проект се поставя конкретен акцент върху включването на децата жертви във възстановителните практики независимо от, или именно поради сериозното предизвикателство, което представлява това. Директива 2012/29/ЕС, която установява минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, укрепва правата на жертвите и техните семейства и неедноктатно се позовава на особената уязвимост на младите хора като жертви. И наистина, децата обикновено са по-уязвими на виктимизация отколкото възрастните, поради своята незрялост в развитието, ограничени познания, опит и самоконтрол. Това показва, че децата са по-уязвими на виктимизация, а и фактът, че вече са били виктимизирани също повишава тяхната уязвимост.

Наред с това, че вече са в риск, децата жертви са изложени на повторна виктимизация просто поради отличителните белези на наказателното производство, на което ще бъдат обект. Резултатите от едно изследване на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) показват, че участието в съдебни производства, макар да е стресиращо за всички, е още по-трудно за понасяне от децата, независимо от ролята им в производството, а съдебните системи не са предвидени да отчитат конкретните потребности на децата. Съгласно констатациите на FRA, децата – като жертви, свидетели или други страни в производството – желаят да бъдат изслушани, но е необходимо това да стане в безопасна и дружелюбна среда; те трябва да чувстват, че специалистите, с които се срещат ги уважават и да усещат, че са защитени. Децата се чувстват свободни да се изразяват, когато са поставени в дружелюбна към тях среда, която гарантира емпатия и разбиране; те оценяват високо това да бъдат изслушани и подкрепяни през целия процес[1].

1 Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) е публикувала два доклада между 2015 и 2017 г.: “Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States” (2015 г.) и Child-friendly justice - Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States” (2017 г.).

Традиционният замисъл на правосъдието не отговаря на тези потребности и това се отнася и за традиционните съдебни производства, които „твърдят, че са в състояние да измерят човешката болка и да намерят наказанието, което ѝ отговаря“, заявява Брунилда Пали, един от авторите на настоящото ръководство. Често потребностите и молбите на жертвите се пренебрегват. Както по интересен начин твърди тя: „Възстановителното правосъдие (ВП) се изправя срещу образа на Темида във всичките му елементи: превръзката на очите, везните и меча. Неговите (на ВП) очи и уши са широко отворени, за да видят лицата и чуят гласовете на тези, които са нанесли вреди/щети/травми и на тези, които са наранени. То не притежава тази арогантност да мисли, че може да измери болката и да намери еквивалентно наказание. То се занимава с необратимостта на човешките действия. Това, което е направено не може да се върне назад. Няма равенство при болката. Престъплението и наказанието не са взаимнозаменяеми. Ние трябва да преодолеем това разбиране и да погледнем напред.“[2]

Изследванията в Европа и в други региони показват, че жертвите съобщават за по-ниски нива на страх и симптоми на пост-травматичен стрес след прилагане на мерки на възстановителното правосъдие (ВП). Метаанализ на изследвания както на млади хора, така и на пълнолетни лица показва, че възстановителният процес се свързва с по-голямо удовлетворение на жертвата от мерките за възмездие, които извършителят трябва да изпълнява. Също така по-малко вероятно е жертвите да изпитат чувство на отмъщение и в много по-голяма степен са склонни да простят на извършилите престъплението/насилието срещу тях след като чуят тяхната история. Резултатът от този процес трябва да бъде да се възстанови колкото е възможно повече от това, което е загубено, повредено или нарушено. (Latimer и кол., 2005 г.).

Въпреки наличните свидетелства за полезния ефект на ВП, както върху жертвите, така и върху извършителите, има много малко изследвания специално за опита на възстановителното правосъдие с деца жертви. Независимо от балансирания фокус върху практиките на ВП с жертви и извършители, по правило, рискът процедурата да бъде ориентирана към извършителя е особено силен, когато са включени деца в конфликт със закона, тъй като процедурата на ВП се прилага с възпитателна цел и/или като мярка за отклоняване от наказателно производство. Това предполага липса на изчерпателна информация за децата жертви, включени във ВП, както и понякога слабо междуведомствено сътрудничество в подкрепа на особено уязвимата категория жертви, и известна съпротива от страна на специалистите по закрила на детето по отношение на разширяването на тяхното участие в процесите на ВП, с оглед закрила на децата от по-нататъшна виктимизация. Без адекватна закрила и подкрепа, участието на детето жертва в процедурата на ВП може на практика да причини вторична виктимизация, а също така е

2 **https://kuleuvenblogt.be/2018/02/13/imagining-a-justice-that-restores/**

вярно и че децата може да се чувстват по-малко стресирани и подложени на натиск, ако решението се взема от неутрален възрастен, който ги информира впоследствие. (Lawrence, 2003г.; Graham и Fitzgerald, 2005 г.).

Това предизвикателство се наблюдава и в страните, партньори по настоящия проект - както в тези, където ВП вече е добре установена практика, така и в страните, чиято цел е да апробират прилагането на практиките на ВП. Основната и най-явна проява на това предизвикателство са оскъдните налични данни за включването на децата жертви в практиките на ВП и съответните данни от изследвания и оценки на въздействието на ВП върху тази специфична категория жертви.

Въпреки това ВП има значителен потенциал за жертвите, които са деца и млади хора, и това е ясно показано в най-изчерпателния материал, който е изготвен досега: „Child Victims and Restorative Justice – A Needs-Rights Model“, от Tali Gal (2011 г.). Материалът за първи път се фокусира върху децата жертви, като авторът разсъждава по какъв начин възстановителното правосъдие съответства най-добре на това, което тя нарича „модел потребности-права“ който същевременно дава на децата жертви глас и им осигурява подходящи гаранции и закрила.

И така, това е една от целите на настоящия проект и на това ръководство: да насърчи научните дебати и разговори за по-разширено включване и участие на децата жертви в практиките на ВП. Това става като се започне с препоръки към разработващите политиките лица и практикуващите специалисти, продължи се с инвестиране в събирането на данни и доказателства, и се стигне до укрепване на взаимодействието между услугите за медиация и за подкрепа на жертвите и за закрила на детето, и осигуряването на източници, които съдействат за позитивното въздействие на ВП върху жертвите, включително децата жертви. Могат да се извлекат поуки от множеството практики и изследвания върху децата/младите хора извършители и макар да е възможно да се получи сериозно застъпване и взаимозаменяемост между ролите на жертва и извършител, трябва да разберем по-добре спецификата на това какво означава да си дете жертва и участник в процедурата на възстановително правосъдие.

Аналогично, по отношение на децата в конфликт със закона, проактивната нагласа на европейските институции по отношение на правата на децата като цяло, както и дружелюбното към децата правосъдие по-конкретно, създават в ЕС благоприятна среда за съдебна реформа. Съществува широк консенсус относно важното значение на алтернативите на официалното наказателно преследване, които трябва да са лесно достъпни като част от редовната процедура и да се основават на пропорционалност и свободно поемане на отговорност. По-специално иновативните и ефективни мерки трябва да имат широк обхват и да са насочени не само към леките правонарушения, а и към

по-тежките, свързаните с насилие и повтарящите се правонарушения. В този контекст възстановителното правосъдие играе главна роля за засилване на гаранциите за децата и младите хора, участващи в процеса, както като извършители, така и като жертви.

Възстановителното правосъдие е важна алтернативна мярка, която гарантира, че лишаването на децата от свобода се използва единствено като крайна мярка. То не само намалява риска от вторична и повторна виктимизация и насилие над детето по време на наказателното производство и докато са лишени от свобода, но също така намалява риска от стигматизиране на детето в общността, както се препоръчва от Примерните стратегии на ООН и Практическите мерки за премахване на насилието над деца в областта на превенцията на престъпността и наказателното правосъдие (2014 г.). Децата, които участват в процедурите на възстановителното правосъдие в общността, имат по-нисък процент на рецидив. За тях също така е по-вероятно да завършат своето образование, което увеличава шансовете им да станат активни и продуктивни членове на обществото.

Международната обсерватория за младежко правосъдие (МОМП) има дълга традиция да насърчава алтернативи на задържането на деца, включително под формата на процедури за възстановително правосъдие. Тя е изготвила и публикува няколко бели и зелени книги, които призовават за използването на различни мерки по отношение на малолетните и непълнолетните в конфликт със закона и е подготвила и публикувала на своята платформа[3] ISJJ редица онлайн курсове по този въпрос, като последният е по проекта Алтернативи за задържането на малолетни и непълнолетни в Европа (JODA) (JUST/2013/JPEN/AG/4573).

Настоящият проект, а оттук и това Практическо ръководство, е замислен като продължение на работата и изследванията, проведени от МОМП в областта на възстановителното правосъдие за малолетни и непълнолетни, което доведе до публикуването на три тома през 2015 г.: изследване на 28 моментни снимки, модел на ЕС за възстановително правосъдие за непълнолетни и инструментариум за професионалисти[4]. Въз основа на резултатите от това проучване и на тези инструменти нашата цел всъщност е да разширим и адаптираме изследванията, за да демонстрираме ефективността на процедурите на възстановителното правосъдие за младите хора, както жертви, така и извършители на престъпления и да предоставим практически насоки на страните, които искат да изготвят нова концепция за правосъдието за деца, което да се прилага по възстановителен начин.

3 www.eijj.org

4 http://www.ejjc.org/eumodel

Относно Практическото ръководство

В този контекст настоящият проект има за цел взаимно обучение и обмен на знания между европейските страни и прилагане на младежко възстановително правосъдие. Общата цел е да се обърне внимание както на децата жертви, така и на децата извършители, при което децата са преди всичко деца и техните нужди трябва да бъдат чути и взети под внимание, а техните правни гаранции винаги да са осигурени, независимо от ролята и позицията им в съдебното производство.

Ето защо настоящото Практическо ръководство има за цел да разпространи знанията и обещаващите практики, събрани през първата година от проекта, като ги оформи, съобразно правните гаранции и правата, осигурени на децата (особено на деца, които влизат в контакт със съдебната система като жертви и като извършители) и предвижда да направи възстановителните процедури безопасни и дружелюбни към децата.

Предвид това, че е насочено към специалистите от системата на младежкото правосъдие (младежки и здравни работници, полиция, адвокати, магистрати, пробационни служители, възпитатели и други специалисти, работещи с деца жертви и деца извършители) и към разработващите политики лица, ръководството представя подробно как са приложени в действителност три успешни модела на практиката на младежко възстановително правосъдие, какви стъпки са следвани – от законодателните реформи до оценката на процедурата на местно равнище - и как те работят практически, за да отговорят на потребностите на младите хора.

С оглед на това ръководството има три основни раздела. В първия раздел представяме основната тема, децата и възстановителното правосъдие, предлагаме работно определение за ВП и представяме пресечната точка на основните международни и европейски стандарти и процедурни гаранции за детското правосъдие и за възстановителното правосъдие.

Във втората част, след кратък преглед на трите основни категории практики на ВП, представяме три обещаващи практики: медиация „жертва-извършител“ при непълнолетни в Белгия, конференция за младежко правосъдие (младежка конференция) в Северна Ирландия и медиация „жертва-извършител“ във Финландия. За всяка практика са описани подробно предисторията и правната основа, принципите и механизмите на самата практика, процедурата на изпълнение, проучванията и оценките, направени на съответната практика, които идентифицират основните предизвикателства и показват научените уроци.

В третата и последната част правим някои изводи и даваме практически препоръки, генерирани от опита на описаните практики на трите страни и от целия набор от международни и европейски стандарти и процесуални гаранции за децата, участващи в практиките на ВП. Всъщност предлагаме две групи препоръки. Първата има за цел да даде практически насоки на практикуващите специалисти как да включват децата във възстановителната практика по подходящ и възстановяващ начин, като се изслушват специфичните им нужди, гарантира се най-добрият им интерес и се осигурява тяхната безопасност и защита. Втората група препоръки има за цел да предостави практически насоки на практикуващите специалисти и разработващите политики относно това как реално да разработят и приложат пилотен проект за младежко възстановително правосъдие в техните страни, със съвети относно стъпките, които трябва да следват, хората, които трябва да включат и принципите, които трябва да имат предвид.

Ръководството е преведено от английски език на шест езика на ЕС (френски, холандски, български, немски, латвийски и фински), като по този начин се гарантира разпространението му в ЕС. То също така ще бъде адаптирано като онлайн курс, който ще бъде публикуван в две издания на платформата на Международната школа за младежко правосъдие.

ЧАСТ I

Децата и възстановителното правосъдие

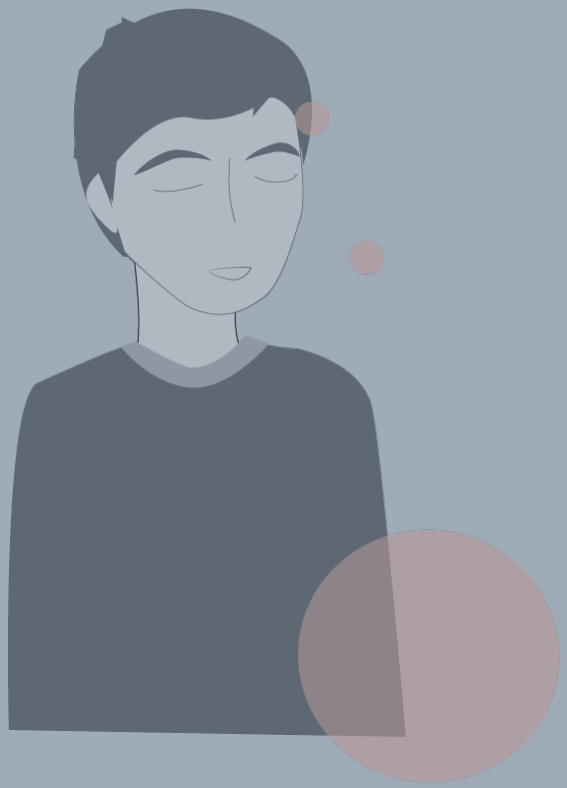

Въведение

Този раздел осигурява правната и концептуалната рамка за възстановително правосъдие за деца и млади хора, необходима на практикуващите специалисти и разработващите политики, които желаят да въведат и наложат практики на ВП в своите страни, за да осигурят подходящите правни гаранции на децата, които участват в процедурата. Първият параграф въвежда читателя в основната тема на проекта: включването на децата в традиционната съдебна система, която често е неподходяща да отговори на техните специфични нужди и уязвимост, и поради това е необходимо да се намерят алтернативни решения, сред които ВП се разглежда като главен приоритет както за деца в конфликт със закона, така и за децата жертви. В следващите параграфи ще разгледаме основните инструменти, свързани с правата на детето и възстановителното правосъдие на ООН, Съвета на Европа и Европейския съюз. Въпреки че рамката за правата на детето понякога се възприема като твърде правна по характер и не дотам фокусирана върху потребностите на децата, смятаме, че в много случаи това е погрешно. Рамката за правата на детето всъщност се основава на потребностите на децата и нейната силно изразена регулаторна и правна структура може да доведе до отлични практики.

1.1 Децата в системата на правосъдието

Децата по целия свят са уязвими към престъпления, насилие и злоупотреби. Реакцията на всеки човек варира в зависимост от степента на издръжливост, нивото на подкрепата, с която разполага, и колко увреждащо е деянието, а децата не са по-различни. Независимо от това, те са много по-уязвими към виктимизация, отколкото възрастните, поради тяхната незрялост в развитието, което означава, че имат по-ограничени познания, опит и самоконтрол, и могат да се увлекат в рисково поведение (Finkelhor, 2008 г.).

Увреждащите действия могат да доведат до материални загуби или физически наранявания, но могат да имат и други по-малко осезаеми, но по никакъв начин не по-малко важни когнитивни, емоционални, физически или поведенчески ефекти. Причинената вреда може да отключи други болезнени проблеми или да изведе на преден план проблеми във взаимоотношенията на лицето, които да изискват терапия, прилагана от квалифицирани терапевти. Също така е важно да помним, че много от жертвите на младите хора също са млади хора. Такива млади хора могат да проявяват конкретни видове уязвимост, дължаща се на тяхната ранна възраст, а може да имат и уязвимости, свързани с виктимизацията, на която са били подложени.

Макар да представляват само върха на айсберга, всяка година стотици хиляди деца в ЕС участват в съдебни производства. Децата, които са в контакт или в конфликт с правосъдните системи или като жертви, свидетели, заподозрени/извършители, или като страна в съдебен процес, често са уязвими и се нуждаят от закрила. До известна степен техните специфични за възрастта им потребности, но също и липсата на права (или липсата на тяхното прилагане) е това, което поражда тази уязвимост и затова е от съществено значение децата да са в контакт със съдебни системи, които зачитат както техните потребности, така и техните права.

Системите на наказателното правосъдие често не са създадени така, че да подпомагат и подкрепят децата в съдебни производства; напротив, те често генерират вторична виктимизация за тях. Съществува общ консенсус в демократичните системи относно необходимостта от разработване и предлагане на алтернативни мерки и подходи на децата, които да отговарят по-добре на техните потребности. Възстановителното правосъдие често се разглежда като основен приоритет както за децата, които са в конфликт със закона, така и за децата жертви.

Процедурите на възстановителното правосъдие са показали, че имат потенциала да произведат положителни резултати както за хората, които са пострадали, така и за тези, които са извършители на деянията. В тази връзка възстановителното правосъдие може да се разглежда като по-цялостен отговор на младежката престъпност, тъй като то отговаря на потребностите както на извършителя, така и на жертвата на конкретното деяние. Макар изследванията да показват, че възстановителното правосъдие има много какво да предложи както на младите жертви, така и на нарушителите, този подход трябва също да гарантира най-добрите практики, които предпазват децата от минала и бъдеща виктимизация. Важно е да се запомни, че при някои обстоятелства могат да възникнат рискове при събирането на жертвите и извършителите, особено когато те са деца. Gal и Moyal (2011г.) коментират, че „лошо моделираният и/или управляван процес [на възстановително правосъдие], особено когато двете страни са в пряк контакт, може да доведе до отрицателни последици за жертвите, включително усещането, че извършителят е неискрен, травматизиране и повторна виктимизация“ (Chapman, 2015 г., стр. 32). Gal (2011 г.) се обявява за модел на възстановително правосъдие, включващ децата жертви, който има за цел да гарантира, че техните често комплексни и променящи се потребности са взети предвид, също както и правата, които са предвидени за тях в международните стандарти.

1.2 Международни и европейски стандарти и правни гаранции за децата и възстановителното правосъдие

Организация на обединените нации

Всеобщите права на децата са кодифицирани в редица правно обвързващи договори и международни стандарти, преди всичко в Международния пакт за граждански и политически права (ICCPR) и в Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989 г., която е най-широко ратифицираният договор в сферата на правата на човека и съдържа най-изчерпателно формулираните права на децата в международното право[5].

Децата в КООНПД и в други инструменти се определят като всички лица на възраст до 18 години. Четири от членовете на КООНПД имат специален акцент и те са известни също и като „общи принципи", формиращи основата за гарантиране на правата на децата:

a. **принцип за недискриминация:** всички права, гарантирани от КООНПД, трябва да бъдат осигурени на всички деца без каквато и да е дискриминация (член 2)
b. **принцип за най-добрия интерес на детето:** най-добрият интерес на детето трябва да бъде първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата (член 3);
c. **принцип за оцеляване:** всяко дете има право на живот, оцеляване и развитие (член 6);
d. **принцип за детско участие:** възгледите на детето трябва да се вземат под внимание и да им се придава значение по всички въпроси, които се отнасят до него (член 12).

В 54-те члена на КООНПД, правата на децата се обединяват в четири основни групи.

- *Правата на оцеляване* включват правото на детето на живот и потребностите, които са най-съществени за съществуването му, като хранене, подслон, подходящ жизнен стандарт и достъп до медицински услуги.

---

5 **От 1989 г. насам КООНПД е ратифицирана от 195 държави. След ратифицирането от страна на Сомалия през 2015 г., има още две държави, които все още не са ратифицирали този договор: Южен Судан и САЩ.**
През 2000 г. Общото събрание на ООН прие два факултативни протокола: Факултативен протокол относно участието на деца във въоръжен конфликт и Факултативен протокол относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография. През 2014 г. влезе в сила трети факултативен протокол за процедурата по комуникация. Освен това КООНПД се допълва от общите коментари, които редовно се публикуват от Комитета по правата на детето и които правят тълкуване в конкретни тематични области. Те могат да се намерят на: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?TreatyID=5&DocTypeID=11

- *Правата за развитие* включват правото на образование, игра, отдих, културни дейности, достъп до информация и свобода на мисълта, съвестта и религията.

- *Правата на закрила* гарантират, че децата са защитени от всякакви форми на злоупотреба, пренебрегване и експлоатация, включително полагане на специална грижа за деца-бежанци; правни гаранции за децата в системата на наказателното правораздаване; защита на децата в трудовата заетост; защита и рехабилитация на деца, които са преживели експлоатация или злоупотреба от всякакъв вид.

- *Правата на участие* включват свобода на децата да изразяват мнение, вкл. по въпроси, засягащи собствения им живот, свобода на сдружаване и на мирни събрания.

Освен правата на закрила и участие, които ясно подкрепят възстановителните процеси за деца, които са в контакт със закона (независимо дали като извършители, жертви или свидетели), в КООНПД има членове, които се отнасят специално за децата в конфликт със закона (наречено също „младежко правосъдие“) и за жертвите, и може да се разглеждат също така като силна подкрепа за възстановителните подходи. Чл. 39 предвижда задължение за държавите, страни по Конвенция, да предприемат всички необходими мерки за „да подпомогнат физическото и психическото възстановяване и социална реинтеграция на детето жертва“, защитавайки неговото здраве, самоуважение и достойнство. От друга страна, чл. 37 и чл. 40 представляват същността на младежкото правосъдие и правото на справедлив процес, и подчертават необходимостта от алтернативни и възстановителни мерки, докато наказателният подход не отговаря на водещите принципи на младежкото правосъдие.

Чл. 37, буква б) гласи: „Арестуването, задържането или осъждането на лишаване от свобода на дете следва да бъде в съответствие със закона и да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок.“ В допълнение към това чл. 40 гласи, че децата, които са в конфликт със закона, имат право да бъдат третирани „по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето, който укрепва зачитането от детето на основните права и свободи на човека и който взема предвид възрастта на детето, необходимостта да се подпомага реинтеграцията на детето и поемането от него на конструктивна роля в обществото“

Правата и законовите гаранции за децата в правораздавателната система, установени в КООНПД, се затвърждават от следните основни международни инструменти, наричани общо Минимални стандарти и норми на ООН за младежко правосъдие: Минимални стандартни правила на ООН относно правораздаването при непълнолетни лица (Пекински правила, 1985 г.), Насоки

на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните (Насоки от Рияд, 1990 г.), Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода (Правилата от Хавана, 1990 г) и Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата на наказателното правосъдие (Насоки от Виена, 1997 г.) [6].

Възстановителното правосъдие е посочено изрично в Насоките от Виена, където чл. 15 гласи, че: „Следва да се предприемат подходящи стъпки, за осигуряване в цялата държава на широк спектър от алтернативни и образователни мерки на етапа на предварителното задържане, досъдебното производство, съдебното производство и етапите след съдебното производство, за да се предотврати рецидивът и да се насърчи социалната рехабилитация на децата извършители. Когато е уместно, в случаи, включващи дете извършител, трябва да бъдат използвани механизми за неформално разрешаване на спорове, вкл. практики на медиация и възстановително правосъдие, и по-специално в процедурите, включващи жертвите".

След това бе обърнато специално внимание на децата жертви в Насоките на ООН за правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления от 2005 г., които отчитат специфичната уязвимост на децата, които са жертви и/или свидетели на престъпление и са изложени на значителен риск от вторична виктимизация в резултат на участието им в наказателно производство. Като вземат предвид най-добрия интерес на детето (чл.3 КООНПД) и правото му да бъде защитено като жертва (чл.39 КООНПД) посредством процедура, чувствителна към него, тези Насоки насърчават използването на „неформални практики в общността, като напр. възстановително правосъдие"(чл. 36).

За целите на това ръководство ВП обикновено означава алтернативен подход за реагиране на престъплението, както по отношение на процедурата, така и на резултатите, както са определени в „Основни принципи при използване на възстановително правосъдие по въпроси от наказателен характер" на ООН от 2002 г.:

- „Възстановителна *процедура*" означава всяка процедура, при която жертвата и извършителят, и когато е уместно други лица или членове на общността, засегнати от престъплението, участват активно и заедно в разрешаването на въпроси, породени от престъплението, обикновено с помощта на фасилитатор.
- „Възстановителен *резултат*" означава споразумение, постигнато в резултат на възстановителна процедура. Споразумението може да включва насочване

6 **Пълен набор на стандартите и нормите на ООН относно превенция на престъпленията и наказателно правоъдсие, включително младежко правосъдие, може да се намери на: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Compendium_UN_Standards_and_Norms_CP_and_CJ_English.pdf**

към програми като напр. компенсация, обезщетение и общественополезен труд, предназначени за задоволяване на индивидуалните и колективните потребности и отговорности на страните и постигане на реинтеграция на жертвата и извършителя.

Основните принципи на ООН за използването на ВП са, както следва:

- Услугата трябва да бъде безплатна и доброволна
- Може да се използва на всеки етап в системата на наказателното правосъдие
- Трябва да бъде безпристрастно и поверително
- Презумпция за невиновност
- Безопасност и процесуални гаранции за страните
- Необходимост от установяване на национални насоки и стандарти.

Въз основа на тези основни принципи и правата и правните гаранции за детето на ООН, всяка програма за възстановително правосъдие, която включва деца, трябва да покаже, че е разработена и се изпълнява в най-добрия интерес на детето (чл. 3 КООНПД), че подпомага правото на детето да бъде изслушано (чл. 12 КООНПД) и че предприема всички необходими стъпки за закрила на детето от вреда (член 19 КООНПД). Това означава, че безопасността на децата и младите хора, участващи във възстановителни процедури, трябва да бъде в основата на всяка програма.

Съвет на Европа

Съветът на Европа прие през 2010 г. Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето[7], незадължителен инструмент, който да гарантира ефективното прилагане на съществуващите задължителни универсални и европейски стандарти, защитаващи и насърчаващи правата на децата, включително по-конкретно необходимостта от предотвратяване на възможна вторична виктимизация на децата от съдебната система при процедури, които ги включват или засягат. Насоките са структурирани около различните принципи, приложими преди, по време и след производството[8].

---

7 Когато използваме термина „правосъдие, дружелюбно към (съобразено с) деца) или „правосъдие за деца“, целта ни е да обхванем всички деца, участващи в съдебни производства, докато терминът „младежко правосъдие“ се отнася основно за децата в конфликт със закона.

8 Въз основа на редица препоръки на Комитета на Министрите към държавите членки в областта на правата на децата, вкл.: Препоръка на Комитета на министрите на държавите-членки относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки; Препоръка Rec(2003)20 относно нови начини за справяне с младежката престъпност и ролята на правосъдието по отношение на ненавършили пълнолетие лица; Препоръка Rec(2005)5 относно правата на деца, живеещи в домове за настаняване; Препоръка Rec(2006)2 относно европейските правила за затворите; Препоръка CM/Rec(2009)10 относно интегрирани национални стратегии за закрила на децата от насилие; Препоръка Rec(2004)10 относно защитата на човешките права и достойнството на лицата с психични разстройства; Препоръка R (92) 16 относно Европейските правила за обществени санкции и мерки; Препоръка на Комитета на министрите R (87) 20 относно обществените реакции към престъпността сред непълнолетните, и др.

Правосъдието, съобразено с интересите на детето, се ръководи от принципите на участие, придържане към най-добрия интерес на детето, зачитане на достойнството, защита от дискриминация и върховенство на закона. В документа се посочва, че правосъдната система, съобразена с интересите на детето трябва да се отнася към децата с достойнство, уважение, грижа и справедливост. Тя трябва да е достъпна, разбираема и надеждна, да изслушва децата, да възприема сериозно техните възгледи и да гарантира, че интересите на онези от тях, които не могат да изразят мнението си са също защитени.

Насоките следва до важат за всички случаи, в които децата, независимо от причините и техния правен статут, могат да влязат в контакт с каквито и да било компетентни органи и служби, участващи в прилагането на наказателното, гражданското и административното право. Насоките целят да гарантират, че във всяко едно такова производство всички права на децата, сред които правото на информация, на представителство, на участие и на защита, се зачитат изцяло и в съответствие с обстоятелствата по случая и с нивото на зрелост и разбиране на детето. Освен това, всички дела, в които са въвлечени деца, следва да се разглеждат в незаплашителна и ориентирана към детето обстановка.

Освен това съгласно насоките всяка форма на лишаване от свобода на децата следва да бъде крайна мярка и да се прилага за възможно най-краткия период от време, подходящ за случая (24). Следва да се насърчават алтернативите на съдебното производство като например медиацията, алтернативните методи за уреждане на спорове (между които деюридизация), във всички случаи, когато те най-добре могат да служат на най-добрия интерес на детето. Поради това възстановителните процедури стават много важни като част от алтернативите на наказателното правосъдие, които са по-малко обременителни за детето и като такива са за предпочитане. Те включват както мерки за отклоняване от наказателно производство, така и присъди, които налагат мерки, алтернативни на лишаването от свобода.

Също така, Препоръка (2008)11 на Съвета на Европа относно европейските правила за ненавършили пълнолетие правонарушители, спрямо които се налагат санкции и мерки, признаваща „присъщото страдание“ (49.1), причинено от мерки за лишаване от свобода, призовава държавите да осигурят „широк набор от санкции и мерки в общността“, като посочва, че трябва да се даде приоритет на тези „които биха могли да имат образователен ефект, както и представляващите възстановителни мерки“ (22). Съгласно правило 12 „На всички етапи от работата с ненавършилите пълнолетие се насърчава използването на медиация и други възстановителни мерки“. Аналогично, Препоръка (2003) 20 на Съвета на Европа относно нови начини за справяне с младежката престъпност и ролята на правосъдието по отношение на ненавършилите пълнолетие лица, подчертава значението на алтернативни спрямо официалната процедура на съдебното преследване форми, които да бъдат лесно достъпни като част от редовната процедура и да се основават на пропорционалността и свободното поемане на отговорност (член 7).

От само себе си се разбира, че алтернативите на съдебното производство или задържането трябва да гарантират и еквивалентно ниво на правни гаранции. Насоките, както и другите правила и препоръки на Съвета на Европа играят особено важна роля при определянето на минимални стандарти за използването на възстановителното правосъдие за непълнолетни. Насоките изискват специално регулиране, за да се гарантира, че всички заинтересовани страни, и по-специално младият човек извършител, ще се възползват в рамките на тези програми от същите процедурни гаранции, които се прилагат в наказателното производство (№ 26).

Особено актуални за тази цел са разпоредбите и принципите, съдържащи се в Препоръка (99)19 на Съвета на Европа за медиация по наказателни дела, която формулира и разглежда общите принципи на медиацията, правната основа, функционирането на медиацията в системата за наказателното правосъдие, важното значение на етичните правила, обучението, изследванията и оценяването. И по-конкретно:

- петте общи принципа (раздел 2): доброволност, поверителност, наличие на услуги, приложимост на всички етапи и автономия;
- правното основание за медиацията (раздел 3): важността на фасилитирането спрямо свръхрегулирането, национални насоки, определящи използването на медиация, условията за насочване на случаи и последващите действия, процесуални насоки като напр. право на правна помощ, устен и писмен превод, както и правото на децата да получават родителска помощ при медиация;
- функциониране на наказателното правосъдие по отношение на медиацията (раздел 4): решение за насочване, оценка на резултата, информиран избор, специални гаранции за децата, признаване на основните факти и разликата спрямо признаване на вина в съда и правни гаранции;
- начинът, по който трябва да работят услугите за медиация, колко е важно да се приемат „признати стандарти“ и етични правила, процедури за избор на случаи, и обучение и оценка на медиаторите (раздел 5);
- необходимостта от по-нататъшно развитие на медиацията, като се препоръчват редовни консултации между органите на наказателното правосъдие и услугите за медиация, и провеждане на изследване и оценка на практиките на медиация (раздел 6).

Независимо от незадължителния ѝ характер, Препоръката на Съвета на Европа (99)19 е оказала голямо влияние в различни европейски страни. Ефикасността ѝ е допълнена от Насоките на Европейската комисия за ефективност на правосъдието към Съвета на Европа (CEPEJ) от 2007 г. за по-добро прилагане на съществуващата Препоръка относно медиацията по наказателни дела.

Европейски съюз

Освен факта, че всички държави — членки на ЕС са ратифицирали КООНПД и са ръководени от принципите, залегнали в нея, чл. 3, параграф 3 от Договора от Лисабон включва защитата на правата на детето сред водещите цели на ЕС. Хартата на основните права на Европейския съюз в чл. 24 допълнително обвързва ЕС със закрилата на детето, със задължението да взема предвид най-добрия интерес на детето във всички свои действия и да гарантира, че неговото мнение се изразява свободно и се взема предвид. Програмата на ЕС за правата на детето (2011 г.) също така предвижда конкретни действия, насочени към осигуряването на правата на детето, както са заложени в КООНПД и в Хартата на Европейския съюз[9]. Програмата на ЕС идентифицира определен брой конкретни действия, чрез които ЕС да превърне тези ангажименти в действие, като например правосъдие, съобразено с децата, закрила на децата в уязвимо положение и борба с насилието срещу деца. Приема се, че превръщането на правосъдието в по-дружелюбно към децата е в най-добрия интерес на детето, че подобрява закрилата на детето и осигурява пълноценното му участие в съдебни производства. Програмата на ЕС за правата на детето включва различни дейности за засилване на ангажимента на ЕС към правата на децата. Като се обръщат по-конкретно към младежкото правосъдие, институциите и агенциите на Европейския съюз са насочили усилията си към популяризиране на Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с децата. Освен подкрепата за проекти за обмен на добри практики и обучение на специалисти, работещи с деца, Програмата включва също и изготвянето на две важни предложения за директиви.

Първата е Директива (ес) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 година относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство. Това е част от пътната карта за укрепване на процесуалните права на заподозрените или обвиняемите и има за цел да адаптира гаранциите, така че да осигуряват по-високо ниво на защита, необходима за децата в конфликт със системата на правосъдие. Директивата предвижда редица процесуални гаранции за децата, които са заподозрени или обвинени в извършване на престъпление. Директивата включва допълнителни гаранции в сравнение с тези, които вече се прилагат за заподозрени и обвиняеми възрастни.

Основна разпоредба на директивата се отнася до адвокатската защита. Държавите членки следва да гарантират, че заподозрените или обвиняемите деца получават помощ от адвокат, при необходимост чрез предоставяне на

9 В Европа са приети и други международни инструменти, които пряко или непряко регламентират правата на децата на контакт, като напр. Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи от 1950 г. (ECHR) и Европейската конвенция относно упражняване на правата на децата от 1996 г. (ECECR)

правна помощ, освен когато помощта от адвокат е непропорционална предвид обстоятелствата по случая. Други важни разпоредби на директивата се отнасят до предоставянето на информация за правата, правото на индивидуална оценка, медицински преглед и аудиовизуален запис на разпита. Също така тя осигурява специални гаранции за децата при лишаване от свобода, и по-специално по време на задържане. Разпоредбите предвиждат, че държавите членки ще гарантират, че при възможност компетентните органи прилагат мерки, алтернативни на задържането. Макар тази разпоредба да не включва подробности за възможните алтернативи, разпоредбата относно обучението (20) ясно посочва важността да се гарантира, че лицата, предоставящи на децата подкрепа и услуги за възстановително правосъдие, получават подходящо обучение до „ниво, адаптирано спрямо контактите им с децата, и съблюдават професионални стандарти, които гарантират, че въпросните услуги се предоставят безпристрастно".

Втората е Директива 2012/29/ЕС (наричана по-долу „Директива за жертвите") като част от пътната карта за укрепване на правата и защитата на жертвите, особено в наказателните производства, установяването на минимални стандарти за правата, подкрепата и закрилата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета и превръщането ѝ в правнообвързващ инструмент. В Директивата за жертвите ЕС изразява своя ангажимент да насърчава правата на жертвите на престъпления по последователен и всеобхватен начин.

Съгласно Директивата за жертвите децата винаги се приемат като уязвими жертви, особено на вторична и повторна виктимизация, на сплашване и отмъщение. В това си качество те трябва да се ползват от специална защита, съдебна защита и специфични услуги за деца, които са преки или непреки жертви. (вж. чл.чл. 23, 24, 38, 57), и да бъдат обект на индивидуална оценка. Те също така следва да се приемат и третират като пълни носители на правата, установени в тази директива, и следва да имат право да упражняват тези права по начин, който отчита тяхната способност за формиране на собствени възгледи. (съображение 14).

Директивата също така предоставя на децата жертви допълнителни права като възможността разпитите да бъдат записвани аудио-визуално и тези записани разпити да могат да се използват като доказателство в съда; правото на специален представител, когато има риск от конфликт на интереси с родителите, както и правото детето да бъде представлявано от адвокат от свое име (когато има право на адвокат). Правото на децата жертви да бъдат изслушани в наказателното производство следва да не бъде възпрепятствано единствено въз основа на обстоятелството, че жертвата е дете или въз основа на възрастта на жертвата (съображение 42). Възрастта сама по себе си не може да определи значимостта на възгледите на детето, тъй като получената

информация, опитът, заобикалящата среда, социалните и културните очаквания и равнището на подкрепата допринасят за развитието на капацитета на детето да формира свои възгледи. Следователно, тежестта, която трябва да се отдава на възгледите на детето, трябва да бъде оценена и разгледана за всеки отделен случай.

Освен това в директивата се установява общ принцип, съгласно който най-добрият интерес на детето винаги трябва да бъде от първостепенно значение при прилагането ѝ (съображение 14) в съответствие с Хартата на ЕС и КООНПД: предимство има адаптиран към детето подход, който е надлежно съобразен с неговата възраст, зрялост, неговите възгледи, нужди и опасения.

Поради задължителния си характер Директивата за жертвите е и най-важният наднационален инструмент, регламентиращ възстановителното правосъдие в ЕС. На практика тя включва широко определение на услугите за ВП, въвежда задължение за държавите членки да информират жертвите за наличието на услуги за ВП и да улесняват насочването към тези услуги, и да осигуряват гаранции за жертвите на престъпления във връзка с ВП. Директивата за жертвите признава, от една страна, ползите от възстановителното правосъдие за жертвите на престъпления, а от друга страна се фокусира върху важни предпазни мерки за предотвратяване на вторично и повторно виктимизиране.

Определението за „ВП“ в Директивата за жертвите дава възможност за различни видове процеси и резултати от възстановителното правосъдие: „възстановително правосъдие“ означава процес, при който на жертвата и извършителя на престъплението се дава възможност — след свободно изразено съгласие от тяхна страна — да участват активно в решаването на въпросите, възникнали в резултат на престъплението, с помощта на безпристрастно трето лице“. (чл. 2 (1) г). Директивата за жертвите също така признава разнообразието на услугите за ВП „включително например медиация между жертвата и извършителя, семейна групова конференция, събиране на жертвата и извършителя на престъплението и техните близки за обсъждане на подходящо наказание „ (съображение 46).

Посочен е списък с фактори, които следва да бъдат взети предвид за защита на жертвите, участващи в процес на ВП като: „характер и тежест на престъплението, степен на нанесената травма, повторно нарушаване на физическата, сексуалната или психическата неприкосновеност на жертвата, силови дисбаланси, възраст, зрялост или интелектуален капацитет на жертвата.“ (съображение 46). Основната разпоредба относно възстановителното правосъдие в директивата е чл. 12, който установява право на жертвите на предпазни мерки, за да се гарантира, че „жертвите, които са избрали да участват в процедури на възстановително правосъдие, имат достъп до сигурни и компетентни служби за възстановително правосъдие“. Предпазните мерки, които държавите членки трябва да спазват, се отнасят до основните принципи на ВП, сред които най-важните са доброволният характер на участието и

поверителността на процеса. Целта на чл. 12 е да се осигури, че когато се предоставят такива услуги, съществуват предпазни мерки, за да се гарантира, че жертвата не се виктимизира допълнително в резултат на този процес.

В насоките на ГД „Правосъдие“, свързани с транспонирането и прилагането на Директива 2012/29/ЕС, Европейската комисия предлага освен това, че „може да е полезно да се разработят национални стандарти за предоставяне на услуги, свързани с осигуряването на възстановително правосъдие, които да отразяват изискванията на директивата и добрите европейски практики по отношение на жертвите на престъпления. Това трябва да включва способността на страните да дават доброволно съгласие, да бъдат надлежно информирани за последиците от процеса на медиация, за поверителността, достъпа до безпристрастна/неутрална консултация, възможността за оттегляне от процеса на всеки етап, наблюдението за спазване на споразумението и компетентността на медиаторите. Интересите на жертвите следва да бъдат изцяло и внимателно разгледани при вземането на решение за предприемане на медиация и по време на процеса на медиация, като се отчита уязвимостта на жертвата.“

Резюме: Стандарти и гаранции за възстановително правосъдие за деца

Правен инструмент	Основни разпоредби
Международен пакт за граждански и политически права, (1966 г.)	Всички членове на МПГПП се прилагат към всяко човешко същество, включително към децата. По-конкретно: Чл.чл. 9, 10, 14, 15: Осигуряване на справедлив процеса, включително за децата и младите хора. Чл. 24: Право на закрила за всяко дете
Минимални стандартни правила на ООН относно правораздаването при непълнолетни лица (Пекински правила) от 1985 г.	Тези правила са приети с цел конкретно гарантиране на благосъстоянието и най-добрия интерес на детето и неговото семейство в рамките на системата за младежко правосъдие, не само от гледна точка на третиране и достъп до правосъдие, но също и от гледна точка на превенция на престъпното поведение.
Конвенция на ООН за правата на детето (1989 г.) (КООНПД)	**Определение за „дете“ и принципите на оцеляване/право на живот и развитие (чл. 6), недискриминация (чл. 2), най-добрия интерес на детето (чл. 3) и детско участие (чл. 12).** **Чл. 19: Закрила на детето от всички форми на насилие.** **Чл. чл. 37 и 40: Основни разпоредби относно младежкото правосъдие.**
Насоки на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните (Насоки от Рияд) от 1990 г.	В основата им е разбирането, че подрастващите, лишени от свобода, са силно уязвими към злоупотреба, виктимизация и нарушение на техните права. В насоките се проявява загриженост, че много системи не правят разлика между пълнолетни и непълнолетни лица на различни етапи от правораздаването. Тези правила са предвидени за: - подрастващи, поставени под стража в очакване на съдебно производство; - управлението на местата за настаняване на подрастващи.

Правен инструмент	Основни разпоредби
Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода (Правилата от Хавана, 1990 г).	Насоките от Рияд са приети, за да се подчертае необходимостта от и важното значене на конструктивните политики за превенция на престъпното поведение и признаването на систематичните проучвания и систематичното разработване на мерки.
Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата за наказателното правосъдие (Насоки от Виена, 1997 г.)	Тези насоки са предназначени да осигурят рамка за изпълнение на Конвенцията за правата на детето и постигане на заложените в нея цели по отношение на децата в контекста на прилагането на младежкото правосъдие, както и използване и прилагане на стандартите и нормите на ООН за младежкото правосъдие и другите свързани инструменти, като напр. Декларацията за основните принципи на правосъдието, отнасящи се до жертвите на престъпления и злоупотреба с власт. Възстановителното правосъдие се посочва изрично в тези насоки, в чл. 15: „Когато е уместно, в случаи, включващи дете извършител, трябва да бъдат използвани механизми за неформално разрешаване на спорове, вкл. практики на медиация и възстановително правосъдие, и по-специално в процедурите, включващи жертвите.“
Препоръка (99)19 на Съвета на Европа за медиация по наказателни дела	Формулира и разглежда общите принципи на медиацията, правната основа, функционирането на медиацията в системата за наказателно правосъдие, важното значение на етичните правила, обучението, изследванията и оценяването.
ООН, Основни принципи при използване на възстановително правосъдие по въпроси от наказателен характер (2002 г.)	Този инструмент дава определение на възстановителния процес и възстановителния резултат и на основните принципи за прилагане на ВП, използвани също в настоящото ръководство.

Правен инструмент	Основни разпоредби
Препоръка Rec (2003) 20 на Комитета на министрите на държавите-членки относно нови начини за справяне с младежката престъпност и ролята на правосъдието по отношение на ненавършили пълнолетие лица	Betont die Wichtigkeit von Alternativen zur regulären Strafverfolgung, welche innerhalb eines regulären Verfahrens leicht zugänglich sein und auf Verhältnismäßigkeit sowie freiwilligem Schuldeingeständnis beruhen sollen (Art. 7).
Насоки на ООН за правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления (2005 г.)	Те отчитат специфичната уязвимост на децата, които са жертви и/или свидетели на престъпление и са изложени на значителен риск от вторична виктимизация в резултат на участието им в наказателно производство. Тези Насоки насърчават използването на „неформални практики в общността, като напр. възстановително правосъдие“. (чл. 36)
Договора от Лисабон (2007 г.)	Защитата на правата на детето се признава изрично като една от водещите цели на ЕС, както във вътрешен план, така и в отношенията на ЕС с останалия свят. Чл. от 3 от Договора за Европейския съюз (ДЕС) изисква ЕС да насърчава защитата на правата на детето.
Препоръка (2008)11 на Съвета на Европа относно европейските правила за ненавършили пълнолетие правонарушители, спрямо които се налагат санкции и мерки	Призовава държавите да осигурят „широк набор от санкции и мерки в общността“, като посочва, че трябва да се даде приоритет на тези, „които биха могли да имат образователен ефект, както и представляващите възстановителни мерки“ (22) Правило 12: „На всички етапи от работата с ненавършилите пълнолетие се насърчава използването на медиация и други възстановителни мерки.“

Правен инструмент	Основни разпоредби
Насоки на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, 2010 г.	В документа се посочва, че правосъдната система, съобразена с интересите на детето трябва да се отнася към децата с достойнство, уважение, грижа и справедливост. Тя трябва да е достъпна, разбираема и надеждна, да изслушва децата, да възприема сериозно техните възгледи и да гарантира, че интересите на онези от тях, които не могат да изразят мнението си са също защитени. Всяка форма на лишаване от свобода на децата следва да бъде крайна мярка и да се прилага за възможно най-краткия период от време, подходящ за случая. (24) Следва да се насърчават алтернативите на съдебното производство като например медиацията, алтернативните методи за уреждане на спорове (между които деюридизация), във всички случаи, когато те най-добре могат да служат на висшия интерес на детето. И по-конкретно „Алтернативите на съдебното производство следва да гарантират еднакво равнище на правни гаранции. Зачитането на правата на децата, както са описани в настоящите насоки и във всички съответни правни инструменти в областта на правата на детето, следва да се гарантира в еднаква степен както при съдебни, така и при извънсъдебни производства.“ (26)
Харта на основните права на Европейския съюз, 2010 г.	Чл- 24: Право на закрила на всяко дете; най-добрия интерес на детето като първостепенно съображение при всички действия, свързани с деца; ефективно участие на децата.
Програма на ЕС за правата на детето (2011 г.)	Програмата на ЕС разглежда конкретни действия, насочени към осигуряването на правата на детето, както са заложени в КООНПД и в Хартата на Европейския съюз, като идентифицира определен брой конкретни действия, чрез които ЕС да превърне тези ангажименти в действие.

Правен инструмент	Основни разпоредби
ДИРЕКТИВА 2012/29/ ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и Насоките на ГД Правосъдие за транспониране и прилагане на директивата	Децата винаги се приемат като уязвими жертви, особено на вторична и повторна виктимизация, на сплашване и отмъщение. В това си качество те трябва да се ползват от специална защита, съдебна защита и специфични услуги за деца, които са преки или непреки жертви. (вж. чл.чл. 23, 24, 38, 57), да бъдат обект на индивидуална оценка и да имат право да упражняват тези права по начин, който отчита тяхната способност за формиране на собствени възгледи. Тази директива е също така най-важният наднационален инструмент, регламентиращ възстановителното правосъдие в ЕС, поради задължителния си характер. На практика тя включва широко определение на процесите, резултатите и услугите на ВП, въвежда задължение за държавите членки да информират жертвите за наличието на услуги за ВП и да улесняват насочването към тези услуги, и да осигуряват гаранции за жертвите на престъпления в контекста на услугите за ВП. Чл. 12 въвежда правото на гаранции за жертвите в контекста на услугите за възстановително правосъдие, за да се гарантира, че „жертвите, които са избрали да участват в процедури на възстановително правосъдие, имат достъп до сигурни и компетентни служби за възстановително правосъдие“.
Директива (ес) 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 година относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство	Директивата осигурява редица процесуални гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, включително процесуални гаранции, допълнителни по отношение на вече прилаганите към заподозрените и обвиняемите пълнолетни лица. Директивата също така разглежда важното значение на това да се гарантира, че услугите, които осигуряват за децата помощ и услуги за възстановително правосъдие преминават подходящо обучение, „чието ниво е адаптирано спрямо контактите им с децата, и съблюдават професионални стандарти, които гарантират, че въпросните услуги се предоставят безпристрастно, с уважение и професионализъм.“ (20)

ЧАСТ II

Обещаващи практики за прилагане на възстановителното правосъдие с деца

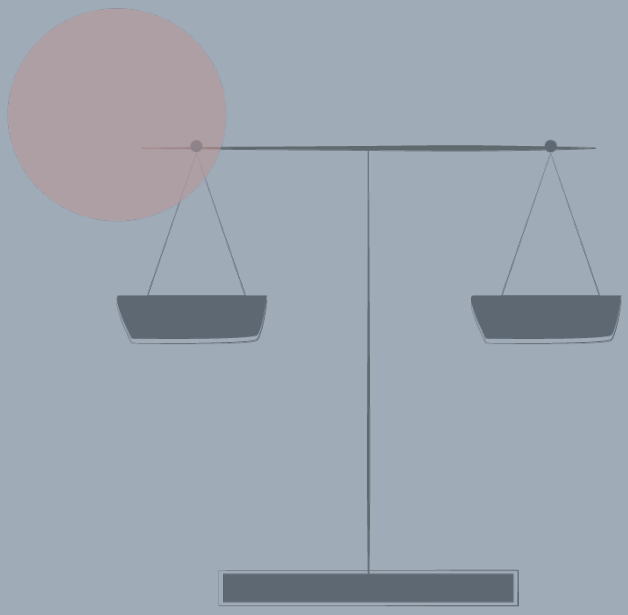

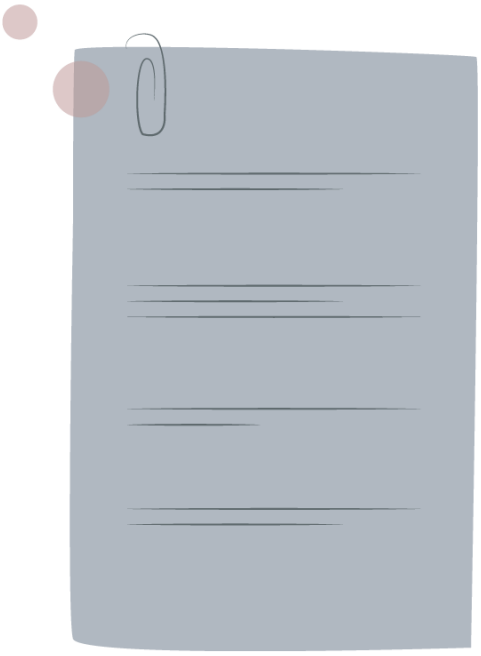

Въведение

ВП е общ термин, който обхваща няколко различни практики в контекста на наказателното правосъдие и не винаги е налице съгласие относно това какво представлява възстановителното правосъдие. Все пак съществува единомислие относно основните практики на възстановителното правосъдие, които са: медиация „жертва-извършител“ (МЖИ); провеждане на конференция (конференция); и кръгове.

Следователно, вторият раздел, който е в основата на настоящото Практическо ръководство, представлява въведение в трите основни практики на възстановителното правосъдие чрез представяне на идентифицираните три обещаващи практики: медиация „жертва-извършител“ в младежкото правосъдие в Белгия, като първата европейска страна, която е въвела ВП в съдебната система за ненавършили пълнолетие деца; младежката конференция в Северна Ирландия, като една от най-добре наложените в Европа практики за младежка конференция; и медиация „жертва-извършител“ във Финландия като успешен пример за МЖИ, предлагана чрез услуги в цялата страна както за възрастни, така и за деца, в граждански и наказателни дела[10].

Ще бъдат дадени практически насоки как конкретно да се изпълнява всеки от трите вида процеси на ВП, чрез подробно представяне на характерните черти и стъпките при следната структура за всеки процес:

- Въведение: общ контекст на ВП в страната, а също и правен контекст и политики
- Практиката: определение; принципите и ценностите, залегнали в практиката; обхват на практиката
- Изпълнение: участващи лица и институции; обучение на медиатори/фасилитатори; фази на процеса и важни аспекти на практиката; създаване на местен проект и сътрудничество между агенциите
- Оценка, мониторинг и изследвания: оценка на изпълнението на практиката; опитът на децата с практиката на МЖИ; основни резултати от изследвания на практиката; научените уроци от изпълнението и предизвикателствата.
- Представяне на случаи: представени са по два различни случая за всяка държава, в които е приложена практика на ВП с деца. Те са описани генерично и са анонимизирани. Въпреки това са включени подробности, които помагат на други практикуващи специалисти да разберат всички стъпки, взетите решения, колебанията, предизвикателствата, успехите,

10 И в трите случая, практиките, описани като характеристики и изпълнение са насочени към децата, както като извършители, така и като жертви. Както беше посочено по-рано обаче, участието на децата жертви все още не е силно застъпено, независимо че практиката за това е утвърдена и консолидирана, но данните за децата жертви, участващи във ВПО все още са оскъдни.

резултатите и т.н. Единият от случаите отразява най-често срещаният вид случаи, при които се прилага съответната практика, а другият пример е за по-малко типичен случай, в който се срещнат предизвикателства.

2.1 Преглед на практиките на възстановително правосъдие

Медиация жертва-извършител

Медиацията жертва-извършител (МЖИ) е най-известната и често използвана съвременна възстановителна практика, особено в Северна Америка и Европа. МЖИ обикновено включва индивидуална среща между жертвата на престъплението и извършителя, въпреки че те могат да имат и придружител, който да им оказва подкрепа, особено когато са включени малолетни и непълнолетни. Съществуват значителни различия в практиките (като непряката медиация „совалка“ или „махало“), но общият елемент е доброволен обмен на информация или среща между жертвата и извършителя на престъплението. Този обмен на информация или среща обикновено се улеснява от медиатор (понякога двама), който помага на страните в тяхната комуникация за компенсиране на щетите и бъдещите стъпки. В няколко страни медиаторите са професионалисти, работещи срещу заплащане, докато в други страни са обучени доброволци. Общоприето е, че независимо от нивото на участие на доброволци, обучението и стандартите на медиация трябва да бъдат високо професионални.

Процесът има за цел да овласти двама души (този, който е понесъл вреда и този, който я е причинил), като им предостави възможност да говорят за престъплението в незаплашителна атмосфера, така че всеки да може да изрази собствените си чувства и да изслуша чувствата на другия. Разглеждат се потребностите на жертвата от компенсация, както финансова, така и емоционална, а извършителят предлага начини как да стане това, които могат да включват искрено и приемливо извинение (вж. Aertsen и кол., 2004). МЖИ може да бъде насочена преди всичко към потребностите на извършителя, потребностите на жертвата или да бъде ориентирана по-балансирано.

МЖИ може да се използва във всички етапи на наказателното производство. Понякога медиацията може да се използва като пълноценна алтернатива на наказателното производство, заменяйки наказателната ответна реакция на престъплението, но най-често МЖИ се използва като част от редовната наказателна процедура и може да се проведе на всеки етап, като има и потенциалната възможност да се отрази на крайния резултат от наказателното

производство. В други случаи медиацията може да бъде предложена само след съдебния процес, което означава, че се предлага основно в условията на лишаване от свобода.

Въпреки че съществуват различия в процеса на медиация, общият модел може да се обобщи по следния начин:

a. фаза на насочване на случая към програма за медиация - обикновено от страна на полицията, прокуратурата, съда, пробационните служители или от страна на жертвата и извършителя;
b. фаза на подготовка на случая, в която се установява контакт с жертвата и извършителя поотделно, за да бъдат попитани дали проявяват интерес да се включат в медиация. По време на тази фаза медиаторът събира информация за престъпното деяние, планира същинската сесия за медиация и подготвя страните за процеса, оценявайки техните потребности, способности и очаквания, поради което значението на тази фаза е изключително важно;
c. фаза на срещата между извършителя и жертвата;
d. заключителната фаза е свързана с подготовката на досието (включително резултата и споразумението), връщането му в органа, който е насочил случая за медиация и контрола върху изпълнението на споразумението.

Провеждане на конференция

Провеждането на конференция, което води своя произход от Нова Зеландия и Австралия, включва всички страни, засегнати от престъпното деяние, в процеса на вземане на решение за това как най-добре да се реагира на него. Във връзка с наказателното правосъдие основните видове конференция, които се използват, са модела на семейна групова конференция от Нова Зеландия (СГК) и модела Wagga Wagga на конференция, водена от полицията. Като част от практиките за провеждане на конференция заслужава да се спомене конференцията за младежко правосъдие (младежка конференция). Следвайки модела на Нова Зеландия, младежката конференция е процес, по време на който фасилитатор(и) събира заедно млади извършители и техните жертви и подкрепящи ги лица в конструктивен диалог относно престъпното поведение и това, което младите извършители могат да направят, за да изкупи вината си.

В международен план семейната групова конференция е разпространена в много страни, а моделът е адаптиран и развит в различни условия. Докато корените на моделите на конференцията са в традиционните съдебни системи, в континентална Европа тенденцията е те да бъдат адаптация на схемите за МЖИ (Zinsstag и Vanfraechem, 2012 г.), което означава, че основната разлика между тях се състои в това, че конференцията включва повече страни в процеса. По-специално, те включват не само пряката жертва и извършителя, но и подкрепящи ги лица, като напр. техните семейства и

близки приятели, представители на общността или полицията. Друга разлика е, че конференцията се води от фасилитатор, а не от медиатор, както е в случая с МЖИ. И в заключение, при конференцията се отделя по-голямо внимание на отговорността на извършителя и на окончателния план, който произтича от възстановителния процес, за разлика от МЖИ, която често се организира с цел да се даде възможност за комуникация.

Необходимо предварително условие за всички конференции е нарушителят да признава, да не отрича или да е бил признат за виновен за престъпното деяние и всички страни да участват по собствена воля и с желание да възстановят отношенията си. Конференцията започва като фасилитаторът поздравява и представя всички присъстващи, след което обяснява целта на срещата. След това обикновено полицейски служител, в качеството си на представител на обществото, прочита описание на установените факти. Ако извършителят не се съгласи с това описание на фактите, срещата приключва и полицията може да разгледа насочването на случая към младежкия съд за изслушване.

След като извършителят признае описаните факти и бъдат посочени евентуалните разлики, жертвата или говорител на жертвата бива помолен да обясни какво изпитва жертвата относно извършеното престъпление, както и какво е въздействието на престъплението върху нея. Същото могат да направят извършителят и неговите близки. След като всички страни бъдат изслушани, се открива дискусия с участието на всички присъстващи за това как разбират причинените вреди. Тази фаза на СГК може да бъде последвана от известно „лично време“, когато професионалистът и жертвите напускат стаята, така че извършителят и неговите близки да могат да обсъдят възможните решения за компенсиране на деянието. Предложеното решение се представя на жертвата и нейните близки от говорител на семейството на извършителя (често самият млад човек) и се обсъжда до постигане на споразумение. Обезщетението за нанесената вредата се търси чрез материална и емоционална компенсация. СГК позволява извършителят да предложи редица възможни варианти, от извинение, общественополезен труд и/или компенсация до включване на дейности за рехабилитация като напр. консултиране, лечение от наркотична зависимост или професионално обучение. След това споразумението се оформя в писмен вид и се подписва от всички страни.

Кръгове

Кръговете (вариациите включват умиротворителни, осъждащи, поправителни кръгове и кръгове от общността) включват жертвата на престъпления и нейното семейства, членове на семейството на извършителя и членове на общността. Включването на членовете на общността е може би основната характерна черта на кръга. Те произхождат от традициите на индианското

население и коренните жители на Канада, които са разрешавали конфликтите, като събират, за да ги обсъждат.

В Европа в контекста на наказателното правосъдие кръгове се използват само в единични случаи, като използването им се експериментира в Норвегия, Албания, Белгия, Германия и Унгария. Тези програми обикновено работят успоредно с наказателното производство и следователно не се използват като форма на отклоняване, а като част от съдебния процес. Това са трудни за провеждане и отнемащи много време процеси, изискващи сериозен ангажимент от членовете на общността и поради това се използват главно за тежки случаи.

Кръговете са подобни на конференциите, тъй като и те включват други участници, освен пряката жертва и извършителя. В този случай обаче, допълнително може да участва всеки член на общността, който проявява интерес към случая. Друга разлика с конференциите включва проблемите, които се разглеждат. Докато в конференциите обикновено проблемите не отиват отвъд грижите в общността, в кръгове се разглеждат по-сериозни обществени и социални проблеми. Освен това, докато конференциите се организират и водят от професионалисти, кръговете разчитат на групи в общността, преобладават гражданите и се водят от доброволци от общността. Въпреки че както конференциите, така и кръговете се водят от фасилитатор, който оставя на участниците да определят резултата, в кръгове ролята на фасилитатора за определянето на резултатите е по-малка. Основната роля на фасилитатора е да подготви страните за процеса и да гарантира, че процесът се провежда по безопасен начин и при взаимно уважение.

Всички участници седят в кръг и процесът обикновено започва с обяснение на случилото се. След това на всеки участник се дава възможност да се изкаже. Дискусията се движи по кръга от човек на човек и продължава, докато всичко, което трябва да се каже, е казано. Използването на „пръчка на говорещия“ в кръга намалява зависимостта от фасилитатора, тъй като той не взема думата, докато „пръчката на говорещия“ не се върне при него. Въпреки че и конференциите и кръговете оценяват както подкрепата, така и поемането на отговорност, фокусът на конференциите е категорично върху отговорността на извършителя, докато в кръговете, подкрепата се разглежда като необходимо условие за отговорността, а моделът насърчава чувството за общност, овластявайки участниците като им дава глас и споделена отговорност в процеса, в който всички страни се опитват да намерят конструктивни решения.

2.2 Медиация жертва-извършител в системата на младежкото правосъдие в Белгия[11]

Въведение

Общ контекст на ВП

Белгия е първата континентална европейска държава, която е въвела ВП в системата на младежкото правосъдие (Put и кол., 2012 г.). Корените на ВП в Белгия се откриват в първите инициативи за медиация с малолетни и непълнолетни в края на 80-те години (Lemonne и Vanfraechem, 2005 г.). Понастоящем ВП е утвърдено като практика, както в областта на младежкото правосъдие, така и в областта на наказателното правосъдие по отношение на пълнолетните лица. ВП е достъпно във всички съдебни райони в цялата страна, уредено е добре в законодателството и е сравнително добре финансирано от федералното правителство и от правителствата на регионите. Белгия също така е и една от малкото страни в света, където ВП е приложимо за всички видове престъпления, на всички етапи на наказателното производство, както за деца, така и за пълнолетни лица (Aertsen, 2015 г.). Наказателното правосъдие по отношение на пълнолетните лица и младежкото правосъдие в Белгия са разделени. В областта на младежкото правосъдие основните модели на възстановително правосъдие, които се прилагат са „медиация жертва-извършител (МЖИ)“ и „провеждане на конференция“ („конференция“).[12]

Белгия е федерална държава с три културни общности (фламандска, френска и немскоезична) и три икономически региона (фламандски, валонски и столичен регион Брюксел). От компетенция на федералната държава са такива въпроси като правосъдието, националната отбрана и международните отношения, докато общностите отговарят за въпросите „свързани с личността“ и социалните въпроси. До 2014 г. ВП се намира между тези две сфери на компетенции, като компетенциите за характера и обхвата на реакцията в случаи на младежката престъпност и на мерките за възстановително правосъдие за пълнолетни лица са на федерално равнище, докато общностите отговарят за изпълнението на възпитателни мерки и други въпроси, свързани с грижите за младите хора. След голямата държавна и правна реформа от 2014 г. компетенциите за санкционирането на младежката престъпност и за възстановителните мерки при пълнолетните лица преминават от федерално ниво към общностите и регионите, като организацията на съдебната система остава от компетенцията

11 Тази глава е изготвена и редактирана от Брунилда Пали и Инге Ванфракем с подкрепа от EFRJ, Католическия университет в Льовен и белгийските специалисти, посочени в главата „Благодарности“.

12 Правният термин за конференцията е „herstelgericht groepsoverleg (hergo)“ на фламандски и „concertation restauratrice en groupe (CRG)“ на френски език. На практика разликата не винаги е ясно изразена, защото от една страна хора, които оказват подкрепа, може да участват и в МЖИ, а от друга страна конференцията не винаги включва полицията. Следователно главата се отнася също и за конференциите.

на федералната държава. В резултат на тази реформа през 2014 г. броят на съдебните райони (arrondissements) е намален от 27 на 12; като във всеки съдебен район за младите правонарушители е осигурена както МЖИ, така и конференция.

Правен контекст и политики

Нормативната рамка на младежкото правосъдие[13] в Белгия се основава на Закона за младежкото правосъдие (ЗМП)[14], приет през 2006 г. ЗМП дава приоритет на вариантите за възстановително правосъдие, наред мерките ориентирани към рехабилитация и благосъстояние, както също и наказателните мерки (Van Dijk и Dumortier, 2006, Put и кол. 2012 г.). Законът за младежкото правосъдие има за цел най-вече да подпомогне младия човек да поеме отговорност и да осъзнае правата на жертвите, като същевременно се фокусира също и върху рехабилитацията и (пре)възпитанието (Cartuyvels и кол., 2010).

Законът за младежкото правосъдие предвижда мерки и санкции за млади хора до 18-годишна възраст. Въпреки това, при някои условия, като напр. при тежки престъпления (изнасилване, нападение, тежка форма на сексуално насилие, грабеж, (опит за) предумишлено убийство и (опит за) непредумишлено убийство) или пътнотранспортни нарушения, е позволено пренасочване на млади хора над 16-годишна възраст към системата на наказателното правосъдие за пълнолетни лица (чл. 57bis, ЗМП), процедура, наречена „предаване“. Законът не предвижда минимална възраст за носене на наказателна отговорност, но при прилагането на определени мерки съществуват възрастови ограничения. Децата до 12-годишна възраст могат да получат само порицание, или да бъдат поставени под наблюдение със заповед или да получат интензивни възпитателни мерки, докато задържане под стража може да се прилага за млади хора на възраст над 14 години. ЗМП засяга изключително „престъпното поведение“, което означава, че младите хора, които имат противообществени прояви могат да бъдат санкционирани по други закони или да станат обект на мерки, предвидени в социалната система за млади хора.

Посредством тази правна рамка програмите за ВП при малолетни и непълнолетни се прилагат широко и в известна степен задължително във всеки съдебен район на страната. Макар в Белгия ВП в системата на младежкото правосъдие да се прилага предимно под формата на МЖИ, то от 2006 г. насам за цялата страна е осигурена и структура, провеждаща конференции (Van Doosselaere и Vanfraechem, 2010 г.).

---

13 Преглед, която се основава на Christiaens et al. (2011), Put (2015), и Aertsen и Dünkel (2015).

14 Често наричан също Закон за закрила на младежта. По практически причини в настоящото Ръководство ще го наричаме ЗМП, за да се избегне объркването с Агенцията за младежко правосъдие в Северна Ирландия.

На ниво досъдебно производство, във всеки случай, при който има идентифицирана жертва, прокурорът трябва да прецени дали е подходящо да се приложи МЖИ (а не провеждане на конференция на този етап) [15] и да насочи случая за медиация (чл.45). Ако прокурорът реши да не насочва случая за медиация, то причините за това трябва да бъдат изрично посочени и обосновани. Възможно е един случай да бъде насочен за медиацията и едновременно с това към младежки съд, а наказателното преследване е възможно да продължи дори и по време на провеждането на медиация.

На ниво младежки съдилища мерките за възстановително правосъдие имат приоритет пред другите мерки (чл. 37 ЗМП). Младежките съдии могат да предложат МЖИ или провеждане на конференция на младите извършители на всеки етап от производството. Дори когато случаите са насочени за МЖИ или конференция и те са успешно завършени, съдиите могат да наложат допълнителни мерки или да наложат специални условия (като порицание, надзор от социалната служба на младежкия съд или настаняване в институция от затворен тип, посещаване на училище, обучение, насочване към програми, свързани с образователни мерки, общественополезен труд и др.) (вж. Aertsen, 2015 г.). Всички решения и санкции трябва да бъдат обосновани и трябва да се даде приоритет на възстановителните мерки (МЖИ или конференция).

МЖИ и провеждането на конференция се основават на доброволното участие на жертвата и извършителя, като единственото условие за насочване на случая е идентифицирането на жертвата. След успешно завършване, услугата за медиация изпраща приетото споразумение на прокурора или на младежкия съд, който трябва да го приеме, освен ако не противоречи на обществения ред (чл.45, ал.2 и чл.37, ал.2, ЗМП). Услугите за медиация наблюдават изпълнението на споразумението и информират прокурора или младежкия съдия дали то е изпълнено. Изпълненото споразумение следва да бъде взето под внимание от прокурорите и младежкия съдия (чл.45, ал.3 и чл. 37, ЗМП). Прокурорът може да реши дали да отмени производството, а младежкият съдия взема предвид споразумението при вземането на решение. Ако вече е взето решение, младежкият съдия може да определи по-лека мярка след възобновяване на производството. Фактът, че не е постигнато съгласие, не може да се счита за неблагоприятно за младия човек обстоятелство в хода на по-нататъшното производство (чл.37, ал.2 и чл.45, ал. 4, ЗМП). Ако младежкият съдия приеме, че процедурата на ВП не е отговорила на всички потребности на непълнолетния, могат да бъдат наложени и допълнителни мерки.

15 Законът извежда две основни разлики между МЖИ и конференцията. Конференцията може да включва „всички заинтересовани лица“, докато медиацията е по-ограничена. В процеса на медиация се стига до „споразумение“, докато при конференцията – „споразумение и декларация за намерения“.

Практиката на медиация жертва-извършител в областта на младежкото правосъдие

Определение

ВП обикновено се определя като процедура, позволяваща на лица, засегнати от обстоятелство, което евентуално би могло да представлява престъпление, да участват, ако свободно и доброволно приемат това, за да търсят решение на трудностите, произтичащи от престъплението, с помощта на независима трета страна.

Принципи и ценности, залегнали в практиката

МЖИ дава възможност на детето-извършител да се свърже с жертвата(ите) и обратно. Могат да бъдат включени и родители, подкрепящи лица и законни представители на двете страни (обикновено се включват родителите). Чрез тази процедура извършителят и жертвата получават възможност, с помощта на медиатор, да разговарят за случилото се, да споделят последствията за тях от престъплението и начина, по който се чувстват по отношение на извършеното. По време на процедурата страните търсят споразумение и обсъждат план за това как детето ще възстанови (материалните и емоционални) загуби, претърпени от жертвата. Целта на практиката обикновено е да се помогне на младия извършител да поеме отговорност като вземе предвид правата на жертвата.

Медиацията може да се осъществи чрез пряка и/или непряка комуникация между двете страни, като медиаторът предава съобщения или писма. Медиацията е доброволна и всяка страна може да се оттегли от процеса по всяко време. Медиаторът остава безпристрастен (или multi-partial – отчитащ наличието на доминираща страна и не даващ възможност тя да надделява по силата на своята доминация) по време на целия процес. Медиацията е поверителна и медиаторите представят много ограничена информация пред съдебните органи. Процедурата започва с насочване и в идеалния случай завършва със споразумение и договорените в него последващи действия.

Обхват на практиката

МЖИ и конференцията се основават на доброволното участие на жертвата и извършителя, като единственото условие за насочването е идентифицирането на жертвата. Повечето престъпления, в които са замесени непълнолетни, са физическо посегателство и побой. Годишният брой на случаите на медиация

с непълнолетни извършители е около 5500, като приблизително 3000-4000 са във Фламандската общност[16], а 1500 са във френската общност (Aertsen 2015 г.).

Изпълнение

Участващи лица и институции

МЖИ и конференциите в областта на младежкото правосъдие се изпълняват от НПО, работещи в сектора на услугите за млади хора SARE (Services d'Actions Restauratrices et Educatives) във Валония, и HCA (Herstelgerichte en construtieve afhandelingen) във Фландрия. Във френската общност има 13 услуги SARE и 10 услуги HCA, обхващащи 12-те съдебни района във Фландрия. За разлика от ВП при възрастните, тези НПО нямат една официална централна организация. НПО са официално признати и изцяло субсидирани респективно от фламандската общност и френската общност. Много от тези НПО имат вътрешна услуга, която се използва изключително за мерките на възстановителното правосъдие. Услугите се субсидират въз основа на броя на случаите, по които работят.

Услугите SARE и HCA имат четири основни мисии, от които две са образователни, състоящи се предимно от общественополезен труд и обучителни дейности, а две са възстановителни, състоящи се от МЖИ и конференция. Официалните нормативни разпоредби за тези услуги гласят, че те са предназначени както за жертви, така и за извършители. Услугите са автономни що се отнася до организацията на техните образователни програми, поради което всяка програма може да бъде много различна. Някои предлагат само възстановителни интервенции или се опитват да организират своите услуги за медиация така, че те да получат съвсем различна идентичност в сравнение с другите услуги, които предлагат.

Процесът на медиация се ръководи от член на персонала на НПО, който е професионалист - медиатор. Фасилитаторите, водещи конференциите също са членове на персонала на услугите за млади хора, в които работят медиаторите. Поради ограничения брой проведени конференции едни и същи хора работят като медиатори или като фасилитатори, водещи конференции, в зависимост от случая.[17]

---

16 4.027 случая на медиация през 2017 г. (Stefaan Viaene, лична кореспонденция, 31 януари 2018 т.).

17 Две от местата, където най-много се използва конференция във Фландрия са Льовен и Брюксел- от НПО ALBA. Във Валония, много известна организация, която предлага „медиация" и „конференция" за млади извършители е разположената в Лиеж Arpège – една от услугите SARE.

Както медиаторите, така и фасилитаторите са *професионалисти*, което означава, че работят на пълно или непълно работно време и получават възнаграждение от НПО. По образование те са най-често социални работници, психолози, педагози или криминалисти. Само в два съдебни района (Брюксел и Льовен) в рамките на местната услуга за медиация работи група медиатори доброволци.

Обучение на медиатори/фасилитатори

Обучението по медиация в повечето случаи е вътрешно за организацията обучение и представлява „обучение, основано на опит", „учене чрез практика" или „обучение на работното място". Това означава, че новите медиатори постоянно се обучават и консултират от по-опитните си колеги.

Винаги се осигурява текущо обучение по конкретни аспекти на медиацията. Освен това, въпреки че не е задължително, много медиатори участват във външни обучения, предлагани от учебни заведения, които предоставят специализирано обучение по медиация.

Друга методика включва „интервизия", при която различни организации се събират за съвместни обучения. В тези организации като цяло се поставя акцент върху непрекъснатото обучение, както и върху важното значение на работата в екип, при която няколко услуги работят заедно.

Обучението на медиатори в сферата на младежкото правосъдие във Фламандската общност се провежда официално от организацията Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg (OSBJ) (Структура за подпомагане на услугите за млади хора). OSBJ има за задача да координира услугите, да предоставя юридическа и научна информация относно младежката престъпност, като и да предоставя обучение. Заедно с „Модератор" (координиращата организация за медиация при възрастни във Фландрия) те са разработили Кодекс за професионалната етика. OSBJ междувременно е променила своя фокус и вече е насочена към грижите за млади хора (Steunpunt Jeugdhulp) и повече няма задължения по отношение на услугата НСА, въпреки че може да помогне при проблеми с регистрацията. По тази причина координаторите на различни услуги се срещат периодично, за да обсъждат общи въпроси. Във френската общност се организират кратки ad hoc обучения и повечето НПО участват във федерация, наречена FEMMO (Fédération des Équipes Mandatées en Milieu Ouvert), която организира месечни срещи за обсъждане на различни теми, включително конкретни случаи и проблеми на политиката (Van Doosselaere и Vanfraechem 2010 г.).

Фази на процеса и важни аспекти на практиката

Законът за младежкото правосъдие[18] предвижда, че по време на етапа на разследването прокурорът е длъжен да разгледа възможността за предлагане на МЖИ на всяко дете, което е извършило престъпно деяние, при условие, че жертвата е идентифицирана, или да мотивира решението си да не разглежда варианта за медиация. По време на съдебното производство младежкият съдия може също да предложи МЖИ или конферентен подход, при условие, че жертвата е идентифицирана. Прокурорът пише писмо („предложение“) до жертвата, до детето извършител и неговите родители и уведомява услугата за медиация за тази инициатива. В това писмо се посочва, че страните могат да се свържат с услугата за медиация в рамките на 8 дни.

Ако страните не се свържат сами с услугата за медиация, тя се свързва с тях чрез писмо (ако е необходимо, последвано от телефонно обаждане) в което предлага дата и час за среща в техния офис. В някои случаи се провежда среща в дома на жертвата/извършителя. Медиаторът се запознава с документите по делото в съдебното деловодство и след това провежда една или две отделни срещи с жертвата и извършителя. По време на първата среща или разговор медиаторът обяснява какво представлява медиацията, какви са възможностите, каква е ролята на медиатора и кои принципи спазва. Медиаторът проверява желанието и мотивацията за участие в медиация и на двете страни. Когато и двете страни искат да участват в процес на медиация, медиаторът проверява дали искат да се срещнат лично (лице в лице) или непряко. Както за децата извършители, така и за децата жертви, има изискване в процедурата по медиация да участва родител/настойник, когато на срещата трябва да се разгледат финансови въпроси, за които отговарят родителите. Във всички останали случаи няма официално изискване за участието на родителите в медиацията и медиаторите могат да решават за всеки отделен случай дали това е подходящо/необходимо или не.

По време на медиацията, двете страни получават възможност да разкажат какво се е случило от своята гледна точка. При медиацията вместо фокусиране върху фактите, се поставя фокус върху начина, по който участниците са преживели деянието и последиците от него. На тази фаза е важно да се постигне определено ниво на взаимно разбиране и признание. След постигането на това ниво, медиаторът подкрепя двете страни да мислят за възможните начини за компенсация. И двете страни могат да предлагат решения. Когато и двете страни се споразумеят за начина, по който детето ще компенсира извършеното, медиаторът оформя това официално в писмено споразумение. Споразумението, подписано от всички страни, включително родителите/

18 Преглед въз основа на прегледа на Saskia Kuypers' "Victim-offender mediation in Flanders, Belgium: An example of a well-developed good practice". Може да се изтеглио от: https://www.unicef.org/tdad/1saskiakuypers.pdf

настойниците, се изпраща под формата на кратък доклад до прокурора и/или младежкия съдия.

Видовете компенсации могат да включват комбинация от нефинансови мерки като извинения, отговори на въпроси, обяснения, обещания, доброволна работа или ангажимент за обучение и възстановяване на материални щети. Детето може също да кандидатства за работа, за да изработи средствата за компенсацията от общностен фонд. Във фламандската общност през 1991 г. неправителствената организация Oikoten (Aertsen 2015 г.) създава специален компенсационен фонд (Vereffeningsfonds), който позволява на младите извършители да изплащат обезщетенията на техните жертви,. Този фонд е на разположение (в рамките на процес на медиация) на млади извършители, които нямат финансови средства да изплатят обезщетението на жертвите. На извършителя се разрешава да извършва доброволна работа за организация с нестопанска цел за определен брой часове, за което получава заплащане от фонда. Тези приходи се предават на жертвата (Van Doosselaere и Vanfraechem 2010 г., Aertsen 2015 г.). Фондът се захранва със средства от частни донори и средства от правителствата на провинциите.

На последния етап медиаторът първо проверява дали извършителят е изпълнил своите задължения и отговорности, съгласно споразумението, и при необходимост предлага активна подкрепа, като например организиране на плащания, съдействие за работа или търсене на работа като доброволец. И накрая, медиаторът информира прокурора/съдията дали споразумението е изпълнено или не, а съдебните органи трябва да вземат споразумението под внимание.

Създаване на местен проект и сътрудничество между агенциите

Разпоредбите на Закона за младежкото правосъдие се основават на практиката на медиация, изпълнявана от 1994 г. насам и на опита с конференциите, които за пръв път се изпълняват експериментално през 2000 г., а по-късно са интегрирани в услугите за медиация. По-конкретно, провеждането на конференции е апробирано във Фландрия в периода ноември 2000 г. до ноември 2003 г. и по-късно е включено в Закона за младежкото правосъдие, което го регламентира в национален план (Vanfraechem, 2007 г.; Vandebroek и Vanfraechem, 2007 г.).

В почти всички съдебни райони в Белгия са сключени споразумения и протоколи за сътрудничество на институционално равнище между НПО и съдиите, прокурорите и другите съответни служби. В тези протоколи наред с други елементи са договорени критериите и процедурите за насочване както на извършителите деца, така и ва жертвите деца, включително условието, че

непълнолетният/малолетният извършител трябва да признае извършването на престъпното деяние, за да бъде позволено да започне процес медиация или конференция.

По принцип в Белгия се отделя много внимание на многостранните партньорства в областта на възстановителното правосъдие. В различни съдебни райони посредством интензивно сътрудничество са разработени местни политики за съгласувано и координирано предлагане на различни модели на възстановителното правосъдие, както на непълнолетни, така и на пълнолетни извършители (може би най-известният пример за това е Льовен). Политиките на регионалните правителства обаче са попречили на тези местни инициативи, тъй като програмите за услуги за млади хора сега са организирани отделно от програмите, работещи с възрастни извършители. Това би могло да бъде предизвикателство за поддържането на балансиран подход към жертвите и извършителите в програмите за възстановително правосъдие, включващи непълнолетни извършители, и за гарантиране на добре координирано развитие в тази сфера на местно равнище.

Оценка, мониторинг и изследвания

Оценка на изпълнението на тази практика

Неправителствените организации, които предлагат услуги за възстановително правосъдие във Фландрия, разполагат с много подробни и систематични годишни отчети, получена от наблюдението на тяхната работа. Тези отчети включват данни и описание на случаите, по които работят. Освен това те имат практиката да правят вътрешен анализ (рефлексия) на собствената си работа, като за целта се провежда среща на всички медиатори, на която те правят критичен анализ на собствената си работа, като често канят учени или други хора, които могат да подкрепят този процес.

Има също и независими проучвания, провеждани от студенти в рамките на тяхната практика или за целите на за магистърската или докторската им дисертация. Съществуват проучвания, поръчани от независими научно-изследователски институти, правителствени агенции или университети, които също се занимават с оценката на тези практики. И в заключение, в Белгия традицията на изследване чрез действие (action research) е особено важна за въвеждането на възстановителното правосъдие. По-конкретно, в Белгия е проведено изследване чрез действие в три сфери, свързани с възстановителното правосъдие: Медиация жертва-извършител при тежки престъпления (1993-1995 г.), възстановително правосъдие в затворите (1998-2000 г.) и провеждането на конференции в системата на младежкото правосъдие (2000-2003 г.) (Aertsen, 2018 г.).

Опитът на децата с медиацията

Не съществува обща за страната картина за системния опит на децата с медиацията (какъвто е случаят в международен план) и като цяло липсват качествени изследвания (Van Doosselaere и Vanfraechem, 2010 г.). Съществува риск от повторна виктимизация на децата, от това че възрастните поемат разговора, че децата жертви биват принуждавани да прощават и че има властови дисбаланс, особено когато става дума за злоупотреба с деца (Gal, 2011 г.). Въпреки това, от малкото съществуващи материали можем да заключим, че опитът на децата жертви в областта на МЖИ за млади хора като цяло е положителен, особено когато става въпрос за самия процес (Renders и Vanfraechem, 2015 г.). Медиаторите използват език, подходящ за деца, и помагат да се формулира с думи онова, което се е случило, но се стараят да не прилагат свръхпротекция.

Изследванията показват, че мнението на почти всички деца жертви е било зачетено в процеса и като цяло те са доволни от процеса и резултата, че родителите са предложили подкрепа и че медиацията по някакъв начин е довела до възстановяване (Renders и Vanfraechem, 2015 г.).

Информацията, с която разполагаме относно характеристиките на участието на децата в процедурата на ВП идва предимно от нашите разговори с практикуващите специалисти. Първите домашни посещения при децата от страна на медиаторите обикновено се провеждат в присъствието на родителите, тъй като те носят гражданската отговорност за детето си и трябва да говорят от негово име. Въпреки това, тъй като децата не винаги могат да говорят свободно в присъствието на родителите си, медиаторите предлагат след това да говорят отделно с децата. Родителите трябва да дадат съгласието си за това предложение. Когато родителите откажат да дадат съгласие, медиаторите обсъждат с родителите техния отказ. При отделния разговор с децата, медиаторите обсъждат с тях как да дадат обратна връзка на родителите за проведения разговор.

Понякога последиците от едно престъпно деяние оказват влияние върху връзката между жертвата/детето и родителите. В тези ситуации медиаторите трябва допълнително да посредничат между младия човек и родителите. Съществува и конфликт на интереси между родителите и тяхното дете, както е илюстрирано в следващия пример. Случаят представлява опит за изнасилване. Жертвата е дете на 11 години. Майка е имала връзка с чичо на непълнолетния извършител. Тя не иска медиаторите да говорят с дъщеря ѝ и в резултат на това медиаторите обсъждат въпросите и очакванията на майката и се опитват да се уверят, че дъщерята ги приема. В конференцията участва майката, но не и дъщерята. В представения от него план детето извършител предлага да направи някакъв ремонт в къщата на жертвата. Майката се съгласява с този план, но без да говори с дъщеря си. След това медиаторите разбират от жертвата, че тя не одобрява този план и го намира за повторно травматизиращ.

Друго предизвикателство се наблюдава, когато жертвата е съвсем малко дете. В такъв случай родителите не винаги позволяват на медиаторите да разговарят с детето жертва. При един случай на изнасилване, 13-годишно момче е изнасилило своята 4-годишна братовчедка в дома на баба им и дядо им. Родителите дълго са обмисляли дали трябва да съобщят случая на полицията. Първоначално те се свързват с услуга, работеща по случаи на злоупотреба с деца, но тъй като им е казано, че те не могат да принудят детето да получи помощ, родителите решават да съобщят за случая в полицията. Въпреки че това не е първият им избор, родителите го правят, защото искат да се уверят, че са се погрижили за детето си по най-добрия начин. Ако в бъдеще детето им има проблеми поради това престъпление, биха могли да ѝ кажат какво са направили, за да се справят с това. Медиаторите не са могли да разговарят с детето, но родителите в този случай са представлявали детето си много добре. Независимо от това, медиаторите винаги трябва да питат родителите дали ще подкрепят детето си или не.

Добра практика при провеждането на разговори с деца, които са били жертви на престъпление, **за която медиаторите съобщават, е да се говори с изображения, а не с думи** (например с кукли Duplo, карти, животни, чертежи и т.н.). Тези варианти дават на децата нов език. Говоренето чрез изображения ги кара да чувстват като че ли не говорят за себе си, което прави по-лесно говоренето за такива чувствителни и травмиращи преживявания. Чрез изображенията децата могат по-добре да опишат контекста, в който живеят, могат да изобразят престъплението. Медиаторите могат също да представят по-лесно начина, по който ще протече срещата и от какво се нуждаят в най-голяма степен, за да може тя да бъде успешна. Например поставянето на кукли Duplo в кръг може да представи по-лесно трудната концепция за възстановителна конференция.

Основни резултати от изследванията на практиката

Доста изследвания са проведени по отношение както на появата, така и на практиката на възстановителното правосъдие в Белгия, най-вече в периода 1995-2005 г. (Van Doosselaere и Vanfraechem, 2010 г., за подробен преглед).

Експериментален проект за медиация за млади хора във френската общност (1989-1991 г.) разглежда възможността за възлагане на провеждането на медиация на организации за услуги в общността, а друг проект анализира случаи на медиация в три организации за услуги в общността (1997-1998 г.). Тези проекти могат да се приемат като разглеждащи както сферата, така и възможността за работа с практиката на медиация. По същото време едно проучването изследва практиката на Фламандския компенсационен фонд (1998-1999 г.). Тези изследвания са показали, че медиацията наистина е възможна.

Едно описателно изследване (2000-2002 г.) е разработило концепция за възстановително правосъдие и е проучило практиките на медиация, услуги в общността и образователни проекти (Claes и кол., 2003 г.). Целта на проекта е била да оцени до каква степен тези практики наистина са възстановителни и реално приложени. След завършването на това изследване, Фламандската общност е решила да създаде услуги HCA за млади хора във всеки съдебен район. В същото време е проведено изследване чрез действие (action research) на провеждането на конференции (2000-2003 г.), което показа, че:

(1) Провеждането на конференция в Белгия е възможно.
(2) Страните чувстват, че права им са защитени, а на срещата може да присъства и адвокат с цел правата на страните да бъдат гарантирани.
(3) Участниците като цяло са удовлетворени от процеса.
(4) Равнището на рецидив не се оказва по-високо от това при другите мерки (въпреки че методът е ограничен).
(5) Провеждането на конференция може да бъде алтернатива или допълнителна мярка по отношение на настаняването в институция от затворен тип.

През 2010 г. Van Doosselaere и Vanfraechem заключват, че „в Белгия са положени усилия за емпирично проучване на медиацията и конференциите в наказателни дела“(стр. 87). Независимо от това, общи данни за медиацията и конференциите изглежда не са лесно достъпни и липсват изследвания на въздействието на законодателството върху реалната практика: въпреки че ЗМП предвижда общо предлагане на мерки за медиация и конференции, числата всъщност не са толкова големи. Медиацията е много по-често използвана от конференцията. Проучването на Gilbert и кол. (2012 г.) е установило, че от 54-те възстановителни мерки, 32 са мерки за медиация. Броят на проведените конференции е относително нисък както във Фландрия, така и във Валония (Zinsstag и кол., 2011 г., Bradt, 2013 г.).

В проучване, проведено през 2012 г., Gilbert и кол. съобщават, че от 2020 мерки, наложени на млади хора за двумесечен период, 97% не представляват възстановителни мерки. Проучването установява също, че мярката за възстановително правосъдие почти винаги е придружена от друга мярка. Същото проучване установява, че около 90% от случаите на млади хора, насочени за медиация, са били насочени от прокуратурата. Една от хипотезите е, че младежките съдии не са склонни да насочват случаи за медиация поради липсата на информация, която получават от НПО по отношение на процеса. Друга хипотеза, изтъкната от авторите, е, че младежките съдии смятат, че трябва да дадат приоритет на други мерки пред медиацията, или че медиацията води до споразумение, което съдията може да наложи директно, поставяйки под съмнение необходимостта от възстановителния процес.

Най-последователният и интересен резултат от данните за Белгия е, че само около 25% от случаите на медиация всъщност са включвали пряка среща между жертвата и извършителя: в повечето случаи медиаторите са действали като посредници между страните. Причините за това не са известни, въпреки че е изказана хипотеза, че по-опитните медиатори могат да постигнат по-голям брой директни контакти. Въпреки всичко жертвите предпочитат директни срещи лице в лице (Ferwerda и Van Leiden, 2012 г.). Това изследване е установило също така, че както жертвите, така и нарушителите са като цяло положително настроени към процеса, а удовлетворението на жертвите е по-голямо, когато щетите бъдат възстановени и е предложено извинение.

Въпреки че медиацията е доброволна, Christiaens и кол. (2010 г.) оспорват степента, до която участието на непълнолетните може действително да се смята за доброволно, тъй като те знаят, че ако откажат предложението за възстановителна мярка, направено от прокурора или младежкия съдия, същите съдебни органи са свободни да инициират друга форма на реакция на престъпното деяние.

Научени уроци от изпълнението и предизвикателствата

Белгия остава една от малкото държави в света, където възстановително правосъдие се предлага за всички видове престъпления, на всички етапи на наказателното производство, както за деца, така и за възрастни, и за престъпления с всякаква степен на тежест. Освен това, възстановителното правосъдие е добре уредено в законодателството, достъпно е в цялата страна и е сравнително добре финансирано от федералните и регионалните власти.

Независимо от това, когато се разглежда прилагането, става ясно, че потенциалът на медиацията и конференцията от гледна точка на количество далеч не е изцяло оползотворен. Наблюденията в тази област и докладите от различни изследвания разкриват важни пречки пред насочването на случаи към програми за възстановително правосъдие по ефективен и ефикасен начин. Възстановителното правосъдие в Белгия все още не може да се смята за услуга, до която всички лица, участвали във или засегнати от престъпление, имат равен достъп. Това е важно ограничение, независимо от правната рамка, която предвижда, че за младите хора медиацията и конференцията трябва да се разглеждат систематично и като приоритет.

Конкретно предизвикателство е свързано с твърде **органичния брой случаи на конференции**, които се осъществяват ежегодно (по-малко от 100 за цялата страна). За справяне с това предизвикателство, свързано с недостатъчното използване на потенциала на възстановителното правосъдие са правени много опити. Проведени са местни експерименти за максимално увеличаване на броя на насочванията, например чрез изпращане ежеседмично на един от медиаторите в прокуратурата, за да се помогне при избора на случаи или чрез

инсталирането на компютърна програма за автоматично изпращане на писма до всички заинтересовани партньори (при досиета, където са известни поне жертвите и извършителите). Като цяло тези опити остават незадоволителни и насочванията все още зависят в голяма степен от нагласите, уменията или наличното време на отделните служители на прокуратурата или на съда.

Друго предизвикателство е свързано с въпроса за **„институционализацията" на програмите за възстановително правосъдие.** Възниква въпросът как и къде трябва да се разположат и прилагат програмите за възстановително правосъдие, за да запазят собствената си идентичност и достатъчна автономия. Една от тревогите е свързана с разполагането на програмите за възстановително правосъдие в рамките на съществуващите структури за подпомагане на непълнолетни. При това съществува тенденция практиката на медиация или конференция да се ориентира предимно към потребностите на непълнолетния извършител и възстановителното правосъдие да се възприема главно като възпитателен инструмент по отношение на едната страна, а не като еднакво предложение към жертвата и извършителя да допринесат за процеса на правосъдие. Новият указ, приет във френската общност по-скоро засилва тази ориентация.[19]

Представяне на случаи

Първи случай

Услуга за медиация ALBA, Брюксел.

Случаят е свързан със сексуално насилие. Страните са 17-годишен заподозрян (Том) и 16-годишна жертва (Илзе). Обикновено случаите се насочват чрез прокуратурата или младежкия съд, но в този случай насочването е направено от услугата за помощ на жертвите.

По пътя към училище заподозреният заплашва жертвата с нож и я принуждава да тръгне с него. Тя трябва да му даде своя MP3 плейър и да изтегли пари за него. Той я отвежда във входа на един апартамент и я кара да прави орален секс. След това я пуска да си отиде.

Тя информира училището, откъдето се обаждат в полицията. Момичето дава показания пред полицията. Полицията я насочва към услуга за помощ на жертвите. Същия ден тя поставя въпроси, на които смята, че той може да отговори, и се надява, че ще го направи. По време на интервюто със служителя, който оказва помощ на жертвите, тя пита дали може да поиска от заподозрения да отговори въпросите, които е поставила. От услугата за помощ на жертвите

19 Décret du 17 janvier 2018 portant le code de prévention, de l'aide à la jeunesse et de la protection de la jeunesse.

се свързват услугата за медиация и те насрочват домашно посещение. По време на домашното посещение, където присъстват момичето и нейните родители, медиаторите обясняват мярката „медиация“ и питат за делото, тъй като трябва да поискат от прокуратурата или от младежкия съд да получат мандат за предложение за медиация.

Заподозреният има досие в младежкия съд. Месеци по-късно той е арестуван, докато извършва ново престъпление. Услугата за медиация получава мандат от младежкия съд и насрочва среща с него в общностния център. Той желае да сътрудничи за провеждането на медиация. Обикновено медиаторите разговарят и с родителите на непълнолетния заподозрян, но това не може да стане в този случай, защото той вече няма контакт с майка си.

След това се провеждат подготвителни разговори за планиране на срещата. Жертвата иска да комуникира с него, но при условие, че той не може да я види и чуе. Планирано е общият разговор да се проведе в полицейското управление, където има зала за аудио интервюта. Тя го вижда на екран, докато той не я вижда. Родителите ѝ са в стая, намираща се непосредствено до стаята за аудио интервюта. Въпросите се поставят чрез медиаторите. Тя седи в стаята с екрана, заедно с медиатора и свой довереник - неин учител. Друг медиатор се намира в „стаята с камерата“, заедно с него, неговия психолог и индивидуален съветник от институцията.

По време на първото интервю тя задава въпросите си и той им отговаря. Разговорът трае два часа, а в края на разговора тя посочва, че по време на второто интервю той може да зададе въпроси на нея. Този първи разговор има забележителен ефект. Родителите ѝ също забелязват това.

Второто интервю се провежда три месеца по-късно. Първо на нея се задават неговите въпроси. Тя решава дали иска да отговори или не. Този разговор е по-труден, защото преживяното излиза отново на преден план.

Един месец по-късно той идва на съдебното заседание. Тъй като е замесен в множество сексуални престъпления, на заседанието присъстват много жертви. Илзе също присъства заедно с родителите си в качеството си на граждански ищец. Младежкият съдия решава да го „предаде“ на съда за възрастни, който го осъжда на 8 години лишаване от свобода.

Пет години по-късно тя му пише писмо и го пита как се чувства и дали е работил върху себе си, като му напомня, че е обещал да направи това. Услугата за медиация вече не може да предаде това писмо, тъй като той е в психиатрията на затвора. Тя редовно свидетелства за хода на медиацията и какво означава това за нея. Посочва, че тази медиация ѝ е помогнала много да преработи това, което се случило.

Втори случай

Услуга за медиация Asbl Arpège, Лиеж

Изабел е на 16 години, а Макс е на 15 години, ходят в едно и също училище и са двойка от няколко седмици. Един ден Изабел изпраща своя гола снимка на Макс по Инстаграм. Тя казва, че той е настоял за това и я е заплашил да се раздели с нея, ако не изпрати снимката. Той твърди, че тя е изпратила снимката спонтанно. Макс прави скрийншот на снимката и я изпраща на двама свои близки приятели, които бързо я разпространяват. След няколко дни много от учениците в тяхното училището са я видели. Макс изпраща съобщение на Изабел, в което ѝ казва, че връзката им е приключила. Изабел е разбита. Тя се чувства предадена и унижена. Не смее да говори за това у дома.

Две седмици по-късно най-добрата ѝ приятелка ѝ казва, че ако не обясни ситуацията на родителите си, тя ще го направи сама, така че Изабел казва на родителите си. Те отиват в полицията и подават жалба. Макс е арестуван и прекарва нощта в килия. На следващата сутрин прокурорът го освобождава и предлага медиация.

Изабел идва на първото интервю с родителите си. Тя обяснява, че е загубила радостта си от живота, има проблеми с храненето, не може да спи добре, чувства смесица от омраза, гняв и срам, вече не вярва на никого. Тя иска Макс да бъде наказан. Иска той да страда толкова, колкото и тя. Майка ѝ е тъжна, докато баща ѝ е много ядосан. След дълъг разговор тя изненадва родителите си, когато обявява, че иска да говори с майката на Макс (с която никога дотогава не се е срещала).

Когато медиаторите се срещат с Макс, той обяснява колко зле се чувства от това, което е направил. Той е искал да се похвали пред приятелите си и не си е дал сметка колко бързо тази снимка ще се разпространи. Би искал да се извини. Той е изгонен от училище и ще загуби една година. Никой вече му няма доверие. Той разбира, че Изабел не иска да говори с него и предпочита да се срещне с майка му. Майка му приема поканата.

Когато се срещат, Изабел и майката на Макс първоначално се чувстват некомфортно, но много скоро намират подходящия тон, за да изразят болката си. Майката на Макс поднася извинението на Макс и нейното собствено извинение за поведението на сина си. Тя проявява съчувствие към Изабел и към това, което преживява момичето. Тя също така обяснява как се чувства Макс във връзка със случилото се. Изабел слуша и подчертава, че не е проститутка, че се чувства предадена. Майката на Макс разбира. Изабел обяснява, че повече не иска възмездие, тъй като разбира, че и Макс е страдал.

Медиаторите канят и родителите на Изабел да се присъединят. Изабел им разказва какво са говорили и двете майки показват съчувствие една към друга. Майката на Изабел е убедена, че този разговор ще помогне на дъщеря ѝ, с която се гордее. Бащата на момичето обяснява колко е ядосан все още: на Макс, но също и на училището, което се справило много зле с тази ситуация. В края на срещата медиаторите се съгласяват, че ще изчакат, за да разберат дали Изабел ще реши, че иска да продължи (да изпрати писмо, да поиска среща ...).

Няколко седмици по-късно майка ѝ пита услугата за медиация дали могат да помогнат на дъщеря ѝ да напише писмо до директора на училището и те приемат да ѝ съдействат. Когато медиаторите се срещнат с Изабел и майка ѝ, момичето е променило решението си. Тя се чувства по-добре, повече не иска да пише писмо, сменила е училището си, срещнала е нови приятели и иска да гледа напред. Тя е отишла, за да благодари на медиаторите, които от своя страна се обаждат на майката на Макс, за да я информират за края на процеса. Майката на Макс я информира, че и Макс се чувства по-добре в новото училище.

Краткопредставяне: Медиация „жертва-извършител“ в системата на младежкото правосъдие в Белгия

Общ преглед: ВП е утвърдено като практика, както в областта на младежкото правосъдие, така и в областта на наказателното правосъдие. ВП е достъпно в съдебните райони в цялата страна, уредено е добре в законодателството и е сравнително добре финансирано от федерално правителство и от правителствата на регионите.

Законодателство: Правната рамка на младежкото правосъдие в Белгия се основава на Закона за младежкото правосъдие (ЗМП), приет през 2006 г. Общата цел на ЗМП е да подпомогне младия човек да поеме отговорност и да осъзнае правата на жертвите, като същевременно се фокусира също и върху рехабилитацията и (пре)възпитанието.

Обхват: ВП се предлага за всички видове престъпления, на всички етапи на наказателното производство, както за деца, така и за възрастни. Единственото условие за насочване е жертвата да бъде идентифицирана.

Насочване:

- На ниво досъдебно производство, във всеки случай, при който има идентифицирана жертва, прокурорът трябва да прецени дали е подходящо да се приложи МЖИ (а не провеждане на конференция на този етап) и да насочи случая за медиация. Ако прокурорът реши да не насочва случая за медиация, то причините за това трябва да бъдат изрично посочени и обосновани. Възможно е един случай да бъде насочен за медиация и едновременно с това към младежки съд, а наказателното преследване е възможно да продължи дори и по време на провеждането на медиация.

- На ниво младежки съдилища мерките за възстановително правосъдие имат приоритет пред другите мерки. Младежките съдии могат да предложат МЖИ или провеждане на конференция на младите извършители на всеки етап от производството. Дори когато случаите са насочени за МЖИ или конференция и те са успешно завършени, съдиите могат да наложат допълнителни мерки или да наложат специални условия. Всички решения и санкции трябва да бъдат обосновани и трябва да се даде приоритет на възстановителните мерки (МЖИ или конференция).

Ангажирани участници и институции: НПО, работещо в сектора на услугите за млади хора SARE (Services d'Actions Restauratrices et Educatives) във Валония, и услугите HCA (Herstelgerichte en construtieve afhandelingen) във Фландрия. Всички медиатори и фасилитатори са професионалисти, което означава, че работят на пълно или непълно работно време и получават възнаграждение от НПО.

Местен проект: Разпоредбите на Закона за младежкото правосъдие се основават на практиката на медиация, изпълнявана от 1994 г. насам и на опита с конференциите, които за пръв път се изпълняват експериментално през 2000 г., а по-късно са интегрирани в услугите за медиация. По-конкретно, провеждането на конференции е апробирано във Фландрия в периода ноември 2000 г. до ноември 2003 г. и по-късно е включено в Закона за младежкото правосъдие, което го регламентира в национален план.

Междуведомствено сътрудничество: Сключени са споразумения и протоколи за сътрудничество на институционално равнище между НПО и съдиите, прокурорите и другите съответни служби

Оценка: Услугите за ВП във Фландрия, разполагат с много подробни и систематични годишни отчети, получена от наблюдението на тяхната работа. Има също и независими проучвания, провеждани от студенти в рамките на тяхната практика или за целите на за магистърската или докторската им дисертация.

Опитът на децата с тази практика:

- Деца жертви: услугите са предназначени както за жертвите, така и за извършителите

- Деца извършители: младежките съдии могат да предложат на младите извършители МЖИ или конференция на всеки етап от производството

Научени уроци:

- ВП в Белгия е добре уредено в законодателството

- Предлага се в цялата страна

- Финансирано е сравнително добре от федералното и регионалните правителства

Предизвикателства:

- Възстановителното правосъдие в Белгия все още не може да се смята за услуга, до която имат равен достъп всички лица, въвлечени във или засегнати от престъпление.

- Съществува тенденция практиката на медиация или конференция да се ориентира предимно към потребностите на непълнолетния извършител и възстановителното правосъдие да се възприема главно като възпитателен инструмент, насочен към едната страна, а не като еднакво предложение към жертвата и извършителя да допринесат за процеса на правосъдие.

2.3 Провеждане на конференции в системата на младежкото правосъдие в Северна Ирландия[20]

Въведение

Общ контекст на ВП

Споразумението от Белфаст от април 1998 г. предвижда британското правителство да извърши широкообхватен преглед на системата за наказателно правосъдие в Северна Ирландия (СИ). В споразумението се посочват какви трябва да бъдат целите на системата според участниците в преговорите. Те включват осигуряването на справедлива и безпристрастна правосъдна система, която отговаря на тревогите на обществеността, насърчава участието на общността, където е уместно, и се ползва с доверието на всички групи от населението. Изследванията, проведени впоследствие като част от прегледа, показват, че 61% от католиците са уверени в справедливостта на системата на наказателното правосъдие като цяло, в сравнение с 77% от протестантите.

Прегледът е проведен между юни 1998 г. и март 2000 г. от Група за преглед на наказателното правосъдие, която включва както държавни служители, така и независими представители на академичната и научната общност и адвокатската професия, които съставляват по-голямата част от групата. Наред с доказателствата, събрани чрез формални и неформални консултации, Групата за преглед е поръчала и провеждането на изследване обществените нагласи в Северна Ирландия, както и на опита на други юрисдикции по редица ключови въпроси. Сравнителното изследване е допълнено от поредица от посещения в други юрисдикции: Белгия, Канада, Англия и Уелс, Германия, Нидерландия, Нова Зеландия, Република Ирландия, Шотландия, Южна Африка и САЩ.

Наред с редицата други предложения Групата за преглед в своя доклад от март 2000 г. препоръчва в Северна Ирландия да се разработят подходи за възстановително правосъдие за деца в конфликт със закона. Терминът „възстановително правосъдие“ е използван за описване на различни практики, които са се развили в много части на света от началото на 70-те години на миналия век и не е лесно да се дефинират точно. Обикновено възстановителните подходи се стремят да вземат предвид и да намерят подходящ баланс между интересите на жертвите, извършителите и общността, както и обществения интерес. Поради това те включват жертвата и

20 Настоящата глава е подготвена от Келвин Дохърти и Колийн Хаени от Агенцията за младежко правосъдие, с подкрепата на практикуващите специалисти, посочени в т. „Благодарности“ и е редактирана и финализирана от автора.

извършителя в процеса на справяне с последствията от престъплението в по-голяма степен, отколкото това става при конвенционалните подходи в областта на наказателното правораздаване. Участието на жертвата и на извършителя трябва да бъде доброволно и процесът да е ориентиран към бъдещето, като се цели предотвратяване на бъдещи престъпления и реинтеграция на извършителя обратно в общността.

Подходите често се основават на работа с извършителите за осъзнаване на последиците от техните действия и ефекта от тези действия върху жертвите, както и насърчаване на предоставянето на подходящи форми на компенсация от нарушителите. В доклада си Групата за преглед се позова на схемите за възстановително правосъдие в редица страни, включително Англия и Уелс, Шотландия, Канада, Южна Африка и САЩ, както и на две пилотни схеми, които вече действат в Северна Ирландия. Особено внимание е отделено на модела на семейната групова конференция от Нова Зеландия.

Групата препоръчва конкретно разработването в Северна Ирландия на подход, който по същия начин е напълно интегриран в системата за младежко правосъдие и е основан на модел на конференцията, при който се събират заедно извършителят, жертвата (ако желае[21]) и други професионалисти и членове на семейството.

Системата, предложена в Северна Ирландия (СИ), се различава от тази, използвана в Нова Зеландия в редица аспекти. Например, ролята на по-широката семейна група има по-малка тежест за определяне резултата от конференцията и наблюдението на цялостното изпълнението на плана (което може да включва обществено-полезен труд или друго конструктивно използване на времето), приет от конференцията. Това обаче се компенсира от по-голямата роля в процеса на значимите за младия човек хора.

Младежката конференция на Агенцията за младежко правосъдие (АМП) е апробирана през 2003 г. и е въведена в цяла Северна Ирландия от края на 2006 г. Използва се с деца и млади хора на възраст до 18 години.

Правен контекст и политики

Законът за съдебната власт на Северна Ирландия от 2002 г. е крайният продукт от прегледа на наказателното правосъдие. Законът въвежда множество промени в действащата към момента система за наказателно правораздаване.

21 При младежките конференции в СИ има малка разлика между участието на младия извършител и младата жертва (или жертвата по принцип): макар че участието е доброволно и за двете страни, практиката по някакъв начин е ориентирана повече към младия извършител, имайки предвид че конференцията е алтернатива на съдебното производство. За провеждането на конференцията не е необходимо присъствието на жертвата.

Основните разпоредби на закона включват:

- създаване на нова служба на непрофесионални магистрати (мирови съдии) и главен прокурор за Северна Ирландия;
- назначаване на Главен съдия като ръководител на правосъдната система в СИ;
- създаване на нова прокуратура за СИ;
- създаване на длъжността „главен инспектор по наказателно правосъдие“;
- разработване на нови подходи към младежкото правосъдие и Агенция за младежко правосъдие;
- услуги за жертвите на престъпления, включително стратегия за обществена сигурност.

Изпълнението на разпоредбите на закона отнасящи се до младежкото правосъдие (членове 53-66) въвежда елементи от системата за възстановително правосъдие и създаването на нова агенция - Агенция за младежко правосъдие (АМП), за въвеждане в действие на законодателните промени. Законодателните промени включват:

- В съответствие с международните стандарти в тази сфера, разпоредбите се съсредоточават много повече върху правата на детето. Напр. „даването на съгласие“ и „приемането“ от страна на детето е от решаващо значение за много от услугите, което дава определена степен на автономност на засегнатите деца.
- В този закон е доразвит елементът на наказателната/съдебната система за работа в общността. Приема се, че това може да бъде по-подходящо решение, отколкото предлаганото преди от традиционните мерки, ангажиращи съдебната система и органите на властта.
- От съдилищата се изисква по-голяма прозрачност при работата им с децата и провеждане на съдебните производствата по начин, който е лесно разбираем и достъпен за всички.
- Младежките конференции и плановете на младежките конференции са въведени като ново средство за работата с децата, които при предишната уредба биха били обект на съдебно производство. Планът на младежката конференция изисква от детето да извърши конкретни действия, за да компенсира престъпното деяние – изправителни и възстановителни по характер. Детето не може да бъде принудено да присъства на младежката конференция, участието трябва да е доброволно.

Практиката на Конференция за младежко правосъдие (младежка конференция)

Определение

Конференцията за младежко правосъдие (младежката конференция) е среща, която се провежда в сигурна среда и се води от фасилитатор. Това е процес на участие, който от една страна дава възможност на младия човек да промени поведението си, а от друга – дава възможност на жертвата да потърси компенсация. Конференцията се занимава с извършеното от младия човек деяние. Процесът на възстановително правосъдие се основава на зачитането на правата и равенството на всеки индивид, ценността на разнообразието и признаването на взаимозависимостта като характерна черта на обществото. Престъпленията увреждат взаимоотношенията и причиняват щети на жертвите и близките им, на децата и младите хора, които ги извършват, на техните близки и на общностите. Престъплението поражда задължение за изправяне на претърпените щети и вреди. Компенсирането на щетата/вредата и възстановяването на взаимоотношенията са целите на възстановителното правосъдие и на модела за младежки конференции на АМП.

Принципи и ценности, залегнали в практиката

Принципите, които стоят в основата на системата на Северна Ирландия, могат да бъдат обобщени като:

- удовлетворяване на потребностите на жертвите, включително обезщетение, компенсация/възмездие и извинение;
- рехабилитация и предотвратяване на повторно извършване на престъпления (предотвратяване на рецидива);
- пропорционално, а не изцяло наказващо правосъдие;
- възстановяване на взаимоотношенията, които са били увредени или прекъснати от престъплението;
- овластяване на участниците в младежката конференция за постигане на съгласие относно план за действие;
- насърчаване на участието на деца и млади хора, които са в конфликт със закона, жертви, родители и други.

Общностите, децата в конфликт със закона и жертвите, всички те имат важен принос за ефективната и справедлива ответна реакция на престъпления. Гледната точка на жертвата е от решаващо значение за разработването на план за възстановяване на вредите, причинени от престъплението. Децата и младите хора имат възможността да поемат отговорност за деянията си и за действията, необходими както за отстраняването на причинената от тях вреда, така и за намаляване на риска от рецидив. Общността осигурява

благосъстоянието, безопасността и включването на своите членове, както на жертвите, така и на децата и младите хора, които извършват правонарушения. Конференциите се организират от професионални, обучени за целта координатори, служители на Агенцията за младежко правосъдие и включват детето или младия човек, който е извършил правонарушението, родител (или друг „подходящ възрастен“) и полицейски служител, обучен за провеждането на младежки конференции. Жертвите или техен представител също се насърчават да участват. Както жертвата, така и младият извършител имат право по тяхно желание на конференцията да присъства приятел или роднина, който да ги подкрепя. Децата и младите хора говорят сами от свое име, но могат да имат и юридически представител, който да ги съветва (осигурява се правна помощ). Възможно е на конференцията да бъде поканен да присъства също и социален работник, младежки работник или представител на общността.

За провеждането на конференциите няма точно определена процедура, което позволява обсъждане, ръководено от фасилитатор между всички засегнати от правонарушението и неговите последствия. Обикновено тяхната продължителност е малко повече от час. Жертвите имат възможност да опишат психическите, физическите и/или финансови вреди, които са понесли. Те могат да помолят детето или младия човек, извършил правонарушението, да им обясни защо се е случило и да каже какво според него трябва да се направи като компенсация. Младите хора имат възможност да изразят разкаянието си и да предложат как да изкупят вината си.

Обхват на практиката

Има два вида младежка конференция:

„Отклоняваща конференция“ (diversionary conference) се провежда по нареждане на прокуратурата, когато детето или младият човек е признал вината си и в противен случай по отношение на него трябва да се предприеме съдебно производство. Плановете за действие за прилагане на възстановително правосъдие трябва да бъдат съгласувани и приети от прокуратурата.

Конференция, назначена от съда (court-ordered conference) се провежда, когато детето или младият човек е признал вината си или съдът го е признал за виновен. Идеята е, че повечето млади хора, които извършват престъпления, могат да бъдат насочени за конференция, при условие че са съгласни. Младежката конференция може да се използва за всички видове правонарушения, с изключение на предумишлено или непредумишлено убийство, престъпления съгласно Закона за тероризма и други престъпления, за които задължително се издава присъда. В много редки случаи планът, приет от конференция, назначена от съда, включва младият човек да прекара известно време под стража. Съдът обаче, има право на преценка дали да насочи за конференция извършители на тежки престъпления или извършители, които имат предишни

неуспешни конференции. Плановете, предложени от конференции, назначени от съда, могат също така да бъдат приети, променени или отхвърлени от съда. Планът, предложен от младежката конференция може да влезе в действие, само ако е приет от детето или младия човек. Координаторите на конференциите приемат гъвкав подход към правонарушенията, при които има повече от един извършител, като вземат предвид желанието на жертвата дали трябва да се провеждат отделни конференции за всеки извършител. Основен принцип е, че конференцията никога не трябва до води до това, жертвата да се почувства повторно виктимизирана.

Изпълнение

Участващи лица и институции

АМП е изпълнителна агенция на Министерството на правосъдието и отговаря за организирането на младежки конференции, оправомощена като публичноправен орган по силата на Закона за съдебната власт от 2002 г. Министерството определя резултатите, съобразно които Агенцията планира да развива своите дейности, а управлението е възложено на Борда на АМП, който включва двама служители, които не са длъжностни лица на агенцията. Бордът отговаря за надзора на функционирането на агенцията.

Агенцията се състои от две оперативни дирекции: „Служба за младежко правосъдие“ (Youth Justice Services), която отговаря за предоставянето на всички услуги и дейности в общността, включително организирането на младежки конференции и „Служба за задържане под стража“ (Custodial Services). Последната е настанена в специално построена за целта сграда, предназначена за деца, която работи по модела за полагане на грижа.

Службата за младежко правосъдие отговаря за приемане на случаите, насочени от съдилищата и прокуратурата. Това са органите, които по закон имат правомощие да насочват случаи към агенцията. Конференцията се подпомага от обучен координатор на младежката конференция (КМК). Чл. 3А на Наредба за наказателно правосъдие (деца) на Северна Ирландия от 1998 г. (съгласно в член 57 от Закона за правосъдието (Северна Ирландия) от 2002 г.) предвижда назначаването на КМК. Функциите му са изложени в Наредбата и в Правилника на младежката конференция (Северна Ирландия) от 2003 г. Както вече беше посочено, конференцията включва детето или младия човек, който е извършил правонарушението, родител (или друг „подходящ възрастен“) и полицейски служител, обучен за провеждане на младежки конференции. Насърчава се участието на жертвата или неин представител. Както жертвата, така и младият извършител могат да поискат да имат подкрепящ приятел или роднина с тях. Децата и младите хора говорят сами от свое име, но могат да имат юридически представител, който да ги съветва (осигурена е правна

помощ). Може също да бъде поканен да присъства и социален работник, младежки работник или представител на общността.

Обучение на фасилитатори[22]

Добрият координатор на конференция трябва да може да общува лесно с всички хора. Той трябва да може да насърчи присъствието на всички участници, но същевременно да има чувствителност по отношение на трудните въпроси и евентуалното сплашване. Трябва да има увереност да се намеси, ако има проблеми във връзка с комуникацията по време на конференцията, но също така трябва да може да се отдръпне, за да улесни общуването между участниците. Добрите вербални и невербални умения са важни, както и способността да слуша, да слуша внимателно и да обобщава казаното. Координаторът трябва да бъде и ефективен администратор, така че конференцията да е организирана правилно и навреме, участниците и органите, насочили случая да бъдат информирани за резултатите, а документацията да е правилно оформена. Координаторът трябва да има добри умения за изготвяне на доклади и оценяване, за да може да представи провеждането на конференцията и потребностите на детето в съда.

Повечето координатори имат или бакалавърска степен по социална работа, или бакалавърска степен по младежка и общностна работа. След като започнат работа в АМП повечето от тях завършват курсове по възстановителни практики (с получаване на удостоверение или диплома). Наред с това съществува постоянна програма за обучение на персонала, която може да включва работа със сложни случаи, случаи, в които детето има комуникационни затруднения, аутизъм и други комплексни потребности или е извършило престъпление, включващо сексуално посегателство.

Фази на процеса и важни аспекти на практиката

Прокуратурата и съда насочват случая към АМП.

След насочването процесът на провеждане на младежката конференция предвижда следното:

- предварителна подготовка на конференцията;
- провеждане на самата конференция;
- доклад за съда/прокуратурата и представяне на доклада;
- наблюдение на изпълнението на плана;
- закриване на случая и решение относно вписването в регистъра за съдимост.

За да се определи допустимостта и уместността на младежката конференция, трябва да бъдат взети под внимание желанието и способността на детето.

22 **Координаторът на младежката конференция също така играе ролята на фасилитатор по време на самата конференция**

Младият човек може да бъде оценен като временно неспособен да участва в конференция и в такъв случай решението се отлага за 3 месеца. За да се подготви за конференцията, КМК може да се обърне към полицейските служители като източник на информация, да получи достъп до досието в съда/прокуратурата и да получи друга полезна информация от социалната служба или училището.

Фазата на предварителната подготовка е от решаващо значение и е съсредоточена върху осигуряването на безопасна и сигурна среда, включително подготовката на младите хора, както жертвата, така и извършителя. Фасилитаторът провежда срещи и с двете страни, обикновено първо с извършителя, съсредоточавайки се върху важността на поемането на отговорност и идентифицирането на подходящ възрастен/допълнителен подкрепящ участник. По време на първата среща фасилитаторът прави и оценка на риска за детето, като проучва обстоятелствата, рисковите фактори и защитните фактори. Обикновено за подготовката са необходими най-малко две срещи за проучване на фактите, причинените вреди и как те могат да се поправят.

Фазата на предварителната подготовка предвижда и среща с жертвата. По време на тези срещи жертвата получава възможност да бъде изслушана, да сподели какво е отражението на поведението на младия човек върху него/нея и да започне да проучва начини за включване в процеса на възстановяване. Жертвата бива насърчена да се подготви за конференцията, за да знае какво да очаква и как да се справи с нея. Жертвите не винаги участват в конференцията: понякога пишат писма, които се четат по време на конференцията, или се заснемат кратки видеоклипове с тях, които да бъдат показани по време на конференцията; в други случаи предпочитат да присъстват чрез телеконферентна връзка. Обикновено има стая, в която жертвата може да остане без да бъде видяна от участниците, но има възможност да наблюдава всички останали и да чува всичко, което се казва. В началото на конференцията жертвата може да реши дали иска да проследи конференцията от тази стая или не и може да реши да говори оттам. Жертвата също така може да реши да отиде в стаята, където се провежда конференцията, ако бъде убедена, че ситуацията е достатъчно безопасна за нея.

На фазата на предварителната подготовка КМК оценява компетентността на детето да участва и да разбере процеса на провеждане на конференцията. Трябва да се направи оценка на риска, за да се реагира на евентуални проблеми, които могат да повлияят отрицателно на конференцията и да се установи всичко, което е необходимо на младия човек, за да разбере процедурата, по която ще се проведе младежката конференция. Оценките се правят така, че да отговарят на потребностите на младия човек в конфликт със закона и на жертвата.

Координаторът подготвя и другите хора, които ще участват, като напр. възрастните, които ще придружават младите хора или хората, които ще

подкрепят всяка от страните.

След приключването на подготвителната фаза КМК свиква младежката конференция, като гарантира, че всички заинтересовани страни са предварително уведомени за датата и часа, както и за последващите срещи, когато се налага. Конференциите се провеждат по полуструктуриран начин от фасилитатор, който носи отговорност за гладкото ѝ протичане. Той открива конференцията, като напомня на всички за целта на процеса и повтаря основните правила, които са приети и трябва да се съблюдават по време на цялата среща. Конференцията може да продължи от почти един час до три часа, но средно отнема около един час. Резултатът от конференцията е окончателен план: комбинация от действия, договорени за компенсиране на вредата за жертвата, и действия, договорени за намаляване на риска от допълнителна вреда. Тези действия трябва да бъдат конкретни, измерими, постижими, уместни като компенсация и превенция на вредата и с определени срокове, така че да представляват изпълним договор или съдебно разпореждане. Законодателството дава възможност за три варианта като резултат от младежката конференция: план, без необходимост от план (или защото конференцията е преодоляла всички проблеми и не е необходимо решение за санкция от общността, или защото издадените предписания са достатъчни) или план със задържане под стража, обикновено поради тежестта на причинената вреда. Този план се изпраща на прокуратурата или се представя пред Младежкия съд за одобрение. Наблюдението на изпълнението на плана/предписанието е отговорност на специалист, прилагащ младежко правосъдие (Youth Justice Practitioner): специалност, еквивалентна на специалността „КМК“, чиито умения са по-подходящи за осъществяване на мерките за намаляване на рецидива. Те отговарят за наблюдението на спазването на плана/предписанието на младежката конференция и предаване на доклада за окончателното му изпълнение на прокуратурата. Координаторът обаче носи отговорност в случай на нарушение, отмяна или за изменение на планове/предписанията на младежката конференция, когато това е уместно.

Планът може да съдържа от един или няколко от следните варианти:

a) извинение към жертвата на деянието или всяко лице, засегнато по друг начин;
b) компенсация за деянието - за жертвата или за друго пострадало лице или за общността като цяло;
c) финансова компенсация на жертвата на престъплението, която не превишава разходите за замяна или ремонт на всяко имущество, взето, унищожено или повредено от детето при извършване на деянието;
d) поставяне под надзора на възрастен;
e) обществено-полезен труд;
f) участие в дейности (като например дейности, насочени към справяне с престъпното поведение, при които се предлага образование или обучение или се предлага помощ за рехабилитацията на лица, които

злоупотребяват или имат склонност към злоупотреба с алкохол или наркотици);

g) налагане на ограничения за поведението или местонахождението (включително оставане на определено място за определен период);
h) изпращане на лечение във връзка с психичното състояние или за лечение на зависимостта от алкохол или наркотици.

Създаване на местен проект и сътрудничество между агенциите

Процесът започва през април 1998 г. със Споразумението от Белфаст и началото на цялостния преглед на системата за наказателно правосъдие в Северна Ирландия, и продължава с публикуването на проектозакона в края на 2001 г., Закона за съдебната власт от 2002 г., който създава нова агенция, която да прилага законодателството и последващите проверки и оценки, които са използвани за оформяне на модела през годините. Както бе посочено по-рано, когато се говори за правния контекст на ВП, прегледът на системата на наказателно правосъдие извежда препоръка за разработването на подходи за възстановително правосъдие за деца в конфликт със закона, с обръщане на особено внимание на модела за семейна групова конференция на Нова Зеландия.

Развитието и налагането на практиката на ВП в Северна Ирландия е резултат от политическия ангажимент на най-високо равнище за провеждане на задълбочен цялостен преглед и осъществяване на сериозни промени въз основа на направените изводи. Макар че много от уроците, които могат да бъдат научени от тази дейност от други политици и работещи на терен са широко приложими, някои от тях може да не са приложими за хората, които работят, притиснати от времето или извън контекста на мащабен преглед на политиката.

Младежката конференция на Агенцията за младежко правосъдие (АМП) е апробирана през 2003 г. и функционира в цяла Северна Ирландия от края на 2006 г. Тя се използва за деца и млади хора на възраст до 18 години.

Младежката конференция е интегрирана в системата на наказателното правосъдие чрез законодателство. Това дава възможност успешни практики да си осигурят персонал, за да се гарантира изпълнението в условията на законодателен мандат. Прокуратурата трябва да се придържа към указанията за насочване на случаи към агенцията, за да се справят бързо и лесно с извършители на по-леки деяния:

- за намаляване на риска от повторно правонарушение;
- извършителят да се ангажира с възстановителен процес с жертвата и обществото като цяло и да се сведе до минимум привличането на извършителите в системата на наказателното правораздаване.

Младежките съдилища са част от Службата на съдилищата на Северна Ирландия

и също както и прокуратурата са към Министерството на правосъдието. Младежките съдилища се занимават с млади хора на възраст между 10 и 18 години и с всички наказателни производства срещу млади хора, с изключение на по-тежките престъпления като напр. убийство.

Оценка, мониторинг и изследвания

Оценка на изпълнението на тази практиката

На младежката конференция на АМП са правени редица оценки.

По време на изготвянето на настоящата публикация младежката конференция се прилага вече 14 години, като 11 години се прилага в цяла Северна Ирландия. Проведените изследвания са както следва: оценка, проведена от Университета Куинс, Белфаст (QUB) (2005 г.), оценка от Инспекцията по наказателно правосъдие на СИ (CJINI), проведени през 2007 г. и 2015 г., Оценка на процеса, Maruna и кол. (2007 г.) и оценка от Независимата комисия по въпросите на младежката престъпност (2010 г.). Тези оценки дават представа за начина, по който работи конференцията и за много от нейните резултати.

Оценката на младежката конференция от QUB е първата официална оценка на тази практика, предприета от университета от името на Офиса на държавния секретар за Северна Ирландия. В резултата на проведената оценка младежката конференция е въведена във всички части на Северна Ирландия. Оценката е включвала наблюдение на 200 конференции и интервюиране на участниците след провеждането им. Тя е установила висока степен на спазване на плановете, приети от конференциите и високи равнища на удовлетвореност на жертвите. Почти половината от плановете, приети по време на оценявания период, са окончателно изпълнени до края на периода, като завършването им е отнемало средно 67 дни. Само 6% от плановете са отменени поради неспазване (Campbell и кол., 2005 г.).

Опитът на децата от работата на конференцията

Maruna и кол. (2007 г.) предприема ограничено описателно изследване с млади хора, завършили цялата процедура – провеждане на конференцията и последващия план. Изследването е проведено в съответствие с теорията за въздържание от престъпни деяния (desistance theory) и установи, че:

> *Редица от интервюираните млади хора са заявили, че за първи път са разбрали, че това, което са направили, е погрешно на самата конференция. Това разбиране за неправомерния характер на поведението се описва от интервюираните като чувство за „срам“. Въпреки това, повечето интервюирани млади хора, които се въздържат от неправомерно поведение, са успявали да поддържат усещане за „добро базисно самочувствие“ вътре в себе си, въпреки грешките, които са*

допуснали. Всички участници описват процеса на конференцията по сходен начин.
Успешните конференции изглежда включват първоначален трепет в очакване на конференцията, последван от облекчение и чувство за разрешаване на проблема. Един много последователен разказ в различните интервюта е, че очакването на конференцията е много по-плашещо от действителното преживяване по време на конференцията (2007: 2).

Това показва, че процесът на изпълнение на практиката „младежка конференция" в малката извадка от 26 млади хора до голяма степен е ефективен.

Освен това, описателното изследване, проведено от Marsh (2014 г.), показва, че динамиката на конференцията е повлияла на младите хора. Преобладаващият положителен аспект при описанието на конференцията е заставането с лице пред жертва, която е пострадала емоционално и/или психологически: осъзнаването на нанесената вреда е дало възможност за рефлексия, разкаяние и хуманизиране на жертвата, особено когато жертвата е полицейски служител или служител на търговски обект. Усещането за разкаяние и компенсиране се създава много успешно, когато младият човек опознае жертвата.

През годините се наблюдава сериозно участие на жертвите в младежките конференции, в съответствие с приложимата методология във всеки един момент. Прегледът на младежкото правосъдие в Северна Ирландия (2011 г.) препоръча Агенцията за младежко правосъдие да предефинира „жертвата" като лице, което е пряко засегнато от престъпното деяние, като отбелязва, че значителни средства се влагат в т.н. „сурогатни/заместващи жертви" (surrogate victims).

Жертвите като цяло споделят участието си в конференцията в положителна светлина. Оценката на QUB е установила, че повечето жертви са доволни от конференциите, в които са участвали, смятат, че тяхното мнение е прието сериозно и приемат, че резултатите от конференцията са справедливи. Както се посочва в доклада, това е в рязък контраст с опита на повечето жертви от процедурата на наказателното правосъдие, която според изследователската литература води до изостряне на чувството на виктимизация. Ето защо не е изненадващо, че повечето от жертвите, участвали в оценката са заявили, че предпочитат опита си от участието в конференцията, в сравнение с явяването в съда (Campbell и кол., 2005 г.). Жертвите, участвали в проучването на Инспектората по наказателно правосъдие на Северна Ирландия (CJINI) (2008 г.) също до голяма степен съобщават за положително отношение към процеса на провеждане на конференцията.

В потвърждение на тези обнадеждаващи констатации относно опита на жертвите, проведените през 2008/09 г. проучвания на удовлетвореността на жертвите са установили, че 89% от жертвите изразяват удовлетворение от резултатите от конференцията, като 90% споделят, че биха препоръчали

конференция на друга жертва (цитирано в АМП 2009). Тези данни за 2007/08 г. са били съответно 93% и 93% (цитирано в АМП, 2008a, 2008b).
Напоследък McCaughy (2017 г.) установява, че от 172 анкетирани преки жертви 94% са доволни от процеса и изхода от конференцията (вж. по-долу). Интересното е, че удовлетворението на жертвите изглежда се е увеличило след промяна в класификацията на жертвите през 2012/13. Сега акцентът се поставя върху привличането за участие на преките жертви, а не на жертвите като цяло.

Основни резултати от изследванията на практиката

Оценката на QUB установява висока степен на удовлетворение от процеса на конференцията сред младите извършители, въпреки че за повечето от тях това е било трудно преживяване, което е предизвикало известна нервност или дискомфорт. Независимо от това, те смятат, че конференцията им предоставя възможност да изразят мнението си и да представят собствената си гледна точка за събитията. Повечето млади хора са поели отговорност за своите действия, проявили са някаква степен на угризения и в по-голямата си част са поднесли извинение.

Като цяло младите хора са общували с другите участници в конференцията в процеса на разработване на плана и са възприели плана като справедлив и пропорционален. Липсата на ангажираност в процеса на провеждане на конференцията обикновено е поради неудобство, нервност, трудност да си припомнят престъпното деяние или - само понякога – открито неподчинение (Campbell и кол., 2005 г.).

Интересното е, че Прегледът на младежкото правосъдие в Северна Ирландия (2011 г.) препоръча на АМП да разгледа изготвянето на планове от конференциите по отношение на гарантирането на пропорционалност. В резултат на одит на плановете като част от теренната работа се съобщава, че твърде много от плановете са непропорционални, съдържат твърде много дейности, които не са съизмерими с тежестта на престъплението. Изглежда онова, което детето възприема като справедливо и пропорционално, може да се окаже в противоречие с гледната точка на наказателното правосъдие по същия въпрос.

По тази причина, както е посочено и на друго място, АМП въвежда процедури за гарантиране и наблюдение на пропорционалността в съответствие с чл. 3 от КООНПД. Тези общи констатации са подкрепени от доклада на CJINI (2008 г.), който установява, че 52% от почти 800 планове на конференции, по насочени през 2006 г. случаи, са изцяло изпълнени към юни 2007 г., а 46% продължават да се изпълняват. Само 2% от плановете са отменени от съдилищата или са върнати в прокуратурата поради неспазване.

Проверката на CJINI от 2015 г. поставя по-голям акцент върху разказите на

участниците. Въз основа на няколко интервюта с млади хора, заинтересовани страни, жертви и служители на АМП, инспекторите са формирали мнението, че младежките конференции в сегашния си формат са дали положителни резултати за преобладаващото мнозинство от млади хора, които са преминали през този метод на приемане на решение.

Намаляването на рецидива е една от основните цели на системата за младежко правосъдие след създаването на агенцията в Северна Ирландия. Добре известно е обаче, колко трудно е да се определи и оцени приносът на определена мярка на наказателното правосъдие, за която и да е промяна в нивата на рецидива. Министерството на правосъдието публикува данни за равнището на рецидива сред младите хора (на възраст до 17 години), за пет последователни години, обхващащи периода от 2010/11 до 2014/15. Данните включват равнището на рецидив за една година от всички младежи, освободени от задържане под стража, с постановена мярка, която не включва лишаване от свобода, или мярка за отклоняване от наказателно производство.

Броят на младите хора, включени в ежегодните извадки, постоянно намалява от 3 248 млади хора през 2010/11 г. до 1 563 млади хора през 2014/15 г. Този спад вероятно е резултат от комбинация от фактори, включително подхода за отклоняване на младите хора от наказателно правосъдие и обширната работа и време, инвестирани в рехабилитацията на младите хора, които са извършили правонарушение. Общият процент на рецидив сред младите хора вероятно се повлиява от намаляването на големината на извадката и от все по-променящата се динамика на младите хора, които съставляват извадката. Като се има предвид тази уговорка и последиците от нея за изготвянето на сравнения между ежегодните извадки, процентът на рецидив за младите хора в Северна Ирландия през последните пет години варира. След ниския дял от 23,8% за 2010/11 г., дяловете се стабилизират до около 30%, достигайки 32,2% за извадка за 2014/15 г.

Основните равнища на дела на рецидива не следва да се използват за измерване на сравнителния успех на различните видове мерки, сами по себе си. Причината за това е, че различните характеристики и истории на младите хора, съчетани с различните видове престъпни деяния се свързват с вида на наложената мярка. Следователно профилите на извършителите могат да се различават съществено при наложените различни видове мерки.

При тази необходима уговорка по отношение на младите хора в кохорта 2014/15 г.:

- от 39-те младежи, освободени от задържане под стража, 28 са извършили доказан рецидив;
- едногодишното равнище на доказан рецидив при младите хора, които са получили мярка за общественополезен труд под наблюдение, наложена от съда, е 60,9%;
- едногодишното равнище на доказан рецидив при младите хора, които са

получили мярка за общественополезен труд без наблюдение, наложена от съда, е 51,7%;
- едногодишното равнище на доказан рецидив при младите хора, които са получили мярка за отклоняване от наказателно производство, е 27,9%.

Научени уроци от изпълнението и предизвикателствата

От опита на Северна Ирландия могат да се извлекат редица полезни моменти, за страните, които биха искали да научат повече за практиката „младежка конференция“ в друга юрисдикция и да въведат вариант на модела. Следва да се отбележи обаче, че това категорично е пример за максимално изчерпателно и съзнателно формулиране на политика. Макар че много от уроците, които могат да бъдат научени от други политици и оперативен персонал от този пример, ще бъдат широко приложими, някои може да не са от значение за тези, които работят под голям времеви натиск или извън контекста на основен преглед на политиката.

Младежката конференция е интегрирана в системата на наказателното правосъдие чрез законодателство. Това дава възможност успешни практики да си осигурят персонал, за да се гарантира изпълнението в условията на законодателен мандат. Това без съмнение е ключово за успешното изпълнение. Въпреки това колебанието тук се дължи на факта, че всички жертви се третират еднакво от законодателството, независимо дали са безлична корпорация или физическо лице, което е пострадало от значителна вреда. Необходими са били насоки за разработването ѝ от различни прегледи като напр. Прегледа на системата за младежко правосъдие в Северна Ирландия (2011 г.) и години практика за оформяне на модел, която се фокусира върху **прякото ангажиране на жертвите** в процеса.

Препоръката, че системата на Северна Ирландия трябва да се основава на съвременен **добре изследван модел**, също е от ключово значение за реализацията. Моделът е основан на доказана практика, а не само на теоретичен и абстрактен модел. Ще бъде трудно той да бъде пренесен в условията на финансови затруднения.

Изпълнението на стратегия за управление на промяната в условията на съпротива към въвеждане на възстановително правосъдие в съдебната система е от решаващо значение. Това е осигурило възможност за успешно лобиране за нормативна база и законодателство, което да регламентира модела.

Гарантирането, че **е нает подходящият персонал, който е обучен на ниво придобиване на компетентност**, както и наличието стандарти за работа несъмнено са допринесли за осъществяването на модела. Но това включва и друго предизвикателство, а именно, че този модел се е превърнал в ограничение

за практиката, когато **по-малко квалифицираният и опитен персонал се придържал сляпо към него**. Това е довело до моменти, когато процесът на изпълнение не е съобразяван с детето, а вместо това във всички случаи се прилага един и същи универсален процес. Отнело е години персоналът да престане да интерпретира по този начин модела на тази практика.

Поддържането на **принципа на пропорционалност** и налагането му при разработването на политики и практики във връзка с новите правомощия и разпоредби **не се постига лесно**. По-широката система на младежко правосъдие, включително съдилищата, често се сблъсква с трудности при прилагането на принципа в условията на все по-голямо разнообразие от възможности за налагане на наказания и мерки и на стремежа за постигането на баланс с други, понякога противоречащи си принципи (като превенция на извършването на правонарушения и осигуряване на благосъстоянието на децата).

Въвеждането на принципа на пропорционалност в практиката на младежката конференция, и по-конкретно в плановете за „възстановително правосъдие“ често е трудно постижимо. Някои модели не поддържат пропорционалността като ключов принцип, а по-скоро като фактор, който да бъде вземан предвид. В Северна Ирландия обаче, системата е заложена в законодателството и изисква пропорционалността да бъде интегрирана като важен принцип. Да се постигне „правилният начин“ на интегрирането на този принцип е продължителен процес и АМП е установила, че това се получава най-добре, когато се изготвят указания за персонала за интегрирането на принципа. Съдилищата имат правомощието да променят плана, но това не отнася за прокуратурата, която може или да приеме или да отхвърли плана. Указанията за интегрирането на принципа на пропорционалност са изготвени конкретно във връзка с гореспоменатите критики от Прегледа на младежкото правосъдие (2011 г.) относно често непропорционалното съдържание на плановете, представяни в прокуратурата.

Прилагането на култура на непрекъснато усъвършенстване и учене, която отчита развитието в законодателството, културата на практиката, мъдростта и политиката на практиката, е друг успешен компонент. Ето защо, той бе включен в рамката на култура на управление на изпълнението, при която се използват, наблюдават и публикуват конкретни (твърди) резултати като напр. присъствие на жертвите, както и „меки“ резултати, като напр. проучване на удовлетвореността на участниците в конференцията, с две конкретни цели: осигуряване на независима оценка и публикуване на резултатите и опит за съобразяване с прозрачността и приобщаването.

Представяне на случаи

Първи случай

Грейс, на 14 години, е заплашвана, бутана, удряна и преследвана от три момичета в пълен с хора търговски център край Белфаст. Наложило се да отиде в болница заради получени порязвания и натъртвания. Младежкият съд в Северна Ирландия нарежда провеждането на възстановителна конференция и Грейс се съгласява да присъства на отделни конференции за всяка от нейните нападателки. *„Мислех си, че ако не им покажа последствията, нищо няма да се получи. Исках също така да разбера защо бяха избрали точно мен.“*

Тя определя първите две конференции като изцяло положителни: *„Нещо наистина полезно беше това, че всички седяхме в стаята, когато най-малкото момиче пристигна с майка си. Видях колко неудобно ѝ беше, когато всички я гледаха и аз започнах да се чувствам по-спокойно. Мислех си: „Повече няма да ме уплашиш.“*

„Тя ми се извини, но все пак исках да разбера защо избраха точно мен и защо продължиха да ме заплашват. Тя беше напълно честна и каза, че е искала да гледа бой. Разплака се.“

„Едно от нещата, които поисках, беше, когато ме види на обществено място просто да мине покрай мен все едно не ме познава. И стана точно така.“

На третата конференция най-голямата нападателка започна да твърди, че нападението е било непреднамерено, въпреки, че в съда се е признала за виновна. „В един момент наистина помислих, че това е просто загуба на време. Тя се извиняваше, но аз казах, че единственият начин да приема извинението ѝ е, ако в продължение на две-три години тя ме остави на мира. Едва тогава ще мога да разбра дали наистина е била искрена.“

Беше договорено, че най-голямата нападателка трябва да положи общественополезен труд и да не се приближава до Грейс и нейното семейство: „В крайна сметка излязох от конференцията, чувствайки се по-голям човек. Предпочитам това преживяване, отколкото да ходя в съда. В съда се представят само фактите, докато на конференцията успях да им кажа как съм се чувствала дотогава. Не мисля, че това е лека мярка за извършителите. Мисля, че е много по-трудно да се изправиш в лице с това, което си направил. Не изпитвах искрено съчувствие към момичетата, които ме нападнаха, но получих моето изкупление. Върнах си контрола.“

Втори случай

Това престъпление включва тежко нападение над шестима млади хора от страна на трима други, сред които един непълнолетен младеж. Случаят е насочен чрез Младежкия съд от районния съдия. Обвиняемият е бил седемнайсетгодишен по време на нападението, но междувременно е навършил осемнайсет години, когато е бил насочен към АМП. И двамата други обвиняеми по време на нападението са били пълнолетни, на възраст 20 и 21 години. Те вече са осъдени от съда за пълнолетни лица, като и двамата са получили условна присъда „лишаване от свобода“ с изпитателен срок от две години. Районният съдия посочи, че е поел риск с тази присъда, тъй като обвиненията и обстоятелствата на нападението са много тежки. Става дума за беззащитни млади хора, които са били нападнати късно вечерта.

Жертвите са шест души, четири момичета и две момчета, и когато координаторът ги интервюира е станало ясно, че те са пострадали силно от нападението, особено поради неговата ожесточеност, продължителност и факта, че е станало късно през нощта.

Три от момичетата и бащата на две от тях (те са близначки), след три подготвителни сесии, са се съгласили да се срещнат с извършителя Марк. Първоначално, когато са попитани какво искат като резултат от младежката конференция, те споделят, че искат планът да включва период на лишаване от свобода.

С приближаването на датата на конференцията част от жертвите, за които се е очаквало да присъстват на конференцията са се поинтересували какво се е случило с другите обвиняеми заедно с Марк, които са пълнолетни. Тъй като жертвите са обмисляли въпроса, какво би донесло „справедливост“ за тях, те са се фокусирали върху факта, че другите двама мъже са осъдени условно на лишаване от свобода с изпитателен срок. С координатора и по-късно помежду си те са обсъждали дали това е възможно и дали ще им донесе „справедливост“. Те също така са били информирани за това какви други действия биха могли да бъдат част от евентуалния план, представен в съда.

Марк е подготвил листовка, която е дадена на момичетата преди конференцията. И двете страни (извършители и жертви) живеят в един и същ район в Белфаст и се познават. Бащата на близначките и майката на Марк също се познават и са посочили в съответните отделни подготвителни срещи, проведени с тях, че се уважават.

Младежката конференция е проведена. Марк присъства с майка си. Той също така току-що е започнал работа на пълно работно време. Това е второто му престъпление в рамките на един месец. Първото също е нападение, но много по-леко.

Марк първоначално се затруднява да погледне жертвите си в очите, но му е напомнено да се опита да го направи. Той е изключително нервен, но в нито един момент майка му не се е намесила, за да го спаси от въпросите на момичетата. Той е заявил, че макар да не е можел да си спомни действията си на следващия ден, той се *„срамува“* от това, което е направил. Марк обяснява поведението си, като казва, че *„се е намирал в тежък период и е пиел много“*. Той също така иска жертвите да разберат, че е вече е станал зрял човек. Той обяснява това като каза, че е започнал да си търси работа и вече има работа на пълно работно време, че вече не е пие много, и когато сега излиза, пие само *„по две чаши бира“* за компания. Цялото си първоначално изказване Марк прави много бързо, в рамките на около деветдесет секунди.

Младежката конференция е продължила два часа, като момичетата са задали много въпроси на Марк, вкл. *„Защо хванахте точно нас, след като познавахте повечето от нас? ... Вземаше ли наркотици? ... Имаш ли представа как се почувстваме от това, което направи? Как мислиш, че се чувствахме тогава и след това?“* Трите момичета също са говорили последователно и много убедително, като спокойно са говорили за страха, породен у тях от действията му. Те също така съобщават, че представляват своите трима приятели, които също са били нападнати, но са решили да не участват в младежката конференция.

Майката на Марк, която е мълчала до този момент, е помолена да говори и през сълзи се е обърнала директно към бащата на близначките, разказвайки за постоянния срам, който изпитва от това, което е направил синът ѝ. Тя е посочила и че многократно го е избягвала на улицата поради това.

Въпросът за обсъждане на подходящ план или план, включващ „лишаване от свобода“ е повдигнат първо от координатора, тъй като това е споделено от някои от жертвите по време на подготвителната фаза. Всяка от тях, както и бащата на близначките е посочил, че това, което искат от тази среща, е нещо положително и за тях, и за Марк. Те не смятат, че присъда за лишаване от свобода, дори ако е с изпитателен срок е нещо, което искат, и не смятат, че ще е полезна. Знаят, че това може да се разглежда като оправдано наказание, но споделят, че то *„няма да помогне на никого от нас да продължи напред“.*

Пълният набор от възможни дейности, които да бъдат включени в плана са обсъдени от всички участници. Те са компенсация чрез общественополезен труд, писмо с извинение до жертвите, които не присъстват, различни съответни програми и подходящо ограничение на поведението. Последвал е разговор за това, какво би било справедливо и пропорционално. В отговор Марк е предложил 150 часа. Незабавната реакция на участниците е, че това е твърде много. Поглеждайки към дъщерите си, бащата на жертвите казва, че всички те са мислили дълго какво смятат за *„справедливо“*. За него броят на часовете е важен в този случай. Той посочва, че много големият брой може да не послужи по-добре за постигане целта и може да се разглежда като отмъщение. Заедно с момичетата обсъждат това открито за момент, докато Марк и майка му слушат,

преди да стигнат до заключението, че ще бъдат доволни и от 65 часа. Този брой часове е приет. Конференцията е приключи скоро, след като са одобрени няколко други точки на плана по отношение на подкрепата за Марк. Всички участници се изправят и се ръкуват. Майката на Марк казва, че е успокоена и благодарна за великодушието, проявено спрямо сина ѝ, и че вече чувства, че отново може да „се изправи с лице“ пред хората и по-специално пред момичетата и баща им на улицата. Марк отново се извинява на момичетата и обещава да спази дадената пред тях дума.

Докладът от конференцията е предоставен на Младежкия съд една седмица по-късно и предложеният план е приет от районния съдия. В обобщението си той заявява: *„Много се радвам, че взех решение този толкова сериозен въпрос да бъде решен чрез младежка конференция ... това е полезно за всички страни, за младия човек, за жертвите и семействата им, и доведе до одобрен план ... Радвам се, че нещо, което имаше много лошо начало, има много по-окуражаващ завършек.“*

Марк е изпълнил наложеното му наказание много задоволително. Трите писма за извинение до трите жертви, които не са присъствали на конференцията, са съобразени индивидуално за всеки един от тримата. Той е завършил полагането на общественополезен труд в договорените срокове и е получил благодарност от персонала за приноса си в центъра, където е положил този труд като компенсация. Центърът, където е работил се е съгласил да го включи чрез своята мрежа от отворени колежи (Open College Network (OCN)) в обучение за получаване на квалификация за „Работа с младежи“. Той напълно е преобразил живота си, получил е шофьорска книжка, кола, работа, а сега планира да работи като доброволец в същия център.

Кратко представяне: Конференция за младежко правосъдие (младежка конференция) в Северна Ирландия

Общ преглед: подходът в Северна Ирландия е напълно интегриран в системата за младежко правосъдие и е основан на модела за конференция, който събира на едно място извършителя, жертвата (ако има желание) и други специалисти и членове на семейството.

Законодателство: Законът за съдебната власт (СИ) от 2002 г. е крайният продукт на прегледа на наказателното правосъдие, проведен между 1998 и 2000 г. Прилагането на закона въвежда елементи от възстановителната наказателна система и създаването на нова агенция, АМП, която да осъществи законодателните промени.

Обхват: Младежката конференция може да се използва при всички видове престъпления, с изключение на предумишлено и непредумишлено убийство, престъпления по Закона за тероризма и други престъпления, за които задължително се издава присъда. Координаторите на конференциите приемат гъвкав подход към правонарушенията, при които има повече от един извършител, като вземат предвид желанието на жертвата дали трябва да се провеждат отделни конференции за всеки извършител. Основен принцип е, че конференцията никога не трябва до води до това, жертвата да се почувства повторно виктимизирана.

Насочване: Има два вида младежка конференция:

- „Отклоняваща конференция“ (diversionary conference) се провежда по нареждане на прокуратурата, когато детето или младият човек е признал вината си и в противен случай по отношение на него трябва да се предприеме съдебно производство.
- Конференция, назначена от съда (court-ordered conference) се провежда, когато детето или младият човек е признал вината си или съдът го е признал за виновен.

Ангажирани участници и институции: АМП е изпълнителната агенция на Министерството на правосъдието, която отговаря за провеждането на младежките конференции. Конференцията се води от обучен координатор на младежката конференция (КМК).

Местен проект: Процесът започва през април 1998 г. със Споразумението от Белфаст и началото на цялостния преглед на системата за наказателно правосъдие в СИ и продължава с публикуването на проектозакона в края на 2001 г., Закон за съдебната власт от 2002 г. за създаването на нова агенция, която да прилага законодателството и последващите проверки и оценки, които са използвани за оформяне на модела през годините. Младежката конференцията на АМП е апробирана през 2003 г. и е въведена в цяла Северна Ирландия от края на 2006 г.

Междуведомствено сътрудничество: Прокуратурата трябва да се придържа към своите указания за насочване на случаи към агенцията, така че да се работи бързо и лесно с извършителите на по-леки деяния. Младежките съдилища са част от Службата на съдилищата на Северна Ирландия и също както и прокуратурата са към Министерството на правосъдието.

Оценка: Оценката на младежката конференция от QUB е първата официална оценка на тази практика, предприета от университета от името на Офиса на държавния секретар за Северна Ирландия. Направените с течение на времето проучвания, започнали около 2005 г., дават представа за начина, по който тя работи и за много от нейните резултати.

Опитът на децата с тази практика

- Деца жертви: насърчава се участието на жертвите или на някой, който ги представлява. През годините се наблюдава сериозно участие на жертвите в младежките конференции, в съответствие с приложимата методология към съответния момент.
- Деца извършители: намерението е повечето млади хора, които извършват престъпни деяния, да могат да бъдат насочени към конференция, при условие че са съгласни.

Научени уроци:

- Младежката конференция е интегрирана в системата на наказателното правосъдие чрез законодателството.
- Системата в СИ се основава на добре изследван модел.
- Нает е подходящият персонал, който обучен до ниво придобиване на компетентност.

Предизвикателства

- Принципът на пропорционалност не се постига лесно.

- Този модел понякога може да се разглежда като твърде формализиран и по-малко квалифицираният и опитен персонал може да се придържа сляпо към него. Това може да доведе до моменти, когато процесът на изпълнение не съобразен с детето, а вместо това във всички случаи се прилага един и същи универсален процес.

2.4 Медиация жертва-извършител (МЖИ) във Финландия[23]

Въведение

Общ контекст на ВП

Първата инициатива за ВП във Финландия се провежда в началото на 80-те години на миналия век в град Вантаа. Това е пилотен проект за МЖИ, подкрепен от Финландската академия, и е разработен като практика на социална работа през 1986 г. През 80-те и 90-те години на миналия век дейностите за медиация във Финландия се разширяват до най-близкото до гражданите ниво, когато общините и неправителствените организации започват да предлагат услуги за медиация, провеждана от доброволци. В онези дни не всички граждани имат равен достъп до услуги за МЖИ, въпреки че медиацията е призната за успешна, особено за леки престъпления. Твърде разнородната организация на услугите за медиация на различните места довежда до ситуация, при която МЖИ става уязвима за критика. Малките местни проекти не са достатъчно ефективни и не получават достатъчно внимание от страна на обществеността, общностите и служителите, работещи с извършители и жертви. Принципът „равенство пред закона“ не може да бъде постигнат, тъй като услугите не са достъпни в национален план и изпълнението на МЖИ в отделните общини и от отделните доставчици на услуги се различава, главно защото медиацията при наказателните дела не е уредена изрично в законодателството.

Към средата на 90-те години програмите за медиация са се разраснали толкова много, че през 1996 г. медиация се провежда в 175 града (общият брой на общините е над 400). С увеличаването на броя на случаите, за които се прилага МЖИ традиционната система за наказателно правосъдие започва да обръща внимание на това развитие. Прокурорите прекратяват наказателното преследване след успешна медиация и особено след като извършителят се е съгласил да компенсира жертвата за причинената вреда. Продължаващото увеличаване на броя на случаите впечатлява редица учени и юристи, а финландската система за наказателно правосъдие признава важното значение на ограничаването на използването на лишаването от свобода и намирането на алтернативи на преобладаващо наказателните политики.

Усилията за по-всеобхватно законодателство и държавни насоки относно процедурата по медиация са започнали през 90-те години. В началото на 90-те години процесът на организиране на медиация е оставен на институции извън системата на наказателното правосъдие и поради икономическата рецесия ресурсите за ранна интервенция намаляват. Вследствие на това и

23 Настоящата глава е подготвена от Хенрик Елонхеймо и Ауне Флинк от Националния институт за здраве и благосъстояние, с подкрепата на практикуващите специалисти, посочени в т. „Благодарности“ и е редактирана и финализирана от автора.

броят на случаите започва да намалява. Решението във Финландия е да се приеме национално законодателство и да се осигури държавно финансиране за организирането на МЖИ.

През 2001 г. Министерството на социалните въпроси и здравеопазването създава работна група на широка основа за подготовка на проектозакон за организацията на услуги за МЖИ в национален план. В резултат на това, с влизането в сила на Закона за медиацията в наказателните и някои граждански дела (Закон за медиацията) на 1 януари 2006 г. услугите стават достъпни в цялата страна. По този начин ВП се утвърждава като важна част от наказателната политика на нацията и броят на случаите започва значително да нараства.

Целта на законодателството от 2006 г. е не само да се гарантира държавното финансиране, но също така и да се уеднаквят процедурите за медиация, да се обърне необходимото внимание на правната защита на страните, да се гарантират процедурните права и гаранции на страните, участващи в процеса на медиация, и да се създадат условия за оценка и развитие на МЖИ в дългосрочен план. Законът за медиацията в наказателните и някои граждански дела не включва задължителни разпоредби относно конкретните методи, които да се използват при медиацията; той е насочен по-скоро към осигуряване на основната рамка за предлагане на услугата МЖИ. След влизането в сила на законодателството акцентът е поставен върху МЖИ, главно при прилагането ѝ при по-леки престъпления, въпреки че законът не изключва изрично и тежките престъпления от обхвата на приложение на МЖИ.

Днес медиацията представлява уредена в закон, безплатна, контролирана и доброволна услуга, която се основава на правата на човека и ценностите на ВП. При медиацията, заподозреният в престъпление и жертвата получават възможност да се срещнат поверително чрез независим медиатор, за да обсъдят психичната вреда и материалната щета, причинена на жертвата, и по собствена инициатива да се споразумеят за мерки за компенсиране на вредите. Процедурите за медиация по наказателни дела могат да се провеждат паралелно или като допълнение към съдебното производство при решаване на въпроси, свързани с престъпления и по-леки граждански дела. Медиацията функционира независимо от наказателното производство и не го замества освен в случаите на деяния, за които се възбужда наказателно преследване само при подаване на жалба от страна на пострадалото лице, и за които жертвата е престанала да претендира за наказателно преследване.

Услугите за медиация са предназначени за всички граждани и се предоставят от общини и други доставчици на услуги от публичния или частния сектор въз основа на споразумения с Националния институт за здраве и благосъстояние.

Правен контекст и политики

Във Финландия общото управление, контрол и мониторинг на услугите за медиация попадат в юрисдикцията на Министерството на социалните въпроси и здравеопазването. Към Министерството на социалните въпроси и здравеопазването функционира Консултативен съвет за помирение по наказателни дела, назначен за срок от три години от правителството с цел контрол, наблюдение и развитие на услугите за медиация. Задълженията и състава на Консултативния съвет са определени с постановление на правителството.

Понастоящем, медиацията е добър пример за сътрудничество между Министерството на правосъдието и Министерството на социалните въпроси и здравеопазването.

От 2006 г. до 2015 г. за организирането на услугите за медиация в собствения си район са отговаряли регионалните администрации. Беше отбелязано обаче, че законодателната рамка сама по себе си не може да гарантира пълната предвидимост и качество на услугите. Така се появява необходимостта от национална организация, която да осигурява ефективна подкрепа, образование, развитие, основани на доказателства практики и стандарти в областта на ВП. И така от началото на 2016 г. за организирането на услугите за медиация по наказателни и някои граждански дела в национален мащаб и за гарантиране, че услугите се изпълняват правилно и са на разположение в цялата страна отговаря Националният институт за здраве и благосъстояние (THL).

Държавата отговаря за осигуряване на законодателната рамка и финансирането за организиране на услугите за МЖИ в цялата страна.

Медиацията може да има различни ефекти върху наказателното производство, включително спиране на досъдебното разследване, отказ от обвинение, отказ или смекчаване на присъдата, намаляване на тежестта на наказанието или промяна на вида присъда. Изходът от медиацията също така може да повлияе на позицията на страните по време на различните етапи от наказателното производство. Полицията, прокуратурата и съда преценяват отделно всеки отделен случай и решават в каква степен медиацията и постигнатото при нея споразумение ще повлияе на наказателното производство. При деяния, за които се възбужда наказателно преследване само при подаване на жалба от страна на пострадалото лице, когато то оттегли жалбата си с искане за наказание, разследването се прекратява, т.е. полицията прекратява разследването, тъй като правото на прокурора да повдига обвинение е отпаднало и оттеглянето е окончателно. След оттеглянето на жалбата, жалбоподателят повече не може да изисква да бъде повдигано ново обвинение за това престъплението. Ако за съответното престъпление има няколко заподозрени лица и след процеса на медиация жалбоподателят поиска от прокурора да не повдига обвинения срещу никое от тези лица, то той (жалбоподателят)

трябва да оттегли искането си за наказание спрямо всички заподозрени. За престъпления, за които прокуратурата може самостоятелно да инициира наказателно преследване, оттеглянето на искането за наказание от страна на жалбоподателя не засяга правото на прокурора да повдигне обвинение. За тези престъпления правото на прокурора да повдигне обвинение се запазва, независимо от наличието на искане за налагане на наказание, подадено от пострадалото лице. Ако пострадалото лице оттегли искането си за наказание след медиация, разследването на престъплението, подлежащо на наказателно преследване, може да бъде прекратено по решение на водещия следовател, ако престъплението е незначително. Въпреки оттеглянето на искането за наказание, водещият следовател може да изготви предложение за ограничаване на наказателното разследване, което да представи на прокурора, след което прокурорът прекратява наказателното разследване.

Деяние, което подлежи на наказателно преследване се предава първо на прокурор, който разглежда обвиненията и решава дали да повдига обвинение или не. При такива деяния споразумението, постигнато в процеса на медиация не винаги води до неповдигане на обвинение или до по-лека присъда. Звеното за медиация следи за спазването на споразумението, когато е необходимо.

Ако полицията предаде на прокурора престъпление, подлежащо на наказателно преследване за разглеждане на обвиненията, прокурорът може или да повдигне обвинение или да вземе решение да откаже наказателно преследване. Прокурорът може да вземе решение да откаже повдигане на обвинение например, в случай, когато наказателното производство и обвинението се приемат като прекомерни или ненужни предвид споразумението, постигнато между извършителя и жалбоподателя, или ако извършителят е договорил или предстои да договори с пострадалата страна друг вид компенсация за деянието и свързаните с него щети.

Ако прокурорът вземе решение да откаже наказателно преследване, той повече не се занимава със случая и случаят не стига до разглеждане в съда. Прокурорът изпраща информация за решението си на участващите страни. Звеното за медиация обаче следи за спазването на споразумението. Ако прокурорът реши да повдигне обвинение за престъплението, делото се предава в съда, който ще вземе решение относно вината и обвиненията срещу извършителя, а постигнатото споразумение може да има важно значение при определяне на присъдата. Страните могат също така да поискат от съда да потвърди постигнатото в рамките на МЖИ споразумение, което го прави изпълнимо.

Споразумението, постигнато при медиацията не винаги води до ограничаване на наказателното разследване или до неповдигане на обвинение или до по-лека присъда. Всеки орган разглежда всеки въпрос за всеки отделен случай и решава самостоятелно какво е значението на споразумението от медиацията за наказателното производство. Ако страните не успеят да постигнат споразумение в хода на медиацията, този факт не е от значение за

хода на наказателното производство, независимо дали случаят се отнася до престъпление, което се преследва само при подаване на жалба от пострадалото лице, или до престъпление, подлежащо на наказателно преследване. При това положение полицията и прокуратурата разглеждат престъплението в зависимост от всеки конкретен случай.

Младите хора до 15-годишна възраст не носят наказателна отговорност, но са отговорни за компенсиране на щетите и за техните случаи може да се прилага медиация. Това означава, че 15-годишната възраст не налага ограничение за използването на медиация и децата и младите хора имат достъп до процеса по същия начин, както възрастните.

Практиката на „медиация жертва-извършител“

Определение за ВП

Практиките на ВП означават творчески начин за решаване на проблеми и мирно, хуманно и основано на дискусия правосъдие в общността, което отчита междуличностните взаимоотношения и чувства. Като част от практиката на ВП всички лица, засегнати от престъпното деяние, спора или конфликта, се събират заедно с независим медиатор или друг водещ, за да обсъдят престъплението или спора, последиците от него и мерките, които трябва да бъдат предприети в резултат на това.

Всички практики, които могат да се използват за възстановяване на щетите, причинени от престъпление или конфликт, за смекчаване на конфликтите между отделните лица, за увеличаване на удовлетворението на заинтересованите страни или за подобряване на тяхното положение, могат да се нарекат възстановителни по характер.

Ориентирането към бъдещето е ключово за практиките на ВП. Основната идея е, че интервенцията трябва преди всичко да се състои в изкупление за жертвата, реинтеграция на извършителя и жертвата като функциониращи членове на обществото и укрепване на ценностите на общностите и на обществото като цяло.

При ВП акцентът при уреждането на наказателни и граждански дела се поставя върху мерки, които подкрепят задружния живот и компенсират материалните щети и психологическите вреди. Идеята е да се възстанови първоначалното състояние на нещата, както преди конфликта, да се обсъди въпросът и да се намерят решения. Важно при възстановителните практики е хората да се срещнат и да се справят с проблема си. След като конфликтът бъде разрешен, е по-лесно и за хората и за общностите да се разбират добре.

Прилагането на практиките на ВП към медиацията при наказателни дела

съдържа идеята, че престъплението не се състои основно в нарушаване на законите, приети от обществото, а вместо това е въпрос на нарушаване на междуличностните отношения. Определянето на подходящото наказание, лечение или размер на обезщетението следователно няма да бъде достатъчно като решение.

Принципи и ценности, залегнали в практиката

Основните ценности включват активиране на участващите страни, компенсиране на материалните щети и психическите вреди, което дава възможност на извършителите да поемат отговорност за действията си и да търсят креативни начини за разрешаване на проблемите. Главните ценности, свързани с възстановяването, които стоят в основата на финландската практика на МЖИ са:

Фокусиране върху човека като цяло. Обръща се внимание на факта, че престъплението, спорът или конфликтът има физическо, психическо и социално въздействие върху човешкия живот.

Заинтересованите страни са най-добрите експерти по собствения си случай. Жертвата и извършителят знаят в какво се състои проблемът и как може да бъде решен най-добре.

Ориентиране към проблема и рехабилитация. Целта е да се решат основните проблеми, които стоят в основата на отделните конфликти. Страните, участващи в медиацията биват насочвани към други форми на помощ, ако е необходимо.

Възстановяване на материалните, психологическите и междуличностните щети. Страните получават подкрепа, за да използват своите ресурси за решаването на проблемите. Целта е участниците да могат да се срещат без страх, срам или негодувание в бъдеще.

Поемане на отговорност. Чрез своите действия извършителят може да постигне активен напредък от чувство на вина и срам до признаване на причинената вреда и компенсирането ѝ. Дейностите подобряват уменията за управление на собствения живот и чувството на себеуважение.

Справедливост на практиката и решенията. Процедурата по медиация и решенията, постигнати при медиацията, трябва да бъдат осъществени по справедлив начин и трябва да бъде осигурена правна защита на страните.

Свободен и открит диалог. Създава се безопасно място за открит диалог. Активното и открито участие съдейства за емоционалното възстановяване, нравственото развитие и ангажираността в процеса и неговия краен резултат.

Изразяване на емоции. Страните могат да случилото се, което позволява да

се намали желанието за отмъщение и помага животът да продължи.

Нравствено развитие. Конфликтите предлагат възможност за изясняване и преподаване на нормите и ценностите на общността.

Общност и подкрепа на хората. Възстановителният процес дава възможност за присъствие на близките в период на криза. Участието на семейството и приятелите позволява да бъдат намерени ефикасни, постоянни и жизнеспособни решения. Една от целите е да се укрепят социалните връзки между страните, а хората, способни да осигурят най-голяма подкрепа, са добре дошли да участват в процеса.

Изграждане на мостове между различните култури, възрасти и полове. Процедурата по медиация е достъпна за всички и дава възможност за медиация между различните култури, възрастови групи и полове.

Намиране на креативни решения. С подкрепата на медиаторите страните търсят решенията, които смятат за удовлетворителни. Сами по себе си те нямат правни последици, но медиаторите следят споразуменията да не противоречат на основните правни принципи.

Ситуация, в която всички страни са печеливши. И двете участващи страни и обществото имат полза от крайните резултати.

Обхват на практиката

Съгласно Закона за медиацията на Финландия, медиацията може да се прилага при престъпления, които са оценени като допустими за медиация, като се взема предвид:

- характера и начина на извършване (modus operandi) на престъплението;
- отношенията между заподозрения и жертвата и други въпроси, свързани с престъплението като цяло.

Престъпленията, включващи деца жертви, не трябва да бъдат насочвани към медиация, ако жертвата се нуждае от специална закрила поради характера на престъплението или поради възрастта си. Ако престъплението не може да бъде насочено за медиация, въпросите, свързани с компенсиране на причинените при извършването му щети, също не трябва да се насочват за медиация.

Гражданските дела могат да бъдат насочени към медиация, ако разглеждането им чрез медиация може да се приеме за целесъобразно. Дори когато един случай е разгледан и решен от полицията или прокуратурата, или от съда, това не изключва медиацията. Медиацията може да се използва и в граждански дела, при които поне една от страните е физическо лице. Граждански дела, различни от тези, отнасящи се до искове за вреди, причинени от престъпление,

обаче могат да се отнасят до медиация само, ако спорът има незначителен характер, като се вземат предвид предмета и подадените искове. Това, което е предвидено в Закона за медиацията относно медиацията при наказателни дела, се прилага по целесъобразност при медиацията по граждански дела. През 2016 г. във Финландия за медиация са насочени общо 621 граждански дела.

По принцип всеки вид престъпление може да бъде разгледано чрез медиация, но медиацията рядко се използва в случаите на тежки престъпления, като напр. непредумишлено убийство. Въпреки това, медиацията може да се използва и в някои тежки случаи, а някои звена за медиация са участвали в обучение по медиация при тежки престъпления като убийство. През последните години малко повече от половината от всички наказателни и граждански дела, насочени за МЖИ, са били престъпления с употреба на насилие. Има също и случаи на престъпни щети, имуществени престъпления, заплахи и други неуточнени наказателни дела, като напр. телесна повреда, причинена по небрежност, съпротива срещу длъжностно лице от правоохранителните органи, нарушаване на свободата на комуникация, разпространение на информация, нарушаваща неприкосновеността на личния живот и др.

През 2016 г. общо 12 496 наказателни дела са насочени за МЖИ. Случаите, насочени за медиацията през 2016 г., включват около 2 300 случая на домашно насилие, заплашващо живота или здравето на човек, които представляват приблизително 18% от всички наказателни и граждански дела, насочени за медиация.

Децата и младите хора като страна в процеса на медиация

От административна гледна точка медиация се препоръчва по-специално, когато заподозрените са непълнолетни, деца до 15-годишна възраст, извършили правонарушение за първи път или в случай на престъпление, което се преследва само при подаване на жалба от пострадалото лице. Приема се, че при младите хора медиацията играе също и възпитателна и социална роля. Медиацията цели постигането на положителна промяна в живота на детето или младия човек. Услугите за медиация също така подкрепят родители, настойници и други лица, които отговарят за грижата и образованието на детето.

Органите, провеждащи наказателно разследване трябва да бъдат задължени да искат от децата и младите хора, жертви на престъпления и от заподозрените съгласие за участие в медиация. Както е предвидено в Закона за медиацията, престъпление срещу дете не се насочва за медиация, ако детето има специални потребности от закрила поради характера на престъплението или възрастта на детето. Ако престъплението включва насилие, насочено към детето или младия човек от страна на неговите родители или настойници, ще бъде потърсен друг законен настойник, който да действа в най-добрия интерес на

детето. Сексуални престъпления срещу деца не се насочват за медиация.

Престъпленията или споровете, които обикновено се насочват за медиация, включват злонамерени щети, нападения и побои, както и кражби. Когато става дума за деца, професионалистите в звеното за медиация трябва да проучат особено внимателно условията за медиация, за да събере информация за необходимостта от специална закрила от страна на законния настойник на детето жертва. През 2016 г. общо 4141 заподозрени извършители до 21-годишна възраст и общо 1335 заподозрени извършители до 15-годишна възраст са били насочени за медиация.

Медиацията може да бъде инициирана от жертвата на престъплението или от заподозрения. Освен това полицията, прокуратурата, родителите или настойниците, както и училището и социалните служби могат да насочват наказателни и граждански дела, включващи деца и млади хора за медиация. Полицията предава информация за всички млади извършители на социален работник, който също може да ги насочи за процес на медиация. В случай на домашно насилие срещу дете, полицията и прокуратурата имат изключителното право да инициират процедура по медиация.

Съгласно Закона за закрила на детето (417/2007, чл. 24) социалната служба, трябва, когато е необходимо, да насочи детето или младия човек за медиация при наказателни дела. Когато детето или младият човек е клиент на службата за закрила на детето, звеното за медиация се консултира със социалния работник, водещ случая, ако е необходимо. Въз основа на преценката на професионалистите от звеното за медиация в някои случаи може да е в най-добрия интерес на детето социалният работник, водещ случая на детето или негов заместник да присъства при провеждането на медиацията като подкрепящо лице. Ако е известно, че детето или младият човек е клиент на служба за закрила на детето, то неин служител може да бъде информиран за напредъка в процеса на медиацията и дали е постигнато споразумение или не. Копие от постигнатото при медиацията споразумение може да бъде изпратено и на социалния работник от службата за закрила на детето, със съгласието на страните.

Децата и младите хора винаги имат специална нужда от подкрепа и закрила, също и в качеството им на страна в процеса на медиация, независимо дали са в положението на жертва или заподозрян. Задачите на професионалистите в звеното за медиация включват разследване на ролята на детето или младия човек по отношение на престъплението, факторите, довели до него и предпоставките за медиация. Оценката на потребностите от специална закрила на детето е преди всичко грижа на професионалистите по медиация (квалифицираните служители в службата по медиация), но медиаторите трябва да имат готовност да наблюдават и оценяват потребността на детето от закрила и в хода на самата медиацията. Медиаторите трябва да си сътрудничат с лицата, които супервизират медиацията и с ръководителя на звеното за медиация. Ако

на етапа на предварителната оценка се установи, че е налице необходимост от законен настойник на детето при провеждането на медиация по наказателно или гражданското дело, настойникът се определя от местната служба по гражданското състояние или от районния съд. Законният настойник може да бъде определен въз основа на Закона за статута и правата на клиентите на социалните служби (812/2000).

Професионалистите в звената за медиация отговарят за задачите, свързани със закона за договорните отношения и закона за настойничеството, и за осигуряване на насоки за медиаторите, когато това е необходимо. Когато в медиацията участват деца е необходимо съгласието на родителите или законните представители на децата. Основното правило е родителите да вземат заедно решение относно даването на съгласие. Ако един от родителите не е в състояние да участва в процеса на вземане на решение поради пътуване, заболяване или по други причини и забавянето на решението би причинило вреда, то неговото съгласие за конкретния случай няма да се изисква. Независимо от това, когато става дума за въпрос, който е изключително важен за бъдещето на детето, лицата, упражняващи родителските права, могат да вземат решение само заедно, освен в случаите, в които се докаже, че най-добрият интерес на детето не изисква това (Закон за упражняване на родителските права и правото на достъп, 361/1983, чл. 5).

Родителите или законните представители на детето трябва да присъстват при медиацията. Ако една от страните не е навършила пълнолетие, медиацията трябва да бъде организирана по начин, който позволява на непълнолетното лице да получи подкрепа от своя родител или друг законен представител (Закон за медиацията, чл. 18). Въпреки това, ако родителят е дал съгласието си, неговото отсъствие обикновено не възпрепятства процедурата по медиация, макар че за да има законна сила един договор, се изисква неговият подпис. В случай, че детето е навършило петнадесет години, родителите му или други негови законни представители имат паралелно и отделно право да бъдат изслушани по въпросите, отнасящи се до детето или неговите лични права или интереси.

Ако стане ясно, че продължаването на процедурата по медиация е против интересите на детето, звеното за медиация има право и е задължена да прекрати процеса. Страните по медиацията могат също така да прекъснат процедурата по медиация на всеки етап. Ако професионалистите от звеното по медиация установят, или ако медиатор доброволец им съобщи за свое безпокойство относно ситуацията на детето, те преценяват дали тази ситуация изисква подаване на сигнал за закрила на дете в органите за закрила на детето. Професионалистите от звеното по медиация подават сигнала за закрила на детето като си сътрудничат с родителите или законните настойници по такъв начин, че те да са запознати с причините, довели до подаването на този сигнал, свързаните с него практики и възможните мерки след процеса.

За децата, за който е учредено попечителство/настойничество, статутът на

лицето, упражняващо родителските права като законен представител на детето остава непроменен, независимо от прехвърленото настойничество. Законният настойник продължава да има право да бъде изслушан от името на детето по всички имуществени и финансови въпроси на детето. Ако за детето се търси определяне на законен настойник, то има право да бъде изслушано наред с настойника. За децата и младите хора, настанени в алтернативна грижа е важно в медиацията да участва освен родител/настойник, също и представител на мястото, където е настанено детето или законен настойник, като например социален работник. Това важи особено в случаите, когато родителите не желаят да присъстват или не могат да бъдат намерени в разумен срок и при полагане на съответните усилия.

Социалният работник, определен да води случая на детето или друг служител на службата за закрила на детето, има задължение за сътрудничество съгласно Закона за статута и правата на клиентите на социалните служби (812/2000, чл. 5). Сътрудничеството трябва да е насочено към постигане на съгласие по въпросите и проблемите на детето, които имат значително влияние върху неговия живот, което става заедно с детето, с неговите родители и настойници. В тази връзка задължението за сътрудничество включва и предоставянето на информация за възможността за медиация и сътрудничество с услугите за медиация. Професионалистите от звеното по медиация отговарят за административното сътрудничество между полицията, службата за закрила на детето и звеното за медиация и за сътрудничеството на звеното по медиация с подкрепящите и допълнителните услуги. Доброто сътрудничество е от съществено значение за постигане на целите, поставени пред медиацията, включваща деца и млади хора,.

Всички случаи преминават през следните етапи в процеса на медиация:

1. Инициатива за прилагане на медиация, от страна полицията, прокуратурата, една от страните, социалните работници или училището
2. Осъществяване на контакт по телефона с младите хора и техните настойници за обсъждане на медиацията (първият контакт е с писмо или чрез пряк телефонен разговор)
3. Уведомяване на службите за закрила на детето относно това, че случаят е насочен за медиация
4. Случаят се прехвърля на (доброволци) медиатори, ако страните желаят да участват в медиацията
5. Полицията/прокуратурата са уведомени за резултатите от медиацията (по наказателни дела).

Изпълнение

Участващи лица и институции

Министерството на социалните въпроси и здравеопазването отговаря за управлението, контрола и наблюдението на услугите за мониторинг. Службите се финансират от държавата. Националният институт за здраве и благосъстояние (THL) отговаря за организирането на услугите за медиация по наказателни и граждански дела в национален план и гарантира, че услугите са достъпни и се изпълняват по подходящ начин в цялата страна. THL предоставя и разпределя държавното финансиране на доставчиците на услуги и осъществява надзор и контрол върху разходването на средствата. Разделянето на финансирането се основава на броя на жителите, територията и състоянието на престъпността във всяка област.

THL отговаря за организирането на текущото обучение на лицата, предлагащи медиация както на регионално, така и на национално равнище, а също и за мониторинга и изследователската дейност относно медиацията при наказателни и граждански дела. THL координира също и текущото развитие и ръководи, консултира и наблюдава звената за медиация по отношение на предоставянето на услугите. Институтът е и органът, отговорен за събирането на статистически данни относно медиацията при наказателни и граждански дела като на 1 юни 2006 г. е въведена система за регистриране на данните.

Понастоящем (2018 г.) във Финландия услуги за медиация се предлагат от публични и частни доставчици на услуги, като единадесет от тях са общини, а седем са неправителствени или други организации. Това са предимно сдружения, които се занимават изключително с предоставянето на услуги за медиация, а някои от тях могат да предлагат и други социални и образователни услуги.[24] Доставчиците на услуги управляват звената за медиация, а разходите, направени при организирането на услугите за медиация, се възстановяват от отпусканите държавни средства. Размерът на сумата, осигурена от държавата за възстановяване на средствата се утвърждава ежегодно на ниво, което съответства на средните разходи, които се очаква да възникнат при управлението на звената за медиация, предоставянето на подходящите услуги и обучението на лицата, ангажирани с предоставянето на услуги за медиация.

Обучение на медиатори

В звената за медиация работят около 90 квалифицирани служители (ръководител на звеното за медиация, съветници по медиация и административни служители) и около 1200 медиатори доброволци, които не получават заплата, но разходите им се възстановяват. Медиаторите доброволци работят под контрола и супервизията на квалифицираните служители (професионалисти). Квалифицираните служители насочват, консултират и подкрепят медиаторите на различни етапи от процеса на медиация.

Лицата, отговарящи за услугите по медиация, допринасят за вземането

24 Може да представлява интерес да видите пример за една от тези организации: https://www.kalliola.fi/in-english/

официалните решения, отговарят за финансовите въпроси и бюджета, за плана за действие и за комуникация и сътрудничеството с други органи.

Законът за медиацията предвижда супервизорите по медиация да имат подходяща образователна степен. Повечето от тях са с висше образование по социални науки. Могат да бъдат назначени и други лица, които добре познават услугите за медиация и свързаното с тях планиране и супервизия. Съветниците по медиация си сътрудничат с други доставчици на услуги и органи, подкрепят и консултират медиаторите, свързват се със страните по медиацията преди срещите за медиация и изпълняват предварителните задачи преди същинската медиация.

Във Финландия медиацията в много голяма степен се основава на работата на медиаторите доброволци. Това са хора, които са завършили базисно обучение по услуги за медиация (около 54 часа присъствено обучение) и имат образованието, уменията и опита, необходими за правилното изпълнение на задълженията. Няма официално изискване за професионалния опит или образованието на медиаторите. Квалифицираните служители в звената за медиация също преминават обучението по услуги за медиация (базисният курс по медиация) и може също да изпълняват функциите на медиатори.

Професионалистите, служители в звената за медиация отговарят за набирането и провеждането на обучението на медиаторите доброволци, което следва националната учебна програма, публикувана от THL. Програмите за обучение имат едно и също съдържание и са с еднакви изисквания в цялата страна, което има за цел да осигури унифицирани практики и по този начин да се гарантира качеството на медиацията. THL трябва да гарантира, че в цялата страна се осигурява допълнително обучение за лицата, занимаващи се с услуги за медиация.

Вече е разработена **специализирана национална програма за обучение по медиация с деца и млади хора** (100 часа). Освен това, хората, които провеждат медиация в случаи на домашно насилие, се обучават по специална програма за обучение (170 часа).

През 2013 г. THL публикува Ръководство за медиатори доброволци. Ръководството е разработено като практически инструмент за всички медиатори и разглежда принципите на възстановителното правосъдие, диалога и комуникацията в медиацията, самия процес на медиация, правната рамка, принципите за компенсация на щети като цяло и т.н. Една глава от книгата е посветена на характерните черти на медиацията с деца и млади хора.

За служителите на звената за медиация и за медиаторите доброволци се организира надграждащо обучение по методи за медиация и възстановителен процес, като напр. как да се поддържа диалогът, как да се фасилитира срещата и как да се гарантира, че страните са истински съпричастни с процеса.

Всяка година или през година съветниците по медиация провеждат обсъждане на постигнатото развитие с медиаторите, така че да оценят развиващите се знания и нагласи. Развитието на уменията за медиация се оценява посредством самооценка и партньорска оценка. Съветниците по медиация периодично участват в сесиите за медиация заедно с медиаторите доброволци. На национално равнище, от началото на октомври 2017 г. от участниците се събира обратна информация посредством електронен формуляр.

Финландия изпълнява Препоръка № R (99) 19, приета от Комитета на министрите на Съвета на Европа, която посочва следните **предпоставки за подбора и обучението на медиатори:**

- медиаторите трябва, доколкото е възможно, да представляват всички слоеве на обществото и да са добре запознати с местните култури и общности;
- медиаторите трябва да могат да правят точна преценка и да притежават междуличностните умения, необходими при медиацията;
- медиаторите трябва да получат първоначално обучение, преди да им бъдат възложени задачи за медиация;
- обучението трябва да има за цел да осигури висока квалификация на медиаторите, като взема предвид необходимите умения и техники за разрешаване на конфликти, специалните изисквания при работа с жертви и извършители, както и основните познания за системата на наказателното правосъдие.

При утвърждаването на медиатор се обръща внимание на разбирането на кандидата за хората, неговата мотивация, междуличностните му умения и способността му да работи с хора в различни житейски ситуации. Личният живот на медиатора трябва да бъде балансиран. Изборът да работи като медиатор не трябва да бъде мотивиран от интереса на лицето да преодолее собствените си проблеми. Професионалистите в звеното за медиация следва да се уверят, че хората, които кандидатстват за медиатори нямат неразрешени проблеми, свързани с травма или насилие, нито тежки конфликти в личния си живот. От съществено значение е професионалистите в звеното за медиация да имат информация за възможно криминално минало на кандидата, когато избират кандидати за дейностите по медиация. Въпреки това от медиатора доброволец не може да се изисква да представя свидетелство за съдимост. По отношение на него не може да се прави и кратко проучване за надеждност.

Професионалистите в звеното за медиация определят медиаторите, които са най-подходящи за всеки конкретен случай на медиация, въз основа на опита и компетентността на кандидатите. Медиаторите доброволци не работят по трудово правоотношение, поради което към тях не се прилагат правилата за прекратяване на трудовото правоотношение. Медиаторите се срещат с чувствителни ситуации, несправедливост, зло, страдание, свързано с насилие и чувство за безсилие, което може да породи у тях ответни емоции. Тези ответни емоции са чувствата, които възникват у лицето, което предлага своята помощ,

когато се срещне на лицето, което получава тази помощ. Лицето, оказващо помощ - медиаторът - може да пренесе своите ответните емоции върху страните по време на срещите и трябва да му бъде дадена възможност да се справи с тези емоции, така че те да не пречат на срещите между страните. Освен това медиаторът може да се нуждае от професионално насочване и възможност да се консултира с експерти за решаване на проблемите, възникващи във връзка със задачата, за преодоляване на ответните емоции, предизвикани от насилието и престъпленията, и за справяне с работата. Медиаторът трябва да е готов да оценява собствената си дейност и да бъде отворен за обратна връзка.

Медиаторите получават насоки и подкрепа индивидуално, в работни двойки или в малки групи и всички те са поканени да участват в месечни срещи. С тях може да се провежда и обсъждане за годишна оценка на изпълнението. Освен това, обсъждането на обратната информация след проведена процедура по медиация между професионалистите в звеното и медиаторите, представлява важна част от насоките и подкрепата, която се осигурява на медиаторите доброволци.

Качеството на супервизията играе решаваща роля в мотивацията, компетентността, развитието и способността на медиатора да се справи с работата. Характерът на нагласата на хората, изпълняващи различни роли и задачи, към колегите, към участниците в мрежата за сътрудничество, медиаторите доброволци, страните по медиацията и всички останали, участващи в медиацията, е от съществено значение за супервизията.

Супервизията трябва да цени доброволческата работа и да проявява уважение към хората: сътрудничеството е в основата на отношенията при супервизия. Това позволява на супервайзора и на медиатора да задават и да отговарят на въпроси и да обсъждат заедно проблемите, знанията и опита си. Независимо дали става дума за супервизия на колега, клиент или медиатор доброволец, отношението при супервизия следва да насърчава диалога и да се стреми към реципрочност. Поверителното и искрено сътрудничество е предпоставка за осъществяването на супервизия и даването на насоки.

Супервайзорите трябва да бъдат лесно достъпни и компетентни, така че медиаторът да може да се обърне към тях, дори когато става въпрос за трудни въпроси. Медиаторът също така трябва да бъде активен и да бъде достатъчно решителен, за да изрази своята нужда от напътствие, да поставя въпроси, да търси съвет и да получава указания.

Задачите на професионалистите в звеното за медиация включват също и наблюдение на дейността на медиаторите. Това може да се постигне, например, като се следва напредъкът на процесите на медиация, споразуменията, постигнати в резултат на медиацията и докладите за проведените медиации, обратната връзка – както от участниците, така и от колегите медиатори. Също така е важно въпросите, включително трудните въпроси и претърпените

неуспехи да се обсъждат открито. Това може да помогне за избягване на повторната поява на проблемни ситуации.

Фази на процеса и важни аспекти на практиката

Медиацията може да се извършва само между страни, които лично и доброволно са изразили съгласието си за медиация и които са способни да разберат значението на медиацията и решенията, получени в процеса на медиация.

Медиацията може да бъде предложена от заподозряното лице, жертвата, полицията или прокуратурата или друг орган. Само полицията или прокурорът обаче, имат право да предложат медиация, ако престъплението включва насилие, насочено към съпругата, детето, родителя или друг близък член на семейството и приятели на заподозрения. По-голямата част от наказателните дела (над 80%) се насочват за МЖИ от полицията. Прокуратурата изпраща около 15% от наказателните дела за медиация.

Когато полицията или прокурорът преценят, че даден случай отговаря на условията за медиация, те трябва да информират заподозрения и жертвата за възможността за медиация и да ги насочат за медиация. В случаите, които включват недееспособно пълнолетно лице, информацията винаги трябва да се предоставя както на самото лице, така и на този, който се грижи за неговите интереси.

Ако заподозреният или жертвата е дете, информацията за възможността за медиация трябва да бъде предоставена и на неговите родители или други законни представители.

Предложенията за медиация се разглеждат от звеното за медиация в района, в който живее една от страните, и където медиацията може да се осъществи по гъвкав начин, като се вземат предвид обстоятелствата на партньорите. Предложенията могат да се разгледат и от звеното в района, в който е извършено престъплението.

Преди да вземе решение за започване на медиация, от звеното за медиация трябва да се уверят, че условията за медиация са изпълнени и трябва да преценят дали случаят е допустим за медиация. Ако става дума за гражданско дело, звеното за медиация трябва да прецени също така дали използването на медиация е целесъобразно. Ръководителят на звеното за медиация решава дали да приеме случай за медиация. Страните могат винаги да представят предложение за медиация на звеното за медиация в района, в който живеят. Ако звеното за медиация, което е получило предложението, реши да не работи по него, то трябва незабавно да го предаде на звеното за медиация, за което се приеме, че е подходящо да се занимае с това предложението.

Преди страните да се договорят за медиация, трябва да им бъдат обяснени техните права и позицията им в процеса на медиация. Всяка страна има

право да се оттегли от участие по всяко време на процеса на медиация. Недееспособните възрастни лица могат да участват в МЖИ, ако разбират смисъла на станалото (случая) и дадат своето лично съгласие за медиация.
Децата трябва да дадат своето съгласие за участие в медиацията лично. Освен това, за участие на дете в медиация е необходимо неговите родители или други законни настойници/представители да се съгласят с това.

Когато насочването за медиация стигне до звеното за медиация, там първо получават, със съгласието на страните, съответните документи. След това се уверяват, че условията, предвидени в закона, са изпълнени и че случаят е подходящ за медиация. Ако ръководителят на звеното за медиация откаже да приеме случая за медиация, страните могат да обжалват това решение в Административния съд. Страната, която е насочила случая за медиация, получава информация, когато условията за медиация не са изпълнени. Ако решението е в полза на провеждането на медиация, професионалистите в звеното за медиация определят медиатора(медиаторите) за този случай.

Медиаторите влизат в контакт със страните и подготвят индивидуални и общи срещи. На срещата за медиация могат да присъстват родители, законни настойници или представители, лични асистенти, подкрепящи лица и преводачи.

Процесът на медиация може да бъде приключен с уреждане на спора и писмено споразумение или може да бъде прекратен. Прекратеният процес на медиация означава, че не е постигнато уреждане на спора или споразумение. Ако се постигне уреждане на спора и споразумение, може да се определи период за наблюдение на изпълнението на споразумението. Органът, който е насочил случая за медиацията бива информиран, и ако е постигнато споразумение, получава копие от документа за резултата от медиацията. Тогава съответният орган решава как да продължи с полицейското разследване или съдебното производство.

Медиацията при престъпления и граждански спорове се основава главно на процедура на фасилитирна медиация, при която се насърчава постигането на споразумение, което произлиза от страните. Това е ориентирана към човека форма на медиация, насочена към междуличностното взаимодействие, която поставя акцент по-скоро върху хода и напредъка на процеса, отколкото върху крайния резултат. Медиаторът може да участва в разрешаване и възстановяване на блокирани отношения и да помага на страните да видят ситуацията по-обективно. Независимо от това, медиаторът не диктува посоката или метода на диалога.

На практика медиацията, която насърчава постигането на споразумение, включва разбор на престъплението или спора, в основата на което стоят гледните точки, нуждите, желанията и целите на страните. Медиаторите им помагат да идентифицират и формулират тези аспекти. Целта е споровете и проблемите да се разрешат чрез обсъждане, като медиаторите изпълняват ролята на фактори и фасилитатори на диалога, без да представят решения,

които обслужват някакви техни собствени цели или намерения. Те водят процеса на медиация, но остават безпристрастни. Отнасят се еднакво към всички участници, включително и към интересите и решенията на страните – но в същото време гарантират, че дискусията не стига до насилие, и че споразуменията несъмнено не нарушават това, което се приема за справедливо.

Медиаторите при фасилитираната медиация преди всичко са експерти в процедурата по медиация. Макар да присъстват и да са разположение на страните в процедурата, те дискретно се отдръпват на заден план (заемат място назад) по време на срещата между страните. Те действат като своеобразен катализатор, позволявайки на страните да се справят с събитията в безопасна среда. Медиаторите насърчават и помагат на страните да изградят максимално вярна представа за това, което се е случило, и да стигнат до алтернативни варианти за решаването му. Те не трябва да оказват натиск върху страните за стигане до решение. Ако е необходимо, направляват дискусията напр. като изискват повече подробности. Те подкрепят и насърчават участващите в медиацията, да говорят и взаимно да се изслушват сравнително поравно. Главната задача на доброволците в процеса на медиация е да насърчават междуличностното взаимодействие и помирителния подход.

Целта е процедурата да насърчава открития диалог. Важно е жертвата и извършителят или страните по спора да са тези, които са въвлечени в дискусията и участват активно. Могат да се прилагат различни подходи за насърчаване на диалога, напр. редуване да се изказват и да се изслушват; показване на любопитство към смисъла, който влага всяка от страните; даване възможност за дискусия между различните страни или групи или физическо разделяне на страните в престъплението или спора, или техните родители/настойници в различни помещения, ако ситуацията го изисква.

Самите страни търсят решенията, които ги удовлетворяват, за които могат да решават и да се споразумеят. Споразумението, ако бъде постигнато, е резултат от собствените им усилия. Поемането на ангажимент към едно съвместно решение им позволява да продължат да живеят в съгласие и след процедурата по медиация.

Създаване на местен проект и сътрудничество между агенциите

Първата инициатива за ВП във Финландия е в началото на 80-те години на миналия век в град Вантаа. Това е пилотен проект за МЖИ, подкрепен от Академията на Финландия и приет през 1986 г. като социална практика. Инициатори са няколко ентусиасти, които искат да вложат усилията за изпитване на идеята за ВП и насърчаване на медиацията във Финландия. Ролята им е от решаващо значение и те стават известни като „посланици“ на философията на ВП в страната. Тази философия, на която се крепят инициативите се основава

на идеята на Нилс Кристи (1977 г.), че конфликтите принадлежат на самите страни, а не на държавата и нейната система на наказателното правосъдие. Усилията за по-всеобхватно законодателство и насоки от страна на държавата за процедурата по медиация започват през 90-те години, докато накрая през 2001 г. Министерството на социалните въпроси и здравеопазването създава работна група за подготовка на Закон за медиацията при наказателни и някои граждански дела (Закон за медиацията), който влиза в сила в началото на 2006 г.

Медиацията във Финландия е добър пример за сътрудничество между Министерството на правосъдието и Министерството на социалните въпроси и здравеопазването. Днес услугите за медиация са унифицирани в цялата страна. THL сключва договор за предоставяне на услуга „медиация“ с община или друг публичен или частен доставчик на услуги, който организира местни звена за медиация, набира служителите професионалисти и медиаторите доброволци, обучава ги и отговаря за това да ги насочва и подкрепя при изпълнение на задачите, свързани с провежданата медиация. През 2016 г. THL е сключил договори с 11 общини и 7 публични или частни доставчици на услуги. Институтът е разработил национална програма за развитие на МЖИ за периода 2016-2020 г. с цел подобряване на системата за регистриране на данните, обучение и сътрудничество с различните органи и заинтересованите групи.

Оценка, мониторинг и изследвания

Оценка на изпълнението на практиката

През годините са проведени редица оценки на практиката МЖИ във Финландия. Сред тях са: Елонхеймо (2004 г., 2010 г.) прави оценка на практиката на финландската МЖИ, Иивари (2010 г.) проучва областта след влизането в сила на Закона за медиацията, а Никула (2012 г.) прави проучване за дипломната си работа относно медиацията като интервенция в случаи на младежка престъпност. През 2005 г. Ескелинен публикува и резултатите от своя изследователски проект за деца до 15-годишна възраст, участващи в МЖИ. Проведени са и много други проучвания на услугата „медиация“ с по-тесен обхват, напр. за преживяванията на страните в процеса на медиация.

Звената за медиация непрекъснато събират обратна информация от участниците в своите области. Доставчиците на услуги са задължени да изпращат годишни отчети за своята работа, резултатите и статистическите данни на THL, който следи за качеството на услугите и редактира и публикува годишен статистически отчет. THL ръководи и следи звената по отношение на предоставянето на услугата, провежда изследвания върху дейностите по медиация и оказва сътрудничество в дейностите за развитие. Министерството на социалните въпроси и здравеопазването (което по-високопоставен орган по отношение на THL) осъществява контрол, който има за цел да осигури услугите

във всяка част на страната да функционират по подходящия начин. Освен това Консултативният съвет по медиация при наказателни дела наблюдава и проследява услугите по медиация.

Опитът на децата с практиката МЖИ

Според Ескелинен (2005 г.) 50-60% от децата до 15-годишна възраст, които са участвали в МЖИ, не са извършили други незаконни деяния през периода на проследяване. Някои от тях са извършили още едно или две престъпления, но има и такива, които са продължили с това поведение и са извършили няколко престъпления. Факторите, допринасящи за липсата на рецидив в това изследване, са различни: детето е разбрало какво е направило и какви са последиците от деянието му, детето е задържано, детето е мотивирано да участва в МЖИ и е участвало в него на ранен етап. Наред с това повечето родители вярват, че МЖИ има назидателен ефект. Ескелинен (2005 г.) стига до извода, че практиките на МЖИ, насочени към деца до 15-годишна възраст, трябва да бъдат допълнително развити. Той препоръчва по-тясно свързване на МЖИ с услугите за грижа за деца и организиране на последващи действия. Подобно на други финландски учени, той предлага МЖИ да се използва като „точка за проверка“ за ситуацията на детето. За някои деца, които са в конфликт със закона, само мярката МЖИ не е достатъчна. В тази връзка може да се зададе въпросът дали обхватът на МЖИ трябва да бъде разширен с цел превенция на престъпността чрез по-тясна връзка с предоставянето на по-широкообхватни услуги, насочени към множество проблеми, за които е известно, че предразполагат към престъпления.

Основни резултати от изследването относно практиката

Според проучването на Елонхеймо (2010 г.), проведено в град Турку, страните в медиацията са имали възможност да говорят и да разкажат своите истории със свои собствени думи. В хода на медиацията първоначалното напрежение между страните е затихвало и те са започвали да чувстват, че проблемът приключва. Вместо интересите на държавата за налагане на наказание, са се насърчавали правата на жертвите. Изглежда движещата сила на медиацията е било по-скоро разрешаването на спорове, отколкото диалога. Това може да се дължи на факта, че наблюдаваните случаи не са били много тежки. Освен това се е оказало трудно по-специално младите извършители да бъдат привлечени да участват реално в процеса на медиация. Когато са присъствали родителите, се е наблюдавала тенденцията те да доминират в дискусиите. Срещите за подготовка на медиацията и лицата за подкрепа не са използвани в достатъчна степен. Споразуменията не са били много креативни; компенсациите са били единствено парични, докато другите варианти са били пренебрегвани. Въпреки това заключенията на Елонхеймо за финландския модел на МЖИ са доста оптимистични: той предлага леснодостъпна услуга, която дава възможност

за ранна намеса без стигматизация. Все пак, за да се използва пълният им потенциал, възстановителните практики трябва да бъдат доразвити. Въпреки че изводите на Елонхеймо са от един град, те съвпадат с предишни изводи от други части на Финландия (Mielityinen 1999, Takala 1998) и вероятно създават обща картина за представянето на МЖИ във Финландия.

Основният извод от интервютата с полицията и прокуратурата, съобщен от Иивари (2010 г.), е, че ключовите цели на медиацията - експертиза, обективност, поверителност и справедливост - са изпълнени в по-голямата част от случаите. Иивари препоръчва обхватът на медиацията в случаите на домашно насилие да се разшири така, че освен на съдебните органи, по-голяма свобода на преценка за това за кои случаи да предлагат процедура за медиация да бъде предоставена също така и на ръководителите на звената за медиация и на общинските социални работници. Освен това някои от интервюираните служители смятат, че е необходимо да се разшири правото на преценка на прокурорите при насочването на по-тежки случаи към медиация. Статутът на медиацията би могъл да се уточни и чрез въвеждане на процес на „бърза медиация“, чрез който медиацията би получила по-независима позиция в рамките на наказателния процес.

Научени уроци от изпълнението и предизвикателствата

През последните години броят на случаите, насочвани за медиацията, се увеличава постоянно и медиацията като услуга, придобива все по-голяма известност във Финландия. След влизането в сила на Закона за медиация през 2007 г. за медиация са насочени 9 583 наказателни и граждански дела, докато през 2016 г. общият брой на делата се е увеличил на 13 117. Полицията и прокуратурата разглеждат медиацията като полезен елемент в своя набор от инструменти.

За жертвата е по-вероятно реално да получи компенсация, ако тя е договорена в рамките на медиация, отколкото, ако е присъдена в рамките на наказателното производство. През 2016 г. общата стойност на паричните компенсации в споразуменията, постигнати в резултат на медиация, възлиза на 1,7 милиона евро.

Насърчаването на ВП във Финландия е продиктувано от група ентусиазирани хора, които бяха ангажирани и достатъчно решителни, за да инвестират усилията си в тестването на идеята за този алтернативен начин за осъществяване на правосъдие. Подобно на това, което се случи в други страни, ролята на тази „коалиция“ беше от решаващо значение за започване на разговора и за внасяне на необходимите законодателни и политически промени за първото апробиране. Тези усилия всъщност доведоха до широко обсъждане на въпроса и създаването на работна група за подготовка на законопроект и накрая Закона за медиацията през 2006 г.

Първият урок, който се очертава от опита във Финландия е, че МЖИ е

интегрирана в системата чрез законодателството. Няма съмнение, че законодателната рамка е от голямо значение за налагане на практиката на медиация, а държавното финансиране е от решаващо значение за осигуряване на средствата, необходими за организиране на МЖИ. Това, че услугите за ВП се предоставят в цялата страна, както и подкрепата, обучението, развитието, изследванията и стандартите за практиките на ВП несъмнено е спомогнало за гарантиране на качеството и за унифицирането на услугите. Осигуряването на супервизия, мониторинг и държавно финансиране на услугите също допринася за по-голямата надеждност и достъпност на медиацията в цялата страна, така че тя да отговаря на стандартите и да осигурява предпазните мерки необходими за защита на участващите в нея лица.

Фактът, че както доброволците, така и професионалистите са подбрани и обучени посредством непрекъснато обучение на регионално и национално равнище, осигурено от THL, е важна гаранция за правилното и успешно прилагане на практиката. Наблюдава се обаче и определен недостатък, а именно че хората, които реално изпълняват МЖИ, са доброволци, а не платени/професионални служители и това е свързано с риска важността на тази роля да се принизи и да се намали равнището на професионализъм, с което трябва да бъде свързано прилагането на ВП.

Що се отнася до положението на децата в МЖИ, наблюдава се тенденция информацията да се ограничава само до младите хора извършители. Важен урок, който може да се научи от резултатите е, че в хода на срещата възрастните могат да надделеят и да изземат обсъждането. На практика предизвикателство продължава да бъде и реалното даване на глас на жертвите, които са млади хора. Финландия предлага конкретно обучение за мястото на децата в МЖИ.

Описание на случаи

Първи случай

Една сграда, собственост на град Хелзинки, е била обект на вандализъм през септември 2016 г. Четиримата заподозрени са деца до 15-годишна възраст, следователно не подлежат на наказателна отговорност. Случаят е насочен за медиация от полицията през октомври 2016 г.

През октомври е установен контакт с младите хора и техните настойници и е получено съгласието им за медиация. В началото някои от младите хора твърдят, че не са участвали. Това не повлиява на процеса, а медиаторът им обяснява, че по време на медиацията се изслушва гледната точка на всеки.

Процесът е забавен, тъй като представителят на една от заинтересованите страни е трябвало да разбере за какво му е разрешено да се споразумее в рамките на медиация. В крайна сметка срещата за медиация е окончателно

организирана през декември 2016 г. и проведена от двама медиатори доброволци. Първоначално размерът на щетите възлиза на над 1000 евро. Оказва се обаче, че не всички щети са причинени от заподозрените в този случай млади хора. След това е договорено, че участвалите в този вандализъм деца ще ремонтират причинените от тях щети, като помогнат за боядисването на сграда, тъй като се очаква времето през май да затопли. Децата, които реално не са причинили никаква щета, показаха екипен дух и пожелаха да се включат в работата, тъй като са присъства ли там, когато са били нанесени щетите.

По случая остава да се проследят последващите действия. През юни 2017 г. медиаторът получава информация, че децата са отишли и са помогнали за боядисване на сградата, както е договорено.

Сред участниците в медиацията са полицията, съветник по медиация, двама медиатори доброволци, децата и техните настойници, както и представител на града. Медиацията бе записана в базата данни за благосъстоянието на децата.

Втори случай

Случаят е за незаконно присвояване в лека форма: заемане на телефон, без връщане, което става през март 2017 г. Заподозреният е до 15-годишна възраст и следователно не подлежи на наказателна отговорност, а жертвата също е дете. Инициативата за медиация идва от полицията през април 2017 г.

Младите хора и техните настойници се съгласяват да участват в медиация и в края на април случаят е разпределен на медиатори доброволци. Има известно забавяне, тъй като заподозреният междувременно е настанен в системата за грижа, така че медиацията се провежда през юни. В крайна сметка медиацията е проведена по телефона между заподозрения и младежки работник от мястото, където е настанено детето (в друг град) от едната страна, и заинтересованата страна, заедно с настойник, намиращи се в звеното за медиация от другата страна. Медиаторите са медиатор доброволец и медиатор, работещ на улицата[25]. Младите хора са обсъдили случая и са се договорили за финансова компенсация. Споразумението е проследявано в продължение на 10 месеца, тъй като заподозреният няма доходи и плащанията на практика са извършени от неговия настойник. Обезщетението е изплатено на малки суми, в договорения общ размер.

Сред участниците в медиацията са полицията, младите хора, техните настойници, медиатор доброволец, медиатор, работещ на улицата, младежки работник и ръководител на дома за настаняване на младежи. Медиацията е записана в базата данни за благосъстоянието на децата.

25 **Младежки работници, които работят на улицата и са обучени за медиатори**

Краткопредставяне: Медиация „жертва-извършител“ във Финландия

Общ преглед: Медиацията във Финландия е уредена със закон, безплатна, контролирана и доброволна услуга, която се основава на правата на човека и ценностите на възстановителното правосъдие. Услугите за медиация са предназначени за всички граждани и се предоставят от общини и други доставчици на услуги от публичния или частния сектор въз основа на споразумения с Националния институт за здраве и благосъстояние.

Законодателство: Законът за медиацията при наказателни и някои граждански дела (Закон за медиацията) влиза в сила на 1 януари 2006 г. по инициатива на Министерството на социалните въпроси и здравеопазването, което през 2001 г. създава работна група на широка основа за подготовка на проектозакон за организацията на услуги за МЖИ в национален план.

Обхват: По принцип всеки вид престъпление може да бъде разгледано чрез медиация, но медиацията рядко се използва в случаите на тежки престъпления, като напр. непредумишлено убийство. Въпреки това, медиацията може да се използва и в някои тежки случаи, а някои звена за медиация са участвали в обучение по медиация при тежки престъпления като убийство.

Насочване: Медиацията може да бъде инициирана от жертва на престъплението или от заподозрения. Освен това полицията, прокуратурата, родителите или настойниците, както и училището и социалните служби могат да насочват наказателни и граждански дела, включващи деца и млади хора за медиация. Полицията предава информация за всички млади извършители на социален работник, който също може да ги насочи за процес на медиация. В случай на домашно насилие срещу дете, полицията и прокуратурата имат изключителното право да инициират процедура по медиация.

Ангажирани участници и институции: От 2016 г Националният институт за здраве и благосъстояние (THL) отговаря за организирането на услугите за медиация по наказателни и граждански дела в национален план и гарантира, че услугите са достъпни и се изпълняват по подходящ начин в цялата страна. Услугите за медиация се предлагат от публични и частни доставчици на услуги, като единадесет от тях са общини, а седем са неправителствени или други организации. В звената за медиация работят около 90 квалифицирани служители около 1200 медиатори доброволци, които работят под контрола и супервизията на квалифицираните служители.

Местен проект: Първата инициатива за ВП във Финландия е в началото на 80-те години на миналия век в град Вантаа. Това е пилотен проект за МЖИ, подкрепен от Академията на Финландия и приет през 1986 г. като социална практика. Инициатори са няколко ентусиасти, които искат да вложат усилията за изпитване на идеята за ВП и насърчаване на медиацията. Усилията за по-всеобхватно законодателство и насоки от страна на държавата за процедурата по медиация започват през 90-те години, и постепенно довеждат до подготовката на Закон за медиацията, който влиза в сила в началото на 2006 г.

Междуведомствено сътрудничество: Във Финландия общото управление, контрол и мониторинг на услугите за медиация попадат в юрисдикцията на Министерството на социалните въпроси и здравеопазването и тази сфера е добър пример за сътрудничество между Министерството на правосъдието и Министерството на социалните въпроси и здравеопазването.

Оценка: През годините са проведени редица оценки и много други проучвания на услугата „медиация" с по-тесен обхват, напр. за преживяванията на страните в процеса на медиация.
Звената за медиация непрекъснато събират обратна информация от участниците в своите области. Доставчиците на услуги са задължени да изпращат годишни отчети за своята работа, резултатите и статистическите данни на THL, който следи за качеството на услугите и редактира и публикува годишен статистически отчет.

Опитът на децата с тази практика

- деца жертви: Престъпленията, включващи деца жертви, не трябва да бъдат насочвани към медиация, ако жертвата се нуждае от специална закрила поради характера на престъплението или поради възрастта си. Сексуални престъпления срещу деца не се насочват за медиация. Когато става дума за деца, професионалистите в звеното за медиация трябва да проучат особено внимателно условията за медиация
- деца извършители: Младите хора до 15-годишна възраст не носят наказателна отговорност, но за техните случаи може да се прилага медиация; децата и младите хора имат достъп до процеса по същия начин, както възрастните. Приема се, че при младите хора медиацията играе също и възпитателна и социална роля.

Научени уроци:

- МЖИ е интегрирана в системата чрез законодателството
- услугите за ВП са централизирани и налични в цялата страна, като така се гарантира тяхното качество и унифициране
- супервизията, мониторингът и държавното финансиране на услугите също са централизирани и това допринася за по-голямата надеждност и достъпност на медиацията в цялата страна, така че тя да отговаря на стандартите и да осигурява предпазните мерки необходими за защита на участващите в нея лица.

Предизвикателства:

- хората, които реално изпълняват МЖИ, са доброволци, а не платени/ професионални служители и това е свързано с риска важността на тази роля да се принизи и да се намали равнището на професионализъм, с което трябва да бъде свързано прилагането на ВП.

- наблюдава се тенденция информацията да се ограничава само до младите хора извършители. На практика предизвикателство продължава да бъде и реалното даване на глас на жертвите, които са млади хора. Финландия предлага конкретно обучение за мястото на децата в МЖИ.

ЧАСТ III

Заключения и препоръки

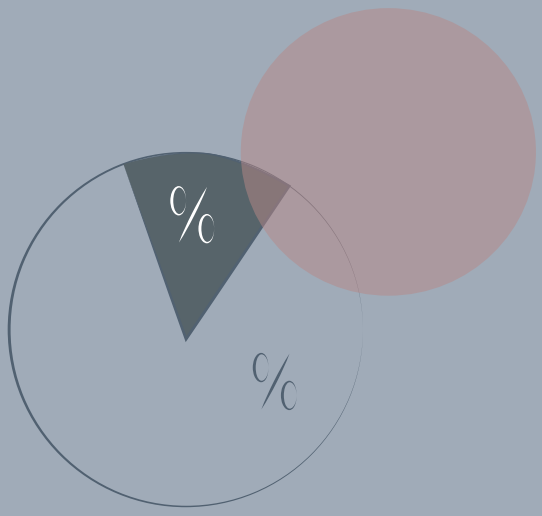

Целта на настоящото ръководство е да помогне на страните от ЕС за насърчаване и прилагане на добри стандарти при осъществяването на възстановително правосъдие, където децата са основните заинтересовани страни, или в качеството им на жертви, или на извършители. Децата, които са в контакт или в конфликт със съдебните системи, често са уязвими и се нуждаят от защита - уязвимост, причинена отчасти поради липсата на права (или липсата на гаранции за правата им) - и именно по тази причина е от съществено значение децата да се срещнат със система, която зачита както тяхната специална уязвимост, така и техните права, и най-вече предотвратява възможната вторична виктимизация на децата.

В настоящото ръководство представихме различни инструменти, закони и конвенции, които насърчават, наред с други права и принципи, свързани с децата, две основни групи права, които са особено важни за осигуряване на дружелюбно към децата правосъдие: права на закрила и права на участие. Освен тези групи права, които по принцип дават приоритет на възстановителните процеси за децата в контакт със закона, инструментите дават приоритет на възстановителните подходи и по косвен начин, като изискват арестът, задържането или лишаването от свобода на дете да се използва единствено като крайна мярка.

Алтернативите на съдебното производство и санкциите, които са по-малко обременителни за децата, следва да бъдат насърчавани и да получават приоритет, но само когато осигуряват същите гаранции, които се прилагат в наказателното производство и служат в най-добрия интерес на детето. Възстановителните процеси да могат да предложат много както на младите хора жертви, така и на младите хора извършители, но наред с това те трябва да гарантират най-добрите практики, които предпазват децата от минала и бъдеща виктимизация. Лошо разработеният или управляван процес на възстановително правосъдие може да причини травмиране и повторна виктимизацията. Всяка програма за възстановително правосъдие трябва да докаже, че е разработена и провеждана в най-добрия интерес на детето, че съдейства за правото на детето да бъде изслушано и че предприема всички необходими стъпки, за да защити детето от травмиране.

Наднационалните инструменти въвеждат общи права и важни принципи за добри практики на възстановителното правосъдие, като напр. принципа на доброволност, поверителност, безпристрастност, наличие на безопасни и компетентни услуги, презумпция за невиновност и процесуални гаранции за страните като цяло.

На това правно основание и в резултат на задълбочения анализ на три обещаващи европейски практики на ВП, в настоящото ръководство предлагаме две групи препоръки: първата, която се отнася конкретно до участието на децата в процесите на възстановително правосъдие, като жертви и като извършители, и втората, която има за цел да даде практически насоки на страните относно самото изпълнение на пилотни проекти за ВП с деца и младежи.

Относно участието на децата в практиките на възстановителното правосъдие

Препоръка А1: Трябва да има налични, достъпни, безопасни и качествени услуги за възстановяване

Възстановителните услуги следва да бъдат наличен и лесно достъпен вариант в рамките на редовните процедури и възможности на наказателното правосъдие, при което насочванията се правят по информиран начин, който позволява на децата да бъдат ориентирани и свободно да избират да участват. Когато тези услуги са налични и достъпни, те трябва да гарантират безопасни и висококачествени практики, които следват установените национални и международни насоки и стандарти.

Препоръка А2: Медиаторите трябва да бъдат подходящо обучени и квалифицирани по отношение на правата, потребностите и комуникацията на децата

Ролята на медиатора за гарантирането на правата на децата, като същевременно се вземат предвид техните специфични потребности в хода на възстановителните процеси, е от първостепенно значение. Медиаторът трябва да поддържа разбирането, че децата имат права и че гласът им трябва да бъдат реално изслушан и взет предвид, трябва да разбира променящия се капацитет за развитие на децата, да има комуникационни умения, специално адаптирани за деца и да е наясно с правните и другите предпазни мерки за децата при възстановителните процеси.

Препоръка А3: Пълна, непредубедена информация и даване на свободно съгласие

Способността на детето да участва и да даде свободно съгласие относно участието си във възстановителни процеси зависи до голяма степен от адекватната информация за процеса и последствията от него, включително признаване на отговорност, оттегляне от процеса, наблюдение на споразуменията, гарантирането и границите на поверителността. Когато става дума за дете, участието на родителите (или други настойници) във възстановителния процес, както и помощта от родителите и правната помощ, освен добра практика е право и предпазна мярка.

Препоръка А4: Превес трябва да има подходът, специално съобразен с детето и най-добрия интерес на детето

Подходът, специално съобразен с детето, надлежно отчитащ възрастта, зрелостта, възгледите, потребностите и тревогите на детето, и най-добрия интерес на детето трябва винаги да има приоритет при решаването дали да се организира възстановителен процес и по време на самия процес. Когато детето има специални потребности от закрила поради характера на престъплението или своята възраст, услугата за медиация трябва преди всичко да оцени тези потребности, когато разглежда възможността за участието му във възстановителните процеси, а също така да запази бдителност и по време на целия процес. Ако продължаването на процеса е очевидно против интересите на младия човек, услугата за медиация трябва да го прекрати. Възстановителното правосъдие трябва да бъде чувствително по отношение на нивото на зрялост и способност на детето да разбира и да участва. Макар възрастта на детето да изглежда решаващ фактор, подвеждащо е да се правят допускания въз основа единствено на възрастта на детето, тъй като тя не може да бъде определяща за значението на мнението на детето; информацията, опитът, заобикалящата среда, социалните и културните очаквания и нивата на подкрепа, всичко това допринася за развитието на способността на детето да формира мнение. Медиаторите трябва да са запознати с факторите, свързани с развитието и културата, и да обръщат внимание на въпросите отнасящи се до разнообразието, езика и други пречки, които могат да повлияят на и/или да ограничат участието на децата. Следователно тежестта, която трябва да се придава на мнението на детето, трябва да бъде оценена и разгледана за всеки отделен случай, като се отчита степента на зрялост на детето и обстоятелствата по случая.

Препоръка А5: Трябва да се осигури безопасност по време на възстановителния процес

Медиаторът винаги трябва да бъде бдителен и да разпознава всеки признак на дистрес от страна на детето. Най-важното е, че той трябва да е наясно с възможната вторична виктимизация в резултат на възстановителния процес. Това означава да е наясно с властовата разлика между възрастните и детето. Той трябва да се старае да сведе до минимум тези въздействия, като възприема ненатрапчив стил на общуване, който е равнопоставен, а не покровителствен или йерархичен, дори когато е употребен с най-добри намерения. Трябва да се избягва доминиране или принуда чрез упражняване на власт. Децата, които са били наранени, са поканени да се включат във възстановителния процес, за да отговорят на собствените си нужди, а не с цел рехабилитация на младия човек. В същото време младият човек не бива да бъде обиждан или оскърбяван (макар, че човекът, който е бил наранен, изпитва голям гняв) и не бива да бъде опозоряван като средство за наказание или за удовлетворение на жертвата или общността. Целият процес трябва да бъде воден с проявяване на

уважение към преживяванията на всяка от страните по отношение на вредата, чувствата и нуждите, които тя поражда и това, което искат да се случи. Друго евентуално повтарящо се предизвикателство при възстановителния процес е, когато възрастните не позволяват на детето да говори, дори когато това се прави с най-добри намерения.

Препоръка А6: Децата трябва да могат да участват във възстановителните процеси по различни начини

Въпреки че пряката среща лице в лице обикновено е предпочитаният вариант за възстановителни срещи, трябва да имаме предвид, че детето може да участва във възстановителния процес по различни начини, напр. чрез пряко участие във възстановителния процес (с родители или с помощта на специално лице, което да го подкрепя, като напр. адвокат, детски психолог или социален работник) или чрез непряко участие, като в хода на възстановителния процес мнението му се получава и предава от медиатор/фасилитатор или от специалист по работа с деца без физическото присъствие на детето. Индивидуалната оценка на случая, на детето и подходящата подготовка и умения на медиатора/фасилитатора са определящите фактори за това кой е най-добрият сценарий, като отново се гарантира, че тези възрастни не вземат решенията вместо детето и не превземат процеса.

Препоръка А7: Използваните техники и механизми трябва да бъдат дружелюбни към децата

Случаите, в които участват деца, трябва да се разглеждат в незаплашителна и съобразена с децата среда. Процедурите и процесите, които се изпълняват, също трябва да бъдат подходящи за деца и детето трябва да може да разбира използвания език. Възрастните също така трябва да отчитат, че изборът им на дрехи, тонът на гласа и стойката им може да подчертават властовите различия. Медиаторите трябва да използват думи, които децата разбират, без да бъдат покровителствени, и трябва да избягват използването на жаргон и етикетиране, за която и да е от страните. Може да е уместно да се използват алтернативни методи освен езика като напр. рисуване, схематични изображения, довършване на изречения или други подобни методи.

Препоръка А8: Пропорционалността и резултатите от процеса са от решаващо значение

Където е възможно, възстановителното правосъдие трябва да отклонява децата от официалната система на наказателно правосъдие и всяко действие, с което децата се ангажират в резултат на възстановителен процес, трябва да бъде пропорционално спрямо тяхната възраст, физическо и психическо

състояние, развитие, способности и лични обстоятелства. Резултатите от възстановителните процеси трябва да бъдат възстановяване във възможно най-голяма степен на това, което е било изгубено, повредено или осквернено. Възстановителният процес трябва да укрепва качеството на детските взаимоотношения и да подобрява достъпа на децата до ресурсите, от които се нуждаят, за да се развият оптимално и да се превърнат в отговорни възрастни. От гледна точка на детето жертва, то се нуждае не само от възможно най-голямо участие в постигането на споразумението за плана, но също така да бъде и подробно информирано за неговото развитие. След приключването на процеса на ВП е необходимо да се осигурят последващи действия и за детето жертва, за да се гарантира, че то знае как извършителят изпълнява (или не) споразумението и да получи подкрепа за справяне с чувствата и въздействието, което процесът на ВП е имал върху него.

Препоръка А9: Събиране на информация и изследвания на положението на децата жертви във ВП

Проектът ясно показа, че информацията за положението на децата жертви във ВП е изключително оскъдна, както в практиката, така и в изследванията. Практиката разработва нови методи (като използване на рисунки и кукли Duplo) за работа с деца, но тези методи се развиват по-скоро локално и не са добре документирани. Освен Gal (2011 г.), няма друго достъпно изследване по темата, а тази публикация е ограничена само до теоретичен подход по темата. Могат да бъдат научени уроци от многобройните практики и изследвания на деца/млади хора извършители, като напр. гарантиране, че наистина биват изслушвани. Въпреки че сме наясно, че може да има значително припокриване и взаимозаменяемост между ролята на жертва и на извършител, все пак се нуждаем от по-добро разбиране на специфичните особености на това, какво означава да бъдеш дете жертва и какво означава участие в процесите на възстановителното правосъдие.

Препоръка А10: Не забравяйте да включвате общността

Включването на членове на местната общност в програмата има много благотворно въздействие върху ефективността на практиката и върху благосъстоянието на детето. Доброволците и подкрепящите лица могат да бъдат от решаващо значение за децата, които нямат друг вид подкрепа или живеят при особено проблематични обстоятелства. Освен това, трябва да имате предвид, че докато предлагате подкрепа на децата и на програмата, общността като цяло има свои собствени потребности, интереси и тревоги. Някои видове престъпления, извършени от млади хора, могат в голяма степен

да се отразят на чувството за сигурност и да изискват още по-чувствителен и всеобхватен подход при прилагането на ВП, също както и когато детето е жертва например на сексуални престъпления или на други, особено тежки вреди. Както е показано в настоящото ръководство и в съществуващите проучвания, ВП е полезно и ефективно също и за много тежки престъпления, но изследванията показват също че хората могат да проявяват нежелание при тези обстоятелства и това може да попречи на успешния процес на ВП: в тази връзка трябва да се изостри чувствителността на членовете на общността като на първо място бъдат включени, като участват в подкрепата на децата и като им се даде възможност да изразят своите собствени нужди и притеснения.

Предвид всичко това, следващата група препоръки ще ви ориентира относно практическото изпълнение на пилотен местен проект за прилагане на ВП при деца, като целта е този подход да бъде толкова приобщаващ, колко би трябвало да бъде, за да е напълно успешен.

Относно разработване и изпълнение на пилотни проекти за ВП с деца и младежи

В страни, които нямат централизирано, добре организирано или регламентирано в законодателството възстановително правосъдие или система на възстановително младежко правосъдие, първата стъпка може да бъде разработването на пилотни проекти, които развиват добри практики и опит.

Препоръка Б1: Придържайте се към малки проекти

Както показва опитът в други страни, изпълнението на местни пилотни проекти, които развиват добра практика и опит, може да бъде добър начин за постигане на напредък. Тази инициатива трябва да бъде малка, фокусирана и осъществима, тъй като намерението на този етап не е да се предлага широк обхват, а задълбоченост. Много е вероятно на този етап ресурсите да са ограничени, така че проектът трябва да се съсредоточи върху предприемането на правилните стъпки, установяването на правилното сътрудничество, рефлексията и гарантирането, че ще се работи само по няколко случая, за да се покаже както потенциала, но така също и ограниченията проекта.

Препоръка Б2: Проучвайте и събирайте данни, идентифицирайте пропуските и силните страни

Доразвивайки първата препоръка, е важно предприетите стъпки да се документират, да се събира информация за предизвикателствата и

предимствата и по-нататъшната практика да се изгражда въз основа на тази информация. Изследването чрез действие, при което изследователите и практикуващите специалисти разработват практиката в тясно сътрудничество, се оказа добър инструмент в това отношение.

Една стъпка, която често се пропуска, но е от съществено значение, е анализът на ситуацията. Много важно от гледна точка на въздействието и устойчивостта на практиката, която предстои да бъде пилотна е: да се събират данни, да се изготви възможно най-ясна картина на системата на младежко правосъдие и вече съществуващите практики на ВП, да се идентифицират основните пропуски и силни страни на системата, както и вече съществуващите и консолидирани инструменти. Целта също така е не да се възпроизвежда опит, който от самото начало не е работил, а да се подобрят перспективните практики и да се запълват пропуските. Също така е важно да се познават характеристиките на целевото население, а именно или децата в конфликт със закона и/или децата жертви: кои са те? На какви престъпни деяния са жертви/какви престъпни деяния са извършили? Какви са възрастовите групи? Какви са техните потребности? Какви предпазни мерки вече са в сила, за да се гарантира, че са защитени в съдебната система?

Препоръка Б3: Разработете план за изпълнение

Важно е от самото начало да се изготви ясен пилотен план за изпълнение, който да уточнява какво трябва да се направи и постигне, как да се направи, кои са целевите групи или потребителите, какви са очакваните резултати. Въпреки че това често се пропуска, важно е да се изготви и план за риска или за действие в непредвидени ситуации при неизпълнение (risk or contingency plan for non-achievement).

Препоръка Б4: Включете правилните заинтересовани страни и обучете квалифициран персонал

В разработването на местния пилотен проект в идеалния случай трябва да бъдат включени ангажирани с темата заинтересовани страни, практикуващи специалисти, изследователи и съответните разработващи политики лица. Ангажираността е необходима, тъй като в хода на проекта вероятно ще се появят много препятствията, а заинтересовани страни, които може да се откажат още по време на първите стъпки, няма да гарантират успеха на проекта. Важно е да се уверите, че набирате подходящия персонал и го обучавате до ниво придобиване на компетентност или сертификат за квалификация, ако е възможно. С напредването на проекта е важно да се разработят стандарти за работа и персоналът да бъде обучен за спазването им. Също така са необходими изследователи (които да наблюдават процеса и в идеалния случай да могат да оценят инициативата) за рефлексивната обратна информация, която могат да осигурят. Важно е да се прилага култура на непрекъснато усъвършенстване и учене, която отчита развитието в законодателството, културата на практиката,

мъдростта и политиката на практиката. Същевременно на по-късен етап би било по-лесно да се лобира за проекта, ако съответните разработващи политики лица са включени от самото начало в неговата разработка. Ясно е, че тяхната роля, инвестиции и ангажираност ще бъде различна от тази на другите заинтересовани страни. Отлично би било да изработите подробен план за консултации със заинтересованите страни.

Препоръка Б5: Информирайте всички възможни заинтересовани страни

Въпреки че за вашия местен пилотен проект е необходимо да имате най-ангажираните заинтересовани страни, трябва непременно да разработите и стратегия за управление на промяната, която да вземе предвид хората в системата на правосъдието или в системата за закрила на детето, които проявяват съпротива по отношение на възстановителното правосъдие, напр. други професионалисти, политици и хора, формиращи общественото мнение. Трябва да положите всички необходими усилия, за да повишите информираността и разбирането на възстановителните процеси сред участниците в системата на правосъдието. В идеалния случай ще разработите стратегия за връзки с обществеността за заинтересованите страни, потребителите, общността и обществеността.

Препоръка Б6: Осигурете междуведомствено сътрудничество между службите за подкрепа на децата

Следвайки по време на изпълнението на практиката и във всеки от етапите на процеса на ВП предишните препоръки, от решаващо значение е от самото начало да се включат, наред с услугите за медиация и заинтересованите страни, специално ангажирани с възстановителното правосъдие, също така и специалисти и услуги, които се занимават ежедневно със закрилата на детето и с правосъдието за деца. На децата, участващи в практиките на ВП, както като жертви, така и като извършители, трябва да се гарантира подкрепата от родителите им или други техни законни настойници, но също така и допълнителна и различна подкрепа от различни специалисти: социални работници, психолози, психиатри, специалисти, които оказват подкрепа на жертви, специалисти по психично здраве и други експерти, в зависимост от конкретните нужди, които всяко дете има. Това означава, че основните услуги за закрила на детето, които работят на местно равнище, трябва да бъдат информирани и ангажирани от началото на пилотната работа, към тях да бъдат насочени дейности за повишаване на осведомеността и чувствителността и да бъдат част от подкрепящата мрежа, от която се нуждаят децата, включени в практики на ВП.

Препоръка Б7: Учете се от другите

Ученето от вече наложили се практики в други страни е изключително полезно. Те могат да ви насочват към аспекти, които да бъдат подобрени, или за които е необходимо специално внимание: ученето от опита на другите не означава да се запознаете само с това, което те са направили, а да се запознаете и с това, което не е било работещо за тях или това, което биха могли да направят по-добре. Посещение с цел проучване на сходна система в тази област (ако можете да направите такова), ще бъде много полезно от гледна точка на пълноценното запознаване с начина ѝ на работа и ще помогне да се разсеят недоразуменията. Такова посещение трябва да се проведе за достатъчно дълъг период и от достатъчно голям екип с достатъчно широк опит, за да се обхване цялата ключова информация за разглежданата система. Неоправдана икономия на този етап може да доведе до скъпи грешки на по-късен етап. При разработването на подробни предложения е важно да е ясно какви са реално научените уроци от проучването на другите практики. Целта ви не е да изготвите точно копие на другата система, а като вземете предвид иновативните идеи и опит от други страни, да създадете система, която да работи правилно в собствената си среда и да изпълни целите на политиката.

Препоръка Б8: Наблюдавайте и оценявайте

След като започне изпълнението на проекта, за да сте сигурни, че се движите в правилната посока и не отклонявате вниманието си от целите на пилотната работа, трябва да изготвите план и протокол за мониторинг: важно е да наблюдавате и оценявате практиката, като давате на участниците кратки въпросници, медиаторите, обсъждат конкретни случаи (евентуално с външен опитен ментор) и обработват основната информация по случаите. Въз основа на вида на практиката и на участващите в нея деца ще определите набор от показатели за уместност, въздействие и ефективност и ще разработите най-подходящите инструменти за наблюдение. Може да бъде полезно да използвате опита на други страни и в този случай, като заемете вече съществуващи въпросници за обратна връзка и други инструменти за наблюдение и оценка и ги адаптирате към вашите условия. Това ще помогне за по-нататъшното усъвършенстване на практиката, но също и за убеждаване на лицата, отговорни за разработването на политики и на хората от други области, практиката да се въведе на национално равнище. В същото време е изключително важно, когато е възможно, да се осигури независима оценка и да се публикуват резултатите.

Препоръка Б9: Лобирайте за нормативна база и законодателство

В края на проекта е важно да лобирате за нормативна база и законодателство, за да наложите вашата инициатива. Това има първостепенно значение, тъй като законодателството води до ресурси за набиране на персонал и осигуряване на повече програми за младите хора, също както и до осигурява финансиране. Препоръките, които ще изведе вашият проект, трябва да се основават на практика, основана на доказателства, а не само на теоретичен и абстрактен модел. Такъв модел трудно може да се мултиплицира, особено в настоящия финансов климат. Поради това е важно да се работи съвместно с ангажираните още от самото начало изследователи за установяване на критериите и резултатите за събирането на данните, а напредъкът да се наблюдава, като се използват данни, основани на резултатите.

Препоръка Б10: Осигурете устойчивост

Устойчивостта е неразделна част от апробирането на една практика: за да се гарантира устойчивостта на проекта е важно да се получат достатъчно средства за създаване на добра услуга, да се осигури непрекъснато обучение на медиаторите, да продължи събирането на ключови данни и да се предвиди добър план за разширяване на пилотния проект в други области на страната. В това отношение една национална координираща служба има решаващо значение, за да продължи информирането на практикуващите специалисти (участници в системата на правосъдието, социални работници, младежките работници) относно съществуването и предимствата на практиките на ВП, за осигуряването на данни и обучение, както и за обмена на опит между медиаторите. За развитието и поддържането на подкрепата по места могат да бъдат полезни местни управляващи съвети, обединяващи различните участници в тази сфера. Стандартите за практиката, акредитацията и етичните кодекси са важни за осигуряването на висококачествена практика, в която децата получават централната роля, която заслужават.

ЧАСТ IV

Библиография и източници

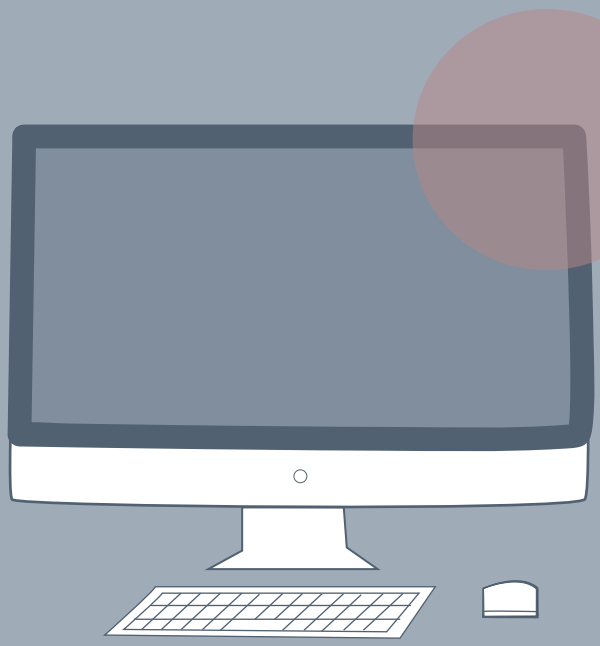

4.1 Международни стандарти и правна рамка

Съвет на Европа, 1950 г., Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ).

Съвет на Европа, 1996 г., Европейска конвенция за упражняване на правата на децата.

Съвет на Европа, Препоръка на Комитета на министрите № Rec (1987)20 относно обществените реакции към престъпността сред непълнолетните.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (1992)16 на Комитета на министрите на държавите членки относно Европейските правила за обществени санкции и мерки.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (1999)19 на Комитета на министрите на държавите членки за медиация по наказателни дела.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (2003)20 относно нови начини за справяне с младежката престъпност и ролята на правосъдието по отношение на ненавършили пълнолетие лица.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (2004)10 относно защитата на човешките права и достойнството на лицата с психични разстройства.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (2005)5 относно правата на децата, живеещи в домове за настаняване.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (2006)2 относно европейските правила за затворите.

Съвет на Европа, Препоръка № CM/Rec (2008)11 на Комитета на министрите на държавите членки относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки.

Съвет на Европа, Препоръка № Rec (2009)10 относно интегрирани национални стратегии за закрила на децата от насилие.

Съвет на Европа, 2010 г., Насоки на комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, приета от Комитета на министрите на 17 ноември 2010 г. на 1098-то заседание на заместник-министрите.

Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и Насоки на ГД „Правосъдие“ за транспониране и прилагане на директивата.

Директива 2016/800 на Европейския парламент и на Съвета от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство.

Европейски съюз, 2000 г., Харта на основните права на Европейския съюз, 2010/C 83/02.

Европейски съюз, Договор от Лисабон, 2007 г.

Европейска комисия, 2011 г., Съобщение от Комисията до Европейския парламент, Съвета, Икономическия и социален комитет и Комитета за регионите, Програма на ЕС за правата на детето.

Организация на обединените нации, 1985 г., Минимални стандартни правила на ООН относно правораздаването при непълнолетни лица (Пекински правила).

Организация на обединените нации (1989). Конвенция на ООН за правата на детето (КООНПД) и факултативни протоколи: за правата на детето относно участието на деца във въоръжен конфликт, (2000); за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография, (2000); за правата на детето за процедурата по комуникация, (2000);

Организация на обединените нации, 1990 г., Насоки на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните (Насоки от Рияд).

Организация на обединените нации, 1990 г., Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода (Правила от Хавана).

Организация на обединените нации, 1997 г., Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата за наказателното правосъдие (Насоки от Виена).

Организация на обединените нации, 2005 г., Насоки на ООН за правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления.

Организация на обединените нации. Комитет по правата на детето. Общ Коментар № 10 (2007):Правата на децата при правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица

Организация на обединените нации. Комитет по правата на детето. Общ Коментар № 14 (2013): Най-добрия интерес на детето – първостепенно

съображение

Организация на обединените нации, Резолюция № 2002/12 на Икономическия и социален съвет на ООН (ECOSOC), Основни принципи при използване на възстановително правосъдие по въпроси от наказателен характер.

Организация на обединените нации, Общо събрание на ООН, 2014 г., Примерни стратегии и практически мерки за премахване на насилието над деца в областта на превенцията на престъпността и наказателното правосъдие.

4.2 Библиография

Chapman, T. (2015). *European research on restorative juvenile justice. Volume II. Protecting rights, restoring respect, and strengthening relationships: A European model for restorative justice with children and young people.* Brussels: International Juvenile Justice Observatory.

Finkelhor, D. (2008). *Childhood victimization: Violence, crime and abuse in the lives of young people.* Oxford: Oxford University Press.

Gal, T., and Moyal, S. (2011). *Juvenile victims in restorative justice: Findings from the Reintegrative Shaming experiments.* British Journal of Criminology, 51, 1014-1034.

Gal, T. (2011). *Child victims and restorative justice: a needs-rights model.* Oxford: OUP.

Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). *The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis.* The Prison Journal, 85(2), 127-144.

Zehr, H. (1997). *Restorative Justice. The concept.* Corrections Today, 59 (7), 68-70.

Zinsstag, E., and & Vanfraechem, I. (eds.) (2012). *Conferencing and Restorative Justice: International Practices and Perspectives.,* Oxford: Oxford University Press.

Белгия

Aertsen, I. (2015). Belgium. In F. Dünkel, J. Grzywa-Holten, and P. Horsfield (eds.), *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters – A stocktaking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*, 45-87. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

Aertsen, I. (2018). Action research in intercultural settings and restorative justice: setting the scene. In I. Vanfraechem and I. Aertsen (eds.) *Action research in criminal justice. Restorative justice approaches in intercultural settings,* 10-28.

London: Routledge.
Aertsen, I., & Dünkel, F. (2015). Belgium. In F. Dünkel, P. Horsfield, and A. Păroşanu (eds.), *European Research On Restorative Juvenile Justice Volume I: Research and Selection of the Most Effective Juvenile Restorative Justice Practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States*, 25-28. Brussels: International Juvenile Justice Observatory.

Bradt, L. (2013). Onderzoek naar de geringe toepassing van herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Herstelrecht,* 13(4), 30-45.

Cartuyvels, Y., Christiaens, J., De Fraene, D., & Dumortier, E. (2010). Juvenile justice in Belgium seen through the sanctions looking glass. In F. Bailleau & Y. Cartuyvels (eds.), *The criminalization of youth: Juvenile justice in Europe, Turkey and Canada,* pp. 29-58. Brussels: Brussels University Press.

Christiaens, J., Dumortier, E., & Nuytiens, A. (2011). Belgium. In F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield, and I. Pruin, I. (eds.), *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments* (2nd ed), 99-129. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

Claes, M., Spiesschaert, F., Van Dijk, C., Vanfraechem, I., & Van Grunderbeek, S. (2003). Alternative practices for juvenile justice in Flanders (Belgium): the case for mediation. In L. Walgrave (ed.) *Repositioning restorative justice. Restorative justice, criminal justice and social context,* 255-270. Cullompton: Willan Publishing.

Ferwerda, H., & Van Leiden, I. (2012). *De schade hersteld? Een onderzoek naar hertelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen*. Arnhem NL: Bureau Beke.

Gilbert E., Mahieu V., Goedseels E. & Ravier I. (2012). *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/ jeugdrechtbanken in MOF-zaken.* Brussels: Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.

Kuypers, S. (2010). "Victim- offender mediation in Flanders, Belgium: An example of a well-developed good practice". Retrievable from: https://www.unicef.org/tdad/1saskiakuypers.pdf

Lemonne, A., & Vanfraechem, I. (2005). Victim-Offender Mediation for Juveniles in Belgium. In A. Mestitz and S. Ghetti (eds.), *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe,* 181-208. Dordrecht: Springer.
Put, J., Vanfraechem, I., & Walgrave, L. (2012). Restorative Dimensions in Belgian Youth Justice. *Youth Justice,* 12 (2), 83-100.

Put, J. (2015). Belgium. In A. Păroşanu, I. Pruin, J. Grzywa-Holten, and P. Horsfield (eds.) *Alternatives To Custody For Young Offenders And The Influence Of Foster Care In European Juvenile Justice.* Brussels: International Juvenile Justice

Observatory.
Renders, E., & Vanfraechem, I. (2015). Minderjarige slachtoffers in herstelbemiddeling: positie en ervaringen. *Tijdschrift voor Herstelrecht,* 15(4), 41-55.

Van Doosselaere, D., & Vanfraechem, I. (2010). Research, practice and policy partnerships: Empirical research on restorative justice in Belgium. In I. Vanfraechem, I. Aertsen, and J. Willemsens (eds.), *Restorative justice realities: Empirical research in a European context,* 57-94. The Hague: Eleven International Publishing.

Vandebroek, M., & Vanfraechem, I. (2007). Bemiddeling en hergo. In J. Put and M. Rom (eds.), *Het Nieuwe Jeugdrecht,* 147-182. Gent: Larcier.

Van Dijk, C., & Dumortier, E. (2006). Survival of the protection model? Competing goals in Belgian juvenile justice. In J.J. Tas and S.H. Decker (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice,* 187-223. Dordrecht: Springer.

Vanfraechem, I. (2007). *Herstelgericht groepsoverleg,* Brugge: die keure.

Zinsstag, E., Teunkens, M., & Pali, B. (2011). *Conferencing: A way forward to restorative justice in Europe.* Leuven: European Forum for Restorative Justice.

Северна Ирландия

Campbell, C., Devlin, R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T., & McEvoy, K. (2005). *Evaluation of the Northern Ireland Youth Conference Service.* Belfast: Northern Ireland Office.

Criminal Justice Inspectorate Northern Ireland (2015). *The effectiveness of Youth Conferencing.* Belfast

Criminal Justice Inspectorate Northern Ireland (2008). *Inspection of the Youth Conference.* Belfast

Doherty, K. (2010). The development of restorative justice in Northern Ireland. In W. Taylor, R. Erle, R. Hester, (eds) *Youth Justice Handbook: Theory, Policy and Practice,* 243–251. Cullompton: Willan.

Independent Commission on youth crime and antisocial behaviour (2010). *Time for a fresh start: The report of the Independent Commission on Youth Crime and Antisocial Behaviour.* London: The Police Foundation.

Marsh, B. (2014). *Interim findings of a desistance study on restorative justice*

[PowerPoint presentation]. Belfast: Queens University.
Maruna, S. (2007). *Youth Conferencing as Shame Management: Results of a Long-Term Follow-Up Study.* Belfast : Youth Justice Agency.

McCaughey, J. (2017). *Youth Justice Agency victim survey report.* Belfast: Youth Justice Agency.

Финландия

Christie, N. (1977). Conflicts as property. *British Journal of Criminology,* 17(1), 1-15.

Elonheimo, H. (2004). Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. [Restorative justice and mediation in Finland]. *Oikeus*, 33, 179-199.

Elonheimo, H. (2010), *Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu* (Youth Crime. Prevalence, Predictors, Correlates, and Restorative Justice). Doctoral thesis. University of Turku, Faculty of Law.

Eskelinen, O. (2005). "Hermot vapautu ja tuli puhdas olo". [I stopped being nervy and felt clean"]. Practices and impact of crime arbitration among children aged under 15 years. Research project Children in crime arbitration. Helsinki 2005. 185 pp. (Publications of the Ministry of Social Affairs and Health, Finland 1236-2050, 2005:3)

Flinck, A. & Kuoppala, T. (2017). *Mediation in criminal and civil cases Finland 2016.* Statistical report 15/2017. National Institute for Health and Welfare. Retrieved from: http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705236769

Flinck, A. (2013). *Rakennamme sovintoa.* We are bringing up conciliation] A guidebook for mediators. Guide 23. National Institute for Health and Welfare.

Iivari, J. (2001), Rikossovittelu – oikeuden vaihtoehto, täydentäjä vai roskakori? (Victim-Offender Mediation: Alternative, Supplement, or Litter Bin of Formal Justice?). Oikeus, 4, 472–482.

Iivari, J. (2001). (Rapporteur ad int.) National organization of mediation in criminal and civil cases. Helsinki 2001. 132 p. (Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health, ISSN 1237-0606; 2000:27)

Iivari, J. (2001), Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi (National organisation of mediation in criminal and civil cases). Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health, 2000:27, Helsinki.

Iivari, J. (2004), Rikosten sovittelua modernissa yhteiskunnassa – miksi? (Victim-Offender Mediation in Modern Society – Why?). Yhteiskuntapolitiikka 2/2004.

Iivari, J. (2010). Oikeutta oikeuden varjossa. Justice in the shadow of justice. An Evaluation Study of the Implementation of the Act on Mediation in Criminal Cases. National Institute for Health and Welfare (THL), Report 5/2010. 193 pages. Helsinki 2010. SBN 978-952-245-227-6

Kinnunen, A., Iivari, J., Honkatukia, P., Flinck, A., & Seppälä, J. (2012). A comparative study of national Legislation. Finland. In D. Miers & I. Aertsen (eds.) *Regulating restorative justice. A comparative analysis of legislative provision in European countries.* Frankfurt am Main: Velag für Polizeiwisswnschaft..

Kinnunen, A., Sambou, S., Flinck, A., & Slögs, P. (2014). Similarities and discrepancies: implementing restorative justice in Finland. *Restorative Justice,* 2 (2), 225-231.

Larsson, L. (2012). *Sovittelun taito* [The art of mediation]. Helsinki: Basam Books.

Nikula, I. (2012). *The arbitration of crime as an intervention to juvenile delinquency.* University of Helsinki. Faculty of Social Sciences. Department of Social Policy Studies.

Seikkula, J. & Arnkil, T. E. (2005). Dialoginen verkostotyö (Dialogic Networking). Helsinki: Tammi.

Takala, J.-P. (2012). Lunastaako restoratiivinen oikeus lupauksensa? [Does the restorative justice fullfill the hopes in it?]. *Haaste,* 3, 44-45.

Настоящото Практическо ръководство е изготвено в рамките на проект „Прилагане на възстановително правосъдие при деца - жертви“, финансиран от Европейския съюз по програма „Права, равенство и гражданство“.

Целта на проекта е да развие и популяризира добри стандарти и предпазни мерки при прилагането на практиките на възстановително правосъдие, при което децата са основните заинтересовани страни, независимо дали като жертви или като извършители на деяние, причинило вреда, както и за прилагане на успешни практики на младежко възстановително правосъдие в ЕС.

В този контекст настоящият проект има за цел взаимно обучение и обмен на знания между европейските страни и прилагане на младежко възстановително правосъдие. Общата цел е да се обърне внимание както на децата жертви, така и на децата извършители, при което децата са преди всичко деца и техните нужди трябва да бъдат чути и взети под внимание, а техните правни гаранции винаги да са осигурени, независимо от ролята и позицията им в съдебното производство.

Настоящият проект е съфинансиран
от Програмата „Права, равенство и